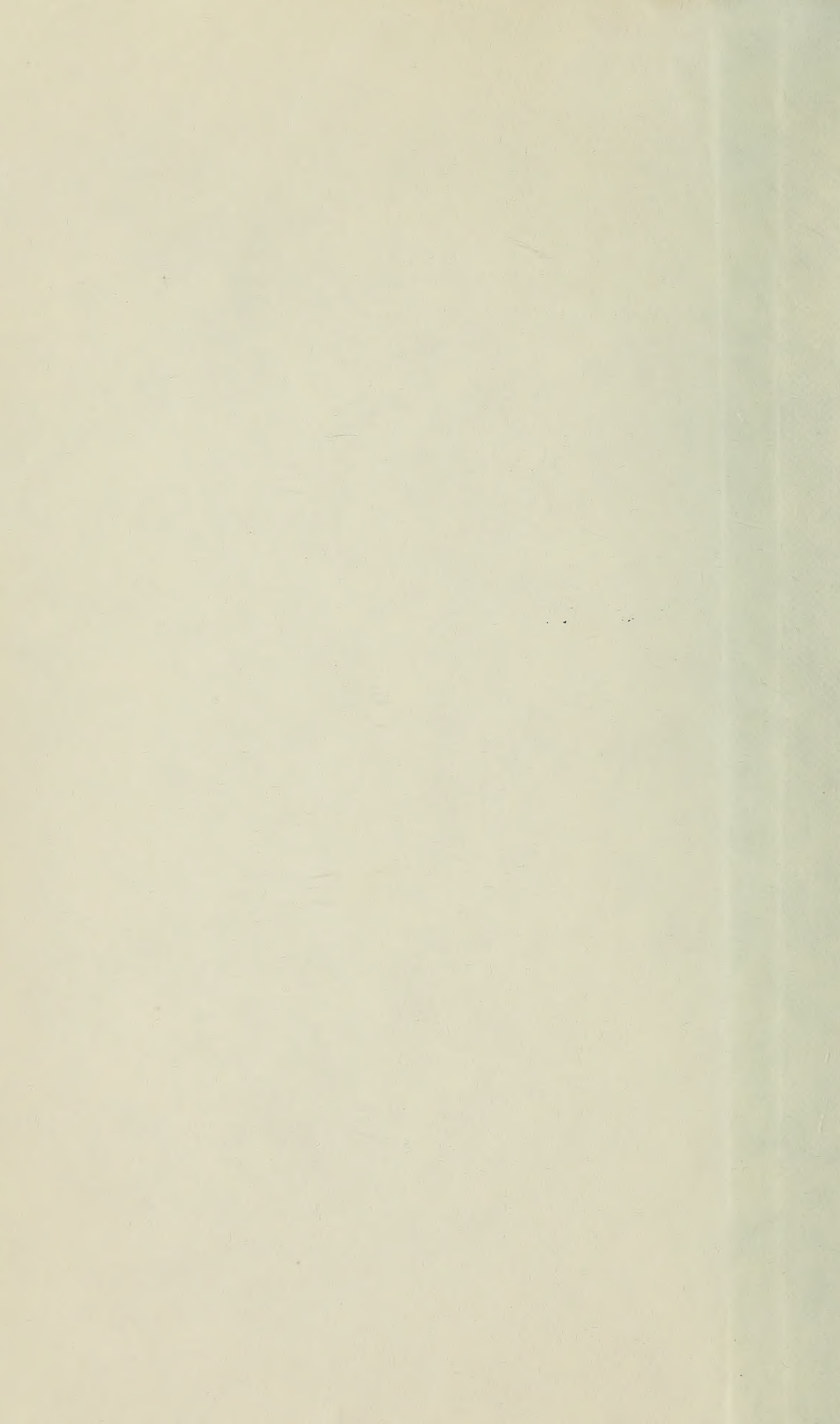
NEPOS

ZUM UBERSETZEN

CORNELIUS NEPOS.

ZUM ÜBERSETZEN

AUS DEM

LATEINISCHEN INS GRIECHISCHE

FÜR OBERE GYMNASIAL-KLASSEN

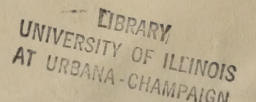
BEARBEITET

VON

DR. RICHARD VOLKMANN.

LEIPZIG
DRUCK UND VERLAG VON B. G. TEUBNER.
1862.

HERRN GEHEIMERATH

G. F. SCHOEMANN

PROFESSOR DER CLASSISCHEN PHILOLOGIE AN DER UNIVERSITÄT ZU GREIFSWALD

IN TIEFSTER VEREHRUNG ZUGEEIGNET.

Μὴ νεμέσα βαιοῖσι, χαρις βαιοῖσιν ὀπηδεῖ.

VORWORT.

Für die Vervollkommnung des lateinischen Stils mag es wohl nicht leicht ein geeigneteres Mittel geben, als das Uebersetzen griechischer Prosaisten ins Lateinische, ein Mittel, das sich besonders dann empfiehlt, wenn, wie das bei den leichteren Dialogen Platons, bei Polybius, Herodian und anderen Autoren der Fall ist, mustergiltige, von berühmten Humanisten verfasste lateinische Uebersetzungen bereits vorhanden sind, an denen man die Schwächen und Mängel seiner eigenen Leistungen bemessen oder verbessern kann. Ganz ebenso ist es auch ein treffliches Mittel, um sich in der Kenntniss der griechischen Sprache zu befestigen, um sich die Proprietät der einzelnen, sowohl griechischen als lateinischen Ausdrücke und Wendungen zum Bewusstsein zu bringen, lateinische Prosaisten ins Griechische zu übersetzen, oder richtiger gesagt, eine griechische Metaphrase eines lateinischen Prosatextes zu liefern. Und wenn man hierbei auf eine Vergleichung mit mustergiltigen Arbeiten bewährter Meister, als welche die aus der Byzantinischen Zeit erhaltenen Metaphrasen eines Paeanius, Maximus Planudes und Anderer gewiss nicht zu betrachten sind, verzichten muss, so kann man sich dafür bei Retroversionen an die herrlichen griechischen Texte selber halten. Für jeden, der diese Uebung aus eigner Erfahrung kennt, würde es überflüssig sein, in weitere Erörterung ihrer Zweckmässigkeit einzugehen. Bei wem dies nicht der Fall ist, der mache mit ihr einen Versuch, und er wird sich selbst dadurch von ihrer Zweckmässigkeit mehr überzeugen, als er dies durch das Anhören theoretischer Auseinandersetzungen vermöchte.

Auf Schulen aber darf diese Uebung um so weniger fehlen, als man einerseits gegenwärtig mit Recht einen grösseren Nachdruck auf den schriftlichen Gebrauch der griechischen Sprache legt, an-

drerseits aber, da die Schule aus nahe liegenden Gründen auf Anfertigung selbständiger Compositionen, so genannter Griechischer Aufsätze, nicht eingehen kann, das Uebersetzen aus dem Lateinischen dem Schüler die einzige Gelegenheit zu einer selbständigen Behandlung des griechischen Sprachschatzes, natürlich nur soweit er ihm bekannt ist und bekannt sein kann, darbietet. Meines Wissens ist es denn auch in den obersten Klassen mancher Anstalten gebräuchlich, die Schüler Stücke aus Nepos, Caesar, Livius oder Cicero ins Griechische übersetzen zu lassen. Sollen die Schüler aber mit dieser Aufgabe sich wirklich befreunden, so muss ihnen — meinen Erfahrungen zu Folge — irgend eine phraseologische Hilfe gewährt werden, denn die gebräuchlichen Deutsch-Griechischen Wörterbücher nicht minder, als der alte, jetzt schon selten gewordene, Hederich-Ernesti lassen sie in vielen Fällen im Stiche, auch schützen dieselben sie nicht vor groben Verstössen gegen die Synonymik. Ich glaubte daher mit einer derartigen Bearbeitung des Cornelius Nepos, welche dem Schüler die nöthigen phraseologischen Notizen zu seiner Präparation an die Hand gäbe, ihn durch stilistische Winke vor allzu groben Latinismen und Germanismen schützte, ihm auch wohl dann und wann seltenere Vokabeln zuführte, die ihrer Proprietät nach nicht leicht in den Bereich seiner Lectüre fallen dürften, im übrigen aber seiner freien Thätigkeit keinen Abbruch thäte, etwas vielleicht nützliches zu liefern.

Cornelius Nepos erschien mir aber aus mancherlei Gründen für Anfänger zu besagter Uebung am zweckmässigsten. Seine Latinität ist, einzelne Eigenthümlichkeiten abgerechnet, wie sich deren auch bei Cäsar und Sallust nicht wenige finden, im Ganzen unbestreitbar mustergiltig. Seine Schreibart ist plan und einfach. Sein Satzgefüge oft so schlicht und kunstlos, dass es bei einer Uebersetzung ins Griechische unwillkürlich dazu nöthigt, durch Benutzung von Participial-Constructionen, sowie durch Anwendung mannigfaltiger bald coordinirender, bald subordinirender Adverbien und Conjunctionen, grössere periodologische Gruppen zu geben. Bei aller Einfachheit liefern seine Sätze doch eine hinreichende Menge von Beispielen für die verschiedensten Hauptregeln der griechischen Casus- und Moduslehre, und veranlassen, wie sich das von selbst versteht, unausgesetzt eine allseitige, gründliche Repetition der Formenlehre. Von Seiten seines Inhaltes aber ist Nepos gerade für die oberste Gymna-

sialstufe, auf welcher eine schon mehr quellenmässige Bekanntschaft mit einzelnen Abschnitten der alten Geschichte vorauszusetzen ist, ein anziehender und zugleich nützlicher Autor: mit welcher Bemerkung ich natürlich keineswegs denjenigen das Wort zu reden gedenke, die einem pädagogischen Vandalismus fröhnend, das wohlbewährte Schulbuch trotz seines historischen Rechtes von der unteren Stufe des Gymnasialunterrichtes verdrängen wollen. Zu dem allen kommt noch ins besondere der Umstand, dass die zur Uebersetzung des Nepos nöthige Phraseologie sich gerade aus den in den Bereich der Schullectüre fallenden Prosaikern, aus Xenophon, Herodot, Thucydides, Plutarch am ersten bestreiten lässt.

Als Schulbuch betrachtet soll nun vorliegende Arbeit meiner Absicht nach einem doppelten Zwecke dienen. Einmal soll sie strebsameren Schülern, denen es mit einer gediegenen classischen Bildung wirklicher Ernst ist, einen willkommenen Stoff zu schriftlichen Privatarbeiten bieten, der vor den zu gleichem Zwecke vorhandenen deutschen Uebersetzungsbüchern jedenfalls fesselndes und anregendes in Menge voraus hat, da er ja unwillkürlich zum gleichzeitigen Denken in drei Sprachen veranlasst. Zur schriftlichen Uebersetzung muss sich aber dann eine allmälig bis zu völliger Geläufigkeit gesteigerte Einübung der mündlichen Uebersetzung gesellen. Erst dann wird das Buch seine, sollt' ich meinen, reichen Früchte bringen. Zweitens kann und soll es aber auch in den oberen Klassen als Uebungsbuch zum mündlichen Uebersetzen verwandt werden. Die in diesem Falle von dem Lehrer zu befolgende Methode vorschreiben zu wollen, würde von meiner Seite anmassend sein. Ich bemerke daher nur im Allgemeinen, dass sich nach meinem Ermessen die Schüler in diesem Falle auf ein mässig grosses Stück im Buche (etwa durchschnittlich ein Capitel) zu Hause vorzubereiten haben, welches dann in der Klasse mit ihnen durchgenommen wird. Nach beendigter Durchnahme giebt der Lehrer eine zusammenhängende, gute Uebersetzung desselben und sorgt dann im weiteren durch die nöthigen Repetitionen dafür, dass es von den Schülern eingeübt und in der einmal gemeinschaftlich festgestellten Form mit möglichster Geläufigkeit wiedergegeben werde. Bei einer derartigen Benutzung des Buches sind schriftliche Uebersetzungen von Seiten der Schüler nicht nothwendig, vielleicht auch nur bei schwächeren Schülern rathsam.

Dies möge über den Zweck des Buches genügen. Hinsichtlich meiner Anmerkungen bemerke ich, dass ich absichtlich grammatische Andeutungen möglichst vermieden habe, da ich die Kenntniss der syntaktischen Hauptregeln voraussetze. In den Händen der Schüler muss sich ja ohnehin eine gute Grammatik befinden, aus der sie sich in allen zweifelhaften Fällen Rath holen mögen.

Wo es sich dagegen darum handelte durch Anwendung von Participial-Constructionen, gewisser Conjunctionen und Adverbien, oder durch ein Umformen der Sätze, der Uebersetzung ein eigenthümlich griechisches Colorit zu geben, bei allem also, was das Gebiet der Stilistik berührt, glaubte ich mit meinen Andeutungen nicht freigebig genug sein zu können. Denn dafür gewinnt der Schüler erst allmälig bei weiter vorgeschrittener und umfangreicher Lectüre einen Sinn. Demnächst war mein Hauptaugenmerk auf den delectus verborum und die Phraseologie gerichtet. Es war nicht leicht, hier immer das rechte Maass zu treffen, ein Zuviel schien mir indes unter allen Umständen einem Zuwenig vorzuziehen. Selbstverständlich habe ich alle diejenigen Stellen griechischer Schriftsteller in Erwägung gezogen, welche für Nepos entweder selbst Quelle waren, oder doch für uns die verloren gegangenen Quellen ersetzen. Dabei musste ich vielfach auf die *κοινοί*, auf Polybius, Diodor und Plutarch zurückgehen. Wo ich deren Ausdrücke und Redeweisen nicht ganz in Uebereinstimmung mit denen der Attischen Autoren zu finden glaubte, habe ich sie durch echtere, ältere ersetzt, doch konnte und wollte ich hierin nicht zu ängstlich sein. Auch diese Autoren schreiben ja in ihrer Art ein recht schönes Griechisch, — und seit ich Mahne's Miscellanea Latinitatis gelesen habe, scheint mir ein klassischer Purismus im Lateinischen, wie viel mehr also im reicheren, freieren Griechisch, da, wo es sich lediglich um Vokabeln handelt, in mancher Hinsicht recht sehr verkehrt.

Als ich mit dem Manuscript meiner Anmerkungen schon ziemlich fertig war, erhielt ich durch die Güte des Herrn Provinzial-Schulrathes Dr. Wehrmann, dem ich mich dafür noch zu ganz besonderem Danke verpflichtet fühle, die Meyer'sche Anleitung zum Uebersetzen aus dem Lateinischen in das Griechische nach Parallel-Stellen (Leipz. 1837, Weinedel), ein in seiner Art sehr zu empfehlendes Buch, welches auf S. 1—136 Anmerkungen zu den zwanzig

ersten Feldherrn des Nepos enthält. Ich habe sie benutzt, so weit es noch thunlich war, bereute es jedoch nicht, in den meisten Fällen meinen eignen Weg gegangen zu sein. Dass die Anmerkungen zur praefatio, sowie den Biographien des Miltiades, Themistocles und Atticus verhältnissmässig etwas spärlicher ausgefallen sind, hat einfach darin seinen Grund, dass ich auch innerhalb dieses einen Buches selbst unter den reiferen für mehr oder minder vorgeschrittene Schüler sorgen wollte, und wird daher gewiss Billigung finden. Den Vorwurf, meine kleine Arbeit mit unnützem gelehrten Ballast beschwert zu haben, wird mir — fast möchte ich sagen leider — niemand machen können. Den von mir zu Grunde gelegten Text endlich anlangend — von einer selbständigen Recognition kann keine Rede sein — so giebt er im Ganzen die Nipperdey'sche Recension, doch wurden auch neuere Hilfsmittel zu Rathe gezogen. Hinsichtlich der Interpunction und Orthographie glaubte ich mich von meinen Vorgängern entfernen zu dürfen.

Noch ein Wort zur Abwehr. Denjenigen nämlich, die, von der falschen Voraussetzung ausgehend, in den Worten eines Schriftstellers immer den adaequaten Ausdruck seines Gedankens zu finden, einer sogenannten "freieren Uebersetzung" aus einer Sprache in eine andere grundsätzlich feind und abgeneigt sind, die demgemäss in einer Anleitung zu einer derartigen Uebersetzung — horribile dictu — wohl gar eine Verführung zum flachen, geistlosen Materialismus auf sprachlichem Gebiete finden möchten, denen halte ich einmal auch bei dieser Gelegenheit wieder das Wort eines alten Rhetors entgegen: *ἡ δὲ παράφρασις οὐχ ὥς τισιν εἴρηται ἢ ἔδοξεν, ἄχρηστός ἐστι. τὸ γὰρ καλῶς εἰπεῖν φασιν ἅπαξ περιγίνεται, δὶς δὲ οὐκ ἐνδέχεται· οὗτοι δὲ σφόδρα τοῦ ὀρθοῦ διημαρτήκασι. τῆς γὰρ διανοίας ὑφ' ἑνὶ πράγματι μὴ καθ' ἕνα τρόπον κινουμένης, ὥστε τὴν προσπεσοῦσαν αὐτῇ φαντασίαν ὁμοίως προενέγκασθαι, ἀλλὰ κατὰ πλείους — οὐδὲν κωλύει κατὰ πάντας τοὺς τρόπους τὸ φαντασθὲν ἐπίσης καλῶς ἐξενεγκεῖν* — Paraphrase aber und Metaphrase berühren und durchkreuzen einander so vielfach, dass, was von jener gesagt ist, im Ganzen auch von dieser gelten mag; zweitens aber verweise ich sie zu meiner Rechtfertigung vor das gewiss spruchfähige Forum des Alterthums selbst. Römer und Griechen haben nichts weiter als nur Metaphrasen aus den beiderseitigen Sprachen gekannt und ge-

liefert, keine sogenannten wörtlichen Uebersetzungen. Wo Cicero, Seneca, Plinius, ja Nepos selbst, nachweislich aus dem Griechischen übersetzt haben, da haben sie stets gut lateinisch, aber auch stets sehr frei übersetzt. Dasselbe gilt umgekehrt auch von den Griechen, wenn sie ja einmal aus dem Lateinischen ein oder das andere Sätzchen übertrugen, und würde von ihnen der Natur ihrer Sprache nach gewiss in noch viel höherem Grade gelten, hätten sie es nicht, ausser wenigen vereinzelten Ausnahmen etwa die Juristen in Berytus abgerechnet, selbst noch die ganze Zeit der Sophistik hindurch, von vorn herein verschmäht, sich eingehend mit der lateinischen Litteratur zu befassen und aus ihr zu übersetzen.

So möge denn dies Büchlein aus meinem *φροντιστήριον* hinaus in die weite Welt gehen, um auf dem grossen Ocean der Schullitteratur, auf welchem im regen Durcheinander das schlechte vom guten und umgekehrt verdrängt wird, eine Zeitlang umherzuschwimmen, und dann früher oder später seinem, doch wohl unvermeidlichen Schicksal der Vergessenheit anheimzufallen. Habent sua fata libelli. Nichts desto weniger wünsche ich, dass es ihm auf seiner, wenn auch noch so kurzen Fahrt gelingen möge, vor allem der Sache, die zu vertreten es bestimmt ist, dann sich selbst, endlich dem Verfasser recht viele Freunde zu gewinnen.

Und so schliesse ich denn mit den Worten Cicero's de divin. II, 2: 'Quod enim munus rei publicae offerre maius meliusque possumus, quam si docemus atque erudimus iuventutem? — Neque vero id effici posse confido, quod ne postulandum quidem est, ut omnes adulescentes se ad haec studia convertant: pauci utinam: quorum tamen in re publica late patere poterit industria'.

Pyritz, den 7. April 1862.

PRAEFATIO.

Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae leve
et non satis dignum summorum virorum personis iudicent, cum
relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam, aut in eius
virtutibus commemorari saltasse eum commode scienterque tibiis
cantasse. Sed hi erunt fere, qui expertes litterarum Graecarum nihil 2
rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. Hi si di- 3
dicerint non eadem omnibus esse honesta atque turpia sed omnia
maiorum institutis iudicari, non admirabuntur nos in Graiorum vir-
tutibus exponendis mores eorum secutos. Neque enim Cimoni fuit 4
turpe Atheniensium summo viro sororem germanam habere in ma-
trimonio, quippe cum cives eius eodem uterentur instituto. At id
quidem nostris moribus nefas habetur. Laudi in Graecia ducitur
adulescentulis quam plurimos habuisse amatores. Nulla Lacedaemoni
vidua tam est nobilis, quae non ad cenam eat mercede conducta.
Magnis in laudibus tota fere fuit Graecia victorem Olympiae citari: 5
in scenam vero prodire ac populo esse spectaculo nemini in eisdem
gentibus fuit turpitudini. Quae omnia apud nos partim infamia par-
tim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Contra ea pleraque 6
nostris moribus sunt decora, quae apud illos turpia putantur. Quem
enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cuius non
materfamilias primum locum tenet aedium atque in celebritate ver-
satur? Quod multo fit aliter in Graecia. Nam neque in convivium ad- 7

§. 1. *fore:* statt des Acc. c. Inf. nimm ὡς, wie immer nach verbis dicendi etc. wenn als deren Inhalt eine blos subjective Vorstellung gegeben wird. — *plerique* hier, §. 6 u. XIII, 4, 2 = sehr viele, also *πολλοί* (*πάμπολλοι*). — *iudicent:* mit *δοκεῖ* auszudrücken. — *cum legent:* part. — *commemorari:* part. aor. pass.

§. 2. *expertes:* übersetze ‘nichts wissend von.’ — *nisi: εἰ μή* oder *ἢ μόνον.* — *quod — conveniat: τὸ — προσῆκον, ξυμφωνοῦν.* — *putabunt:* aor.

§. 3. *omnibus:* übersetze ‘unter (*ἐν*) allen Menschen.’ — *in — exponendis: παραδιδόναι* part. aor.

§. 4. *Ath. summo viro:* stelle: viro Ath. summo (*εὐδόκιμος*). — *hab. in matr.: γαμεῖν* aor. — *quippe cum:* gen. cons. — *laudi — adulescent.:* übersetze laudantur — adulescentuli. — *habuisse: ὅταν* c. aor.

§. 5. *victor. Ol. citari* wird Subject des Satzes. — *magnis in laudibus fuit:* auszudr. mit *ἀξιοῦσθαι ἐπαίνων.* — *tota Graecia: ἀνά.* — *spectaculo* wird nom. — *Quae omnia:* demonstr. mit *δέ.*

§. 6. *Contra ea: πάλιν δέ.* — *Romanorum:* übersetze ‘ein Römer seiend.’ — *pudet:* Modus potentialis, Opt. c. *ἄν.* — *ducere:* part. aor. — *atque:* hier muss die Negation wiederholt werden.

§. 7. *Q. m. fit aliter in Gr.:* aus-

hibetur nisi propinquorum neque sedet nisi in interiore parte aedium, quae gynaeconitis appellatur, quo nemo accedit nisi propinqua co-
8 gnatione coniunctus. Sed hic plura persequi magnitudo voluminis prohibet tum festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum. Quare ad propositum veniemus et in hoc exponemus libro de vita excellentium imperatorum.

I.

1 Miltiades Cimonis filius Atheniensis cum et antiquitate generis et gloria maiorum et sua modestia unus omnium maxime floreret eaque esset aetate, ut iam non solum de eo bene sperare sed etiam confidere cives possent sui talem eum futurum, qualem cognitum iudicarunt, accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent
2 mittere. Cuius generis cum magnus numerus esset et multi eius demigrationis peterent societatem, ex his delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. Namque tum Threces eas regiones tenebant, cum quibus armis
3 erat dimicandum. His consulentibus nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem imperatorem sibi sumerent: id si fecissent incepta pro-
4 spera futura. Hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonesum profectus cum accessisset Lemnum et incolas eius insulae sub potestatem redigere vellet Atheniensium, idque Lemnii
5 sua sponte facerent postulasset, illi irridentes responderunt tum id se facturos, cum ille domo navibus proficiscens vento aquilone venisset Lemnum. Hic enim ventus ab septentrionibus oriens adversum
6 tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens cursum direxit, quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

zudr. durch *ἀποτυγχάνειν*, dann wird *Graecia* Subject; oder durch perf. pass. von *νομίζειν*. Das relat. behandle wie in §. 5 und so stets, wenn im Lat. ein Satz mit dem relat. anfängt, blos um die Verbindung mit dem vorhergehenden herzustellen. — *quae* — *appellatur: ἡ* — *καλουμένη*; die Worte *in interiore parte aedium* müssen im Gr. als Erklärung hinter *γυναικωνῖτις* gesetzt werden.

§. 8. *prohibet, tum: οὔτε* — *ξυγχωρεῖ, οὔτε.* — *ut* — *explicem:* Inf. aor. — *veniemus:* Conj. — *in hoc* — *libro: ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ.* — *vita:* Plur.

I.

I, 1. *cum:* gen. cons. — *eaque* — *aetate:* übersetze 'et in eo aetatis.' — *sui* und *eum* bleiben weg. — *cognitum iudicarunt:* übersetze 'factum cognoverunt.' — *accidit ut: τυγχάνειν* oder *συνέβη* c. Acc. c. Inf. (gegen die lat. Syntax, fast nie mit *ὥστε*).

§. 2. *deliberatum:* deliberaturi. — *duce uterentur:* nimm *στρατηγεῖν.* — *cum quibus: ἐφ' οὓς.*

§. 3. *his consulentibus:* consulentibus his. — *id si fecissent*—*futura:* kann kurz ausgedrückt werden: sub quo expeditionem prosperam fore (*εὐτυχεῖν*).

§. 4. *hoc responso: ἐκ.* — *incolas eius insulae: τοὺς νησιώτας.* — *vellet:* part. — *facerent:* Inf.

§. 5. *id se* bleibt weg. — *vento aquilone:* borea vento. — *adversum tenere: ἐναντίον εἶναι.*

§. 6. *direxit:* part. aor.

Ibi brevi tempore barbarorum copiis disiectis tota regione, quam II petierat, potitus loca castellis idonea communiit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit crebrisque excursionibus locupletavit. Neque minus in ea re prudentia quam felicitate adiutus est. 2 Nam cum virtute militum devicisset hostium exercitus, summa aequitate res constituit atque ipse ibidem manere decrevit. Erat enim 3 inter eos dignitate regia, quamvis carebat nomine, neque id magis imperio quam iustitia consecutus. Neque eo setius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. Quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali 4 modo constituta Lemnum revertitur et ex pacto postulat, ut sibi urbem tradant. Illi enim dixerant, cum vento borea domo profectus eo pervenisset, sese dedituros: se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolebant, etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen non dicto sed secunda fortuna adversariorum capti 5 resistere ausi non sunt atque ex insula demigrarunt. Pari felicitate ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

Eisdem temporibus Persarum rex Darius ex Asia in Europam III exercitu traiecto Scythis bellum inferre decrevit. Pontem fecit in Histro flumine, qua copias traduceret. Eius pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolide duxerat, quibus singulis ipsarum urbium perpetua dederat imperia. Sic enim 2 facillime putavit se Graeca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset, quibus se oppresso nulla spes salutis relinqueretur. In hoc fuit tum 3 numero Miltiades, cui illa custodia crederetur. Hic cum crebri afferrent nuntii male rem gerere Darium premique a Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent. Nam si cum his copiis, quas secum transpor- 4

II, 1. Nach dem gen. cons. wiederhole das Subject ὁ *Μιλτιάδης*. — *quam secum duxerat:* μετάγω part. aor. pass. — *in agris:* ἐπὶ c. Gen. — *collocavit:* part.

§. 2. *prudentia — felicitate:* ἐκ.

§. 3. *consecutus:* λαχών. — *eorum, qui miserant:* part. *illorum* bleibt weg.

§. 4. *ex pacto postulat — tradant:* übersetze 'er forderte die Uebergabe der Stadt als eine verabredete,' oder 'in Gemässheit (ἀκολούθως) der Uebereinkunft.' — *se habere:* ἑαυτῷ εἶναι.

§. 5. *ausi non sunt atque:* part. — *pari felicitate:* füge hinzu *usus*. — *sub potest. redigere:* ὑπήκοον, ὑποχείριον ποιεῖσθαι.

III, 1. *traiecto:* διαπορθμεύειν, περαιοῦσθαι. — *pontem fecit:* γέφυραν ζευγνύναι. — *perpetua dederat:* ἐπιτρέπειν εἰς ἀεί.

§. 2. *Gr. lingua — incolerent:* die in Asien Griechisch redenden (ἑλληνίζειν). — *sub sua potestate:* unter sich. — *oppresso:* καταλύειν.

§. 3. *In hoc — numero:* zu diesen gehörte (γίγνεσθαι perf.) damals auch. — *male ger. Dar.:* ὡς, s. zu Praef. 1. — *premique:* πιέζειν.

§. 4. *cum his quas:* Attraction. —

tarat, interisset Darius, non solum Europam fore tutam sed etiam eos, qui Asiam incolerent Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo, et facile effici posse. Ponte enim rescisso 5 regem vel hostium ferro vel inopia paucis diebus interiturum. Ad hoc consilium cum plerique accederent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit dicens: non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire et multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio: quo extincto ipsos potestate expulsos civibus suis poenas daturos: itaque adeo se abhorrere a ceterorum consilio, ut nihil putet 6 ipsis utilius quam confirmari regnum Persarum. Huius cum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans tam multis consciis ad regis auris consilia sua perventura Chersonesum reliquit ac rursus Athenas demigravit. Cuius ratio etsi non valuit, tamen magnopere est laudanda, cum amicior omnium libertati quam suae fuerit dominationi.

IV Darius autem, cum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit eique Datim praefecit et Artaphernem, hisque ducenta peditum decem milia equitum dedit causam interserens se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardis 2 expugnassent suaque praesidia interfecissent. Illi praefecti regii classe ad Euboeam appulsa celeriter Eretriam ceperunt omnisque eius gentis civis abreptos in Asiam ad regem miserunt. Inde ad Atticam accesserunt ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. 3 Is est ab oppido circiter milia passuum decem. Hoc tumultu Athenienses tam propinquo tamque magno permoti auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt Phidippumque cursorem eius generis, qui hemerodromoe vocantur, Lacedaemonem miserunt, ut nuntiaret, 4 quam celeri opus esset auxilio. Domi autem creant decem praetores, qui exercitui praeessent, in eis Miltiadem. Inter quos magna fuit

liberos fore: *ἀπαλλάττεσθαι.* — *Persarum:* *παρά.* — *rescisso:* *λύειν.* — *hostium ferro:* durch die Feinde. — *inopia:* mit *ἥττων* auszudrücken.

§. 5. *accederent:* *προστίθεσθαι.* — — *obstitit:* *ἀντέχειν, ἀνθεστάναι.* — *qui — tenerent:* *οἱ ἐν τέλει ὄντες.* — *niteretur:* *ἰσχυρίζεσθαι.* — *expulsos:* *ἐκπίπτειν.* — *itaque adeo se abhorrere:* in directe Rede mit *ἔφη* zu verwandeln: *τοσούτου δέω* (dem Rathe der anderen beizutreten) *ὥστε*, oder durch *οὐχ ὅπως — ἀλλ' οὐδέ* auszudrücken, s. zu XIX, 2, 3.

§. 6. *non dubitans:* *οὐκ ἀγνοεῖν.* — *perventura:* *ἐκφέρειν.* — *valuit:* *ἰσχύειν, κυροῦν* (transit). — *cum amicior fuerit:* *προκρίνειν.*

IV, 1. *redig. in potestatem* s. 2, 5. — *causam interserens:* *προφασίζεσθαι.* — *auxilio:* nimm *συνεργάζεσθαι.*

§. 2. *classe — appulsa:* *προσορμίζεσθαι* (dep. pass.) *πρός.* — *omnisque civis:* alle Eretrienser. — *abreptos:* *ἀνδραποδίζειν* (med.) — *accesserunt:* *προσπλεῖν.* — *camp. Marathonius:* stehend *τὸ ἐν Μαραθῶνι πεδίον.* — *deduxerunt:* *ἀποβιβάζειν* s. unten 7, 2. — *Is est:* relative Anknüpfung. — *milia pass. decem:* 80 Stadien.

§. 3. *permoti:* *διαταράσσειν.* — *cursorem qui vocantur:* übersetze blos 'einen von den sogenannten *ἡμεροδρόμοι.*' — *celeri:* Superlativ.

§. 4. *qui exercitui praeessent* kann wegbleiben, vgl. zu III, 2, 1. — *in-*

contentio, utrum moenibus defenderent, an obviam irent hostibus acieque decernerent. Unus Miltiades maxime nitebatur, ut primo 5 quoque tempore castra fierent; id si factum esset, et civibus animum accessurum, cum viderent de eorum virtute non desperari, et hostis eadem re fore tardiores, si animadverterent audere adversus se tam exiguis copiis dimicare.

Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter V Plataeensis. Ea mille misit militum. Itaque horum adventu decem milia armatorum completa sunt. Quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. Quo factum est, ut plus quam collegae Miltia- 2 des valeret. Eius ergo auctoritate impulsi Athenienses copias ex urbe eduxerunt locoque idoneo castra fecerunt. Dein postero die 3 sub montis radicibus acie regione instructa non apertissima proelium commiserunt (namque arbores multis locis erant rarae) hoc consilio, ut et montium altitudine tegerentur et arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non 4 aequum locum videbat suis, tamen fretus numero copiarum suarum confligere cupiebat, eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. Itaque in aciem peditum centum equitum decem milia produxit proeliumque commisit. In quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decem- 5 plicem numerum hostium profligarint adeoque perterruerint, ut Persae non castra sed naves petierint. Qua pugna nihil adhuc est nobilius. Nulla enim umquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

Cuius victoriae non alienum videtur, quale praemium Miltiadi VI sit tributum, docere, quo facilius intellegi possit eandem omnium civi-

ter quos — fuit contentio: εἰς φιλονεικίαν ἐμπίπτειν. — *utrum — defenderent:* ob es nöthig sei den Feind durch Mauern abzuwehren. — *obviam ire:* ἀντιπαράγειν, ὁμόσε χωρεῖν τινί.

§. 5. *nitebatur:* διισχυρίζεσθαι περί τινος. — *accessurum:* werde erhöht werden. — *adversus se dimicare:* u. a. ἐπιχειρεῖν, προσβάλλειν τινί.

V, 1. *decem m. completa sunt:* 'ihre Soldaten im ganzen (οἱ σύμπαντες) 10,000 betrugen.' Dieser Satz ist mit dem vorhergehenden durch das relativum zu verbinden.

§. 2. *mirabili flagrabat cupiditate:* θαυμασίῳ τινὶ πόθῳ φέρεσθαι πρός, πᾶσαν ἐπιφέρεσθαι φιλοτιμίαν. Dieser Satz ist durch gen. cons. mit dem folgenden zu verbinden. — *ut plus — valeret:* dass M. seine Collegen (s. II, 7, 1) an Ansehen überholte (περιγίγνεσθαι). — *eius — impulsi:* einfach 'von ihm überredet.'

§. 3. *sub m. radicibus:* ἡ ὑπώρεια. — *aciem instruere:* παρατάττεσθαι. Danach parenthetisch fortzufahren: es war aber die Gegend wegen der an vielen Punkten einzeln stehenden Bäume (weil Bäume — gepflanzt waren) nicht sehr offen (ἀναπεπταμένος). — *hoc consilio:* προφυλάττεσθαι. — *tractu:* durch ἐφεξῆς auszudrücken. — *clauderentur:* κυκλοῦν.

§. 4. *in aciem producere:* ἐκτάττεσθαι. — *proelium committere:* μάχην συνάπτειν.

§. 5. *plus — valuerunt:* s. oben §. 2. — *tantas opes:* u. a. οἱ πολλαπλάσιοι. — *prosternere:* ἀνακρούειν.

VI, 1. *alienum:* ἀλλότριος, ἀνοίκειος oder 'wir halten es für passend.' — *praemium:* ἀριστεῖον. — *quo fac. possit:* damit es leichter sei (πρόχειρον) einzusehen.

2 tatum esse naturam. Ut enim populi Romani honores quondam fuerunt rari et tenues ob eamque causam gloriosi, nunc autem effusi 3 atque obsoleti, sic olim apud Atheniensis fuisse reperimus. Namque huic Miltiadi, quia Athenas totamque Graeciam liberarat, talis honos tributus est, in porticu, quae Poecile vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem praetorum numero prima eius imago 4 poneretur isque hortaretur milites proeliumque committeret. Idem ille populus, posteaquam maius imperium est nanctus et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

VII Post hoc proelium classem septuaginta navium Athenienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae barbaros adiuverant, bello persequeretur. Quo imperio plerasque ad officium redire coegit, nonnul-2 las vi expugnavit. Ex his Parum insulam opibus elatam cum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit omnique commeatu privavit, dein vineis ac testudinibus con-3 stitutis propius muros accessit. Cum iam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu nocturno tempore incensus est. Cuius flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem 4 signum a classiariis regis datum. Quo factum est, ut et Parii a deditione deterrerentur, et Miltiades timens, ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. 5 Accusatus ergo est proditionis, quod, cum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus discessisset. Eo tempore aeger erat

§. 2. *tenues: εὐτελής.* — *effusi: χυδαῖος, χύδην ἀπορριπτόμενα* (vgl. Aeschin. III, 178: *νῦν δ' ἤδη καταπέπλυται τὸ πρᾶγμα*).

§. 3. *pugna Marathonia: ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη* s. oben 4, 2. — *prima eius im. poneretur:* er als der erste gemalt würde.

§. 4. *largitione magistratuum:* nimm *δωροδοκεῖν παρά τινος* und *διαφθείρεσθαι ἐπὶ χρήμασι.*

VII, 1. *quae — adiuverant: τά τινος ἑλέσθαι.* — *quo imperio:* als er nun Seefeldherr war. — *ad officium redire:* wieder das Gebührende zu thun (*ἀποτελεῖν*), vgl. XVII, 5, 3.

§. 2. *opibus elatam:* 'welche sehr reich war.' *εὐδαίμων* ist stehend von Städten und Ländern mit reichen Hülfsquellen. — *orat. reconciliare: ἀναπείθειν.* — *eduxit e navibus: ἐκβιβάζειν*; Gegentheil *ἐμβιβάζειν.* — *commeatu privare: ἀποκλείειν τῆς ἐπαγωγῆς, τῆς σιταγωγίας.* — *vineis ac testudinibus constitutis:* Nepos fand in der ihm als Quelle vorliegenden Erzählung des Ephorus *μηχανήματα ἄγων*; indem er für diesen unbestimmten Ausdruck die zu seiner Zeit üblichsten Belagerungsmaschinen setzte, beging er zum Theil einen Anachronismus (s. Nipperdey z. d. St.); sonst ist der militärische Ausdruck für *vinea γέρρον* (*ὑπόδυσις?*), für *testudo χελώνη.* — *propius accessit: προάγειν.*

§. 3. *nescio quo casu: ἐξ αὐτομάτου.* — *incendere: ἐξάπτειν.* — *venit in opinionem: ὑπολαμβάνειν.* — *signum datum: πυρσεύειν, σημεῖον ἆραι.* — *classiarius: ἐπιβάτης.*

§. 4. *totidem — atque:* Attraction. — *offensione:* nimm *προσκρούειν.*

§. 5. *accusatus est:* phraseologische Ausdrücke: *εἰς δίκην ὑπάγεσθαι, τὴν αἰτίαν ἔχειν.* — *cum — posset: ἐξόν.* — *infectis rebus: ἀπρα-*

vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. Itaque quoniam ipse pro se dicere non posset, verba fecit frater eius Stesagoras. Causa cognita capitis absolutus pecunia multatus est, eaque lis quin- 6 quaginta talentis aestimata est, quantus in classis sumptus factus erat. Hanc pecuniam quod solvere in praesentia non poterat, in vincla publica coniectus est ibique diem obiit supremum.

Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia causa fuit da- VIII mnationis. Namque Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, omnium civium suorum potentiam extimescebant. Miltiades multum in imperiis magnisque versatus non vide- 2 batur posse esse privatus, praesertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. Nam Chersonesi omnis illos quos habitarat 3 annos perpetuam obtinuerat dominationem tyrannusque fuerat appellatus sed iustus. Non erat enim vi consecutus sed suorum voluntate eamque potestatem bonitate retinebat. Omnes autem et dicuntur et habentur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est. Sed in Miltiade erat cum summa humanitas tum 4 mira communitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret, magna auctoritas apud omnis civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. Haec populus respiciens maluit eum innoxium plecti quam se diutius esse in timore.

II.

Themistocles Neocli filius Atheniensis. Huius vitia ineuntis I adulescentiae magnis sunt emendata virtutibus, adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendus. Pater 2

κτος. — *vulneribus, quae acceperat:* 'verwundet bei der Belagerung.' — *pro se dicere* und *verba facere* s. zu VII, 6, 4.

§. 6. *eaque lis — aestimata est:* 'es war aber 50 Talente die Schatzung (τίμημα).' — *sumptus f. erat:* προδαπανᾶν. — *in praesentia:* ἐκ τοῦ παραχρῆμα. — *diem ob. supremum:* s. zu VII, 10, 6.

VIII, 1. *fuit:* ὑπάρχειν. — *quae — fuerat:* participiale Apposition zu *tyrannidem.* — *extimescebant:* ἐν ὑποψίᾳ, ὕποπτον ἔχειν.

§. 2. *multum in imperiis:* übersetze 'oftmals Feldherr gewesen.' — *versari:* ἐνδιατρίβειν. — *esse privatus:* ἰδιωτεύειν. — *praesertim cum:* ἄλλως τε καί seq. partic. — *ad cupiditatem trahi:* φιλοτιμεῖσθαι περί.

§. 3. *perpetuus* ἀδιάλειπτος. — *Non erat enim:* an das vorhergehende durch ἅτε anzuschliessen. — *voluntate:* nimm ὁμολογεῖν. — *bonitas* φιλανθρωπία. — *qui — perpetua:* participial 'die, welche die ununterbrochene Macht inne haben.' — *quae — usa est:* welcher zuvor frei war.

§. 4. *communitas:* κοινότης. — *aditus pateret:* nimm εὐπροσηγόρως, εὐπροσίτως προσφέρεσθαί τινι. — *maxima:* περιβόητος. — *plecti:* τιμωρεῖσθαι.

II.

I, 1. Die abgerissene Ueberschrift muss hier und sonst mit in den nächsten Satz verflochten werden.

§. 2. übersetze: 'aber die Darstel-

eius Neocles generosus fuit. Is uxorem Halicarnasiam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui cum minus esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat et rem familiarem neglegebat, a patre 3 exheredatus est. Quae contumelia non fregit eum, sed erexit. Nam cum iudicasset sine summa industria non posse eam extingui, totum se dedidit rei publicae diligentius amicis famaeque serviens. Multum in iudiciis privatis versabatur, saepe in contionem populi prodibat; nulla res maior sine eo gerebatur; celeriter, quae opus erant, repe- 4 riebat, facile eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, quod et de instantibus (ut ait Thucydides) verissime iudicabat et de futuris callidissime coniciebat. Quo factum est, ut brevi tempore illustraretur.

II Primus autem gradus fuit capessendae rei publicae bello Corcyraeo. Ad quod gerendum praetor a populo factus non solum praesenti bello sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. 2 Nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia 3 classis centum navium aedificaretur. Qua celeriter effecta primum Corcyraeos fregit, deinde maritimos praedones consectando mare tutum reddidit. In quo cum divitiis ornavit tum etiam peritissimos 4 belli navalis fecit Atheniensis. Id quantae saluti fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico. Nam cum Xerxes et mari et terra bellum universae inferret Europae cum tantis copiis, quantas 5 neque ante nec postea habuit quisquam, (huius enim classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo milia onerariarum sequebantur, terrestres autem exercitus septingentorum peditum, equi- 6 tum quadringentorum milium fuerunt), cuius de adventu cum fama

lung über ihn muss von Anfang an ausgehen (ἀναλαμβάνειν).' — *generosus fuit* durch das part. mit dem folgenden Satze zu verbinden. — *quod vivebat:* ὡς ἄτακτος. — *exhered. est:* ἀποκηρύσσειν (vgl. Nipperdey's Anm. z. d. St.).

§. 3. *non — sed:* οὐχ ὅπως, ἀλλὰ. *extingui:* τίνειν aor. med. — *serviens:* näml. hierdurch, χαρίζεσθαι part. fut. — *multum versabatur* kann ausgedrückt werden mit διατελεῖν. — *nulla res maior:* verbinde durch ὥστε, und dann durch ἐπεὶ oder gen. cons. Im ersteren Falle kann fortgefahren werden mit οὐχ ἧττον — ὧν.

§. 4. *de instantibus:* übersetze 'über das unter den Händen seiende.' — *iudicabat — coniciebat:* κριτὴς ἦν — καὶ εἰκαστής.

II, 1. *primus gradus fuit:* πρώτη πάροδος εἰς, oder nimm die Wendung ἀφορμῇ χρῆσθαί τινι πρός τι; in beiden Fällen wird der in *capessendae* liegende Begriff (der sich sonst durch ὁρμεῖν ἐπί geben liesse) schon mit ausgedrückt. — *res publica:* τὰ πολιτικὰ πράγματα, ἡ πολιτεία. — *ad quod gerendum:* ἐπί τοῦτον.

§. 2. *pecunia publica quae redibat:* ἡ κοινὴ πρόσοδος. — *interire:* ἀφανίζεσθαι. — *ut:* ὡς χρή.

§. 3. *consectando:* part. präs.

§. 4. übersetze wie im Deutschen: 'wie sehr dies heilsam war.' — *Persico bello:* ἐν τοῖς Μηδικοῖς. — *neque — habuit quisquam:* οὐδεὶς οὐκ εἶχεν.

§. 5. *terrestres—fuerunt:* zur Abwechslung des Ausdrucks kann gesagt werden: 'von den Heeresabtheilungen (στρατόπεδον) zu Fuss wurden gezählt.'

in Graeciam esset perlata et maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent. Id responsum quo valeret, cum intellegeret 7 nemo, Themistocles persuasit consilium esse Apollinis, ut in navis se suaque conferrent: eum enim a deo significari murum ligneum. Tali consilio probato addunt ad superiores totidem navis triremis 8 suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salamina partim Troezena deportant; arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu ac sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

Huius consilium plerisque civitatibus displicebat et in terra III dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt eoque loco omnes interierunt. At classis communis Graeciae tre- 2 centarum navium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Euboeam continentemque terram cum classiariis regis conflixit. Angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circuiretur. Hic etsi pari proelio discesserant, tamen eodem 3 loco non sunt ausi manere, quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. Quo factum est, ut ab Artemisio discederent et exadversum Athenas 4 apud Salamina classem suam constituerent.

At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus accessit astu idque IV nullis defendentibus interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cuius flamma perterriti classiarii cum manere non 2 auderent et plurimi hortarentur, ut domos suas discederent moenibusque se defenderent, Themistocles unus restitit et universos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros, idque Eurybiadi regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. Quem cum minus quam vellet moveret, noctu de servis suis, 3 quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis: adversarios eius in fuga esse; qui si discessissent, maiore cum labore 4

§. 6. ***consultum q. facerent:*** *χρησόμενοι, τί χρὴ ποιεῖν* ebenso im folgenden: ***ut — se munirent:*** *ὡς χρὴ ἀμφιβάλλεσθαι.*

§. 8. ***tali consilio probato:*** *πεισθέντες.* — ***quae moveri poterant:*** übersetze was zu bewegen möglich war, doch s. X, 4, 2. — ***procuranda:*** durch *ἐπιμέλεια* auszudrücken.

III, 1. ***displicebat:*** nimm *ἀπογιγνώσκειν.* Der Satz ist einzuleiten mit *ἐπεί,* oder es wird das partic. angewandt. — ***missi sunt:*** im Gr. ist hier ein compos. von *πέμπω* geeignet. — ***non paterentur:*** *κωλύειν.*

§. 2. ***apud Art.:*** *περί.*

§. 3. ***si pars nav. advers.:*** übersetze: 'wenn die feindliche Flotte zum Theil (*κατὰ μέρος*).'

§. 4. ***factum est, ut:*** partic. constr.

IV, 1. ***expugnatis:*** *κρατεῖν, κυριεύειν.* — ***accessit:*** *προάγειν.* — ***nullis defendentibus:*** übersetze entblöszt (*ἔρημος*) von Vertheidigern.

§. 2. ***pares:*** *ἀντάξιος.*

§. 3. ***minus quam vellet:*** nicht nach Erwartung, Meinung (*προαίρεσις, νοῦς*). — ***suis verbis:*** *ὑπὲρ αὑτοῦ* vgl. XVII, 8, 4. — ***adversarios in fuga esse:***

et longinquiore tempore bellum confecturum, cum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum, Hoc eo valebat, ut ingratis ad depugnandum omnes coge-
5 rentur. Hac re audita barbarus nihil doli subesse credens postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflixit, ut eius multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis etiam consilio Themistoclis quam armis Graeciae.

V Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum his opprimere posset hostis. Iterum ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens, ne bellare perseveraret, certiorem eum fecit id agi, ut pons, quem ille in Hellesponto fecerat, dissolveretur ac reditu in Asiam excluderetur, idque
2 ei persuasit. Itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est seque a Themistocle non su-
3 peratum sed conservatum iudicavit. Sic unius viri prudentia Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. Haec altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. Nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

VI Magnus hoc bello Themistocles fuit neque minor in pace. Cum enim Phalerico portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, huius consilio triplex Piraeei portus constitutus est isque moenibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequiperaret, utilitate
2 superaret. Idem muros Atheniensium restituit praecipuo suo periculo. Namque Lacedaemonii causam idoneam nancti propter barbarorum excursiones, qua negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem muros habere, ne essent loca munita, quae hostes possiderent,
3 Atheniensis aedificantis prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis Marathonia et Salaminia tantam gloriam apud omnis gentis erant

dasz (ὅτι) die Feinde im Begriff seien, zu entfliehen.

§. 4. *singulos:* ἕνα καϑ' ἕνα. — *si aggrederetur:* εἰ c. Ind. fut. — *ingratis* = inviti, oder 'wider ihre Absicht (προαίρεσις).' — *ad depugnandum:* Inf.

§. 5. *consilio:* στρατήγημα.

V, 1. *Hic — gesserat*: wiederhole das Subjectswort. — *Iterum:* der Satz ist mit ἀλλὰ einzuleiten. — *id agi:* ὅτι μέλλει seq. Inf. pass. oder βουλεύεσϑαι seq. Inf. act.

§. 2. *minus diebus trig.*: wie im Deutschen: 'in nicht ganz dreissig Tagen.' — *superatum:* καταστρατηγέω, was hier gut passen würde, scheint ohne klassische Auctorität zu sein.

VI, 1. *isque:* καὶ δή.

§. 2. *praecipuo suo periculo:* übersetze 'selbst vor den andern am meisten Gefahr laufend.' — *qua negarent oportere:* 'zu behaupten (Gen.) es sei nicht nöthig.' — *ullam:* muss im Gr. negativ werden. — *quae — possiderent:* προλαμβάνειν. Partic. fut. pass.

§. 3. einzuleiten mit ἀλλά. *longe* lässt sich vielleicht durch δηλαδή ausdrücken. — *duabus victoriis:* durch die zwei Siege. — *Marathonia et Salam.:* durch die entspre-

consecuti, ut intellegerent Lacedaemonii de principatu sibi cum his certamen fore. 4 Quare eos quam infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His praesentibus desierunt ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. 5 Hanc legationem suscepit Themistocles et solus primo profectus est; reliqui legati ut tum exirent, cum satis altitudo muri exstructa videretur, praecepit, interim omnes, servi atque liberi, opus facerent, neque ulli loco parcerent, sive sacer sive privatus esset sive publicus, et undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. Quo factum est, ut Atheniensium muri ex sacellis sepulcrisque constarent.

VII Themistocles autem, ut Lacedaemonem venit, adire ad magistratus noluit et dedit operam, ut quam longissime tempus duceret, causam interponens se collegas expectare. Cum Lacedaemonii quererentur opus nihilo minus fieri eumque in ea re conari fallere, interim reliqui legati sunt consecuti. 2 A quibus cum audisset non multum superesse munitionis, ad ephoros Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum erat imperium, atque apud eos contendit falsa iis esse delata: quare aequum esse, illos viros bonos nobilisque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent; interea se obsidem retinerent. 3 Gestus est ei mos, tresque legati functi summis honoribus Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci eisque praedixit, ut ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus. 4 Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum senatumque Lacedaemoniorum adiit

chenden Subst. auszudrücken. — *cum his: πρός.*

§. 4. *quam infirmissimos esse:* lässt sich durch *ταπεινοῦν* ausdrücken. — *muros instrui:* wörtlich, oder 'den Mauerbau (*τειχοποιία*).' — *miserunt:* s. 3, 1. — *id fieri:* dies nicht zu thun. — *ac — dix.:* Partic. — *missuros: ἀντεκπέμπειν.*

§. 5. *profectus est: προάγειν.* — *reliqui — praecepit:* den übrigen Gesandten befahl er (*ἐντέλλεσθαι*) dann abzureisen. — *cum satis — videretur:* wann die Mauer bis zu einer hinlänglichen Höhe aufgeführt zu sein schiene. — *interim omnes — opus facerent:* Acc. c. Inf. Buttm. §. 141 Anm. 5. — *neque parcerent:* Partic. 'keinen Ort verschonend,' ebenso wird *congererent* durch das Part. ausgedrückt.

VII, 1. *se collegas expectare:* die Ankunft der Collegen, oder: dasz er die Ankunft der Collegen abwarte. *collega* ist hier durch *συμπρεσβευτής* zu übersetzen; sonst, wo von magistratibus cum imperio die Rede ist, durch *συνάρχων.* — *quererentur: ἐπιτιμᾶν* seq. *ὡς.* — *fieri: προχωρεῖν.*

§. 2. *non mult. superesse mun.:* neben der wörtlichen Uebersetzung läszt sich auch *φθάνειν* anwenden: dasz die Athener die Mauer bereits hinlänglich (*ἐφ' ἱκανόν*) erbaut hätten. — *apud eos contendit — delata:* er leugnete (*ἀρνεῖσθαι, ἔξαρνον εἶναι*) die Wahrheit des ihnen verkündeten, oder dasz ihnen wahres verkündet sei. — *quib. fid. haber.: ἀξιόπιστος.*

§. 3. *gestus est ei mos:* die Lacedämonier liessen sich überreden. — *functi summis honoribus: ἐπιφανέστατοι.* — *quam ipse — remissus:* wenn sie ihn nicht zuvor zurückbekommen hätten (*ἀπολαμβάνειν*).

et apud eos liberrime professus est: Atheniensis suo consilio, quod communi iure gentium facere possent, deos publicos suosque, patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris saepsisse,
5 neque in eo, quod inutile esset Graeciae, fecisse; nam illorum urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam iam bis
6 classis regias fecisse naufragium; Lacedaemonios autem male et iniuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universae Graeciae utile esset; quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent; aliter illos numquam in patriam essent recepturi.

VIII Tamen non effugit civium suorum invidiam. Namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testularum suffragiis e
2 civitate eiectus Argos habitatum concessit. Hic cum propter multas eius virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem
3 cum rege Perse ad Graeciam opprimendam fecisset. Hoc crimine absens proditionis damnatus est. Id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi cum eius principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum iis Lacedaemonii et Athenienses indicerent, ad Admetum Molossum regem, cum quo
4 ei hospitium erat, confugit. Huc cum venisset, et in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit et cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur

§. 4. *patrios ac penates:* dafür genügt *θεοὶ πατρῷοι.* — *quo facilius — defendere:* um desto leichter von ihnen die Feinde abzuwehren. — *neque in eo — fecisse:* und hierin hätten sie nichts unnützes (*ἀνωφελὲς ὄν*) gethan.

§. 5. *oppositum esse: προβάλλειν* perf. pass.

§. 6. *qui id potius intuerentur:* Partic. constr. *ἀντέχεσθαί τινος.* — *quos miserant* = missos. — *essent recepturi* = esse recepturos.

VIII, 1. *damnatus erat: φεύγειν.* — *test. suffr. e civ. eiectus: ἐξοστρακίζειν.* — *habitatum:* um daselbst zu wohnen, *διαιτᾶσθαι.*

§. 2. *qui — accusarent, quod — fecisset:* ist im Gr. bestimmter auszudrücken: um den Abwesenden auf Verrath anzuklagen (*κατηγορεῖν τί τινος*), dass (*ὡς*) er mit dem Könige verabredet hätte (*συντίθεσθαι πρός τινα*) u. s. w.

§. 3. *Hoc crimine:* übersetze mit Wiederholung des Subjectswortes: Th. nun wegen (*ἐπί*) dieser Beschuldigung (*ἔγκλημα*) angeklagt. — *Id ut audivit, quod — videbat:* Partic. dies hörend und sich nicht — haltend (*ὑπολαμβάνειν*). — *ne propter se — indicerent:* Thucydides drückt dies mit eigenthümlicher Kürze aus: *ἔχειν αὐτὸν ὥστε Λακεδαιμονίοις καὶ Ἀθηναίοις ἀπέχθεσθαι.* — *cum quo — erat: ἰδιόξενος* ist ohne klassische Auctorität. (*πατρικὸς ξένος*).

§. 4. *et in praesentia:* statt der Conjunct. ist *ὡς* zu nehmen. *in praesentia* wird ausgedrückt durch *τυγχάνειν.* — *abesset: οὐκ* (zu *τυγχ.*) *ἐπιδημεῖν.* — *maiore religione: εὐσεβέστερον.* — *arripuit: ἀναλαμβάνειν* part. — *se in sacrarium coniecit:* Nepos fand in dem ihm vorliegenden Gr. Berichte schwerlich etwas anderes, als *ἔφυγε πρὸς τὴν ἑστίαν.* — *quod s. col. caerimonia:* durch *ἅγιος* auszudrücken, od. durch *τυγχάνειν θρησκείας.* Zu beachten ist die Wendung eines Gr. Schriftstellers: *ὅπερ μέγιστον ἦν ἱκέτευμα.*

caerimonia, coniecit. Inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet, quam praestitit. Nam cum ab Athe- 5 niensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit monuitque, ut consuleret sibi: difficile enim esse in tam propinquo loco tuto eum versari. Itaque Pydnam eum deduci iussit et quod satis esset praesidii dedit. Hic in navem omnibus ignotus 6 nautis escendit. Qua cum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus domino navis, quis sit, aperit multa pollicens, si se conservasset. At ille clarissimi 7 viri captus misericordia diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris neque quemquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum pervenit ibique Themistoclem exponit. Cui ille pro meritis postea gratiam rettulit.

Scio plerosque ita scripsisse Themistoclem Xerxe regnante in IX Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, quod aetate proximus de iis, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et eiusdem civitatis fuit. Is autem ait ad Artaxerxen eum venisse atque his verbis epistulam misisse: *Themistocles veni ad te, qui plurima* 2 *mala hominum Graiorum in domum tuam intuli, quam diu mihi necesse fuit adversum patrem tuum bellare patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse et ille* 3 *in periculo esse coepit. Nam cum in Asiam reverti vellet proelio apud Salamina facto, litteris eum certiorem feci id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circuiretur. Quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem confugi* 4 *ad te exagitatus a cuncta Graecia tuam petens amicitiam. Quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem*

— *Inde:* verbinde durch *καί*. — *quam rex — reciperet:* übersetze quam rex (Acc. c. Inf.) dextram et fidem daret. — *praestitit: ἐμμένειν*.

§. 5. *exposceretur:* füge hinzu: *πρὸς τιμωρίαν*.

§. 6. *ignotus: ἀγνώς* oder *ἀγνοούμενος*. — *ferretur: καταφέρω*. — *sibi esse pereundum: θνήσκειν* inf. fut. — *Hac nec. coactus:* hierdurch genöthigt (*ἐξαναγκάζω*). — *aperit: φράζειν*.

§. 7. *diem noctemque:* zur Einleitung des folgenden füge hinzu *ἀναχθείς*. — *pro meritis: ἄξιος*.

IX, 1. *Xerxe regnante: ἐπὶ Ξέρξου βασιλεύοντος*. — *aetate proximus: σύγχρονος* ist spätgr. übers. in die Zeiten jenes hineinfällt (aor.) — *eiusdem civitatis fuit: συμπολιτεύεσθαι*. — *his verbis — misisse:* ihm folgendes geschrieben habe (*ἐπιστέλλειν*).

§. 2. vgl. Thuc. I, 137. — *intuli: ἐργάζομαι* mit dem Acc. der Richtung. — *advers. patrem — defendere:* übersetze nach Thuc. 'deinen heranziehenden Vater zu Gunsten (*ὑπὲρ*) des Vaterlandes abzuwehren.'

§. 3. *feci* bleibt weg. — *esse coepit:* nimm die Thucydideische Wendung *ἡ ἀποκομιδή ἐγίγνετο*. — *litt. cert. feci: γράφειν, ἐπιστέλλειν, γράψαντα δηλοῦν περί*. — *id agi ut:* durch *μέλλω* auszudrücken. Statt der folgenden verba werden die entsprechenden Substantiva *διάλυσις* und *περικύκλωσις* genommen.

§. 4. *quam si ero adeptus: λαγχάνω*

inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de iis rebus, quas tecum colloqui volo, annuum mihi tempus des eoque transacto ad te venire patiaris.

X Huius rex animi magnitudinem admirans cupiensque talem virum sibi conciliari veniam dedit. Ille omne illud tempus litteris sermonique Persarum se dedidit. Quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam ii poterant, 2 qui in Perside erant nati. Hic cum multa regi esset pollicitus gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum, magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit 3 domiciliumque Magnesiae sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donarat, his quidem verbis, quae ei panem praeberet (ex qua regione quinquaginta talenta quotannis redibant), Lampsacum autem, unde vinum sumeret, Myunta, ex qua opsonium haberet. Huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo, sepulcrum prope 4 oppidum, in quo est sepultus, statua in foro Magnesiae. De cuius morte multimodis apud plerosque scriptum est, sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui illum ait Magnesiae morbo mortuum, neque negat fuisse famam venenum sua sponte sumpsisse, cum se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus esset, 5 praestare posse desperaret. Idem ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriae prodidit.

III.

I Aristides Lysimachi filius Atheniensis aequalis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit: namque obtrectarunt 2 inter se. In his autem cognitum est, quanto antistaret eloquentia

part. — *Ea autem rogo:* ich bitte dich aber mir zu gewähren. — *de iis rebus, quas:* Attract. — *volo:* nimm ἥκω.

X, 1. *sibi conciliari:* τὰ ἑαυτοῦ ἑλέσθαι, ἑαυτῷ προστίθεσθαι, προσφέρεσθαι. — *veniam dedit:* sprach ihn frei (ἀπολύω) von der Strafe.

§. 2. *gratissimumque illud:* übersetze 'worunter als das angenehmste jenes.'

§. 3. *his quidem verbis — praeberet:* kurz 'zum Brode (Acc. od. εἰς) sagend' und so im folgenden. — *ex qua regione:* demonstrativ. — *manserunt:* διαμένειν präs.

§. 4. *multimodis — scriptum est:* ἀμφισβητεῖν. — *apud plerosque* füge hinzu: scriptores. — *morbo:* νοσεῖν part. — *cum se — posse desperaret:* entweder wörtlich mit ἀπονοέομαι (Dep. pass.) zu geben, oder 'glaubend, dasz es unmöglich sei.'

§. 5. *sepulta:* 'beigesetzt' τιθέναι. — *non concederetur:* ἀπαγορεύειν.

III.

I, 1. *aequalis fuit:* συνακμάζειν vgl. zu II, 9, 1. — *principatu:* τὰ πρωτεῖα. — *contendit:* ἀντιποιεῖσθαί τινί τινος. — *obtrectarunt inter se:* ἀντιπολιτεύεσθαι.

§. 2. *eloquentia:* ἡ δεινότης (τοῦ

innocentiae. Quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quem quidem nos audierimus, cognomine Iustus sit appellatus, tamen a Themistocle collabefactus testula illa exilio decem annorum multatus est. Qui quidem cum 3 intellegeret reprimi concitatam multitudinem non posse cedensque animadvertisset quendam scribentem, ut patria pelleretur, quaesisse ab eo dicitur, quare id faceret, aut quid Aristides commisisset, cur tanta poena dignus duceretur. Cui ille respondit se ignorare Aristi- 4 dem, sed sibi non placere, quod tam cupide elaborasset, ut praeter ceteros Iustus appellaretur. Hic decem annorum legitimam poenam 5 non pertulit. Nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno, quam erat expulsus, populi scito in patriam restitutus est.

Interfuit autem pugnae navali apud Salamina, quae facta est II prius, quam poena liberaretur. Idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio, quo Mardonius fusus barbarorumque exercitus interfectus est. Neque aliud est ullum huius in re militari illustre 2 factum quam huius imperii memoria, iustitiae vero et aequitatis et innocentiae multa, in primis, quod eius aequitate factum est, cum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Atheniensis. Namque ante id tempus et mari et 3 terra duces erant Lacedaemonii. Tunc autem et intemperantia Pausaniae et iustitia factum est Aristidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent et adversus barbaros hos duces deligerent sibi.

λέγειν). — *innocentia:* σωφροσύνη. — *abstinentia:* ἐγκράτεια χρημάτων. — *post hominum memoriam:* τῶν ἐξ αἰῶνος μνημονευομένων, τῇ μνήμῃ παραδιδομένων oder gleich mit dem folgenden: ὧν ἡμεῖς ἴσμεν ἀκοῇ μαθόντες. — *cogn. s. appellatus:* ἐπικαλεῖσθαι. — *collabefactus:* καταπαλαίειν. — *testula:* ὀστρακισμός. — *test. illa ex. mult. est:* gleich durch ἐξοστρακίζειν auszudrücken. — *decem annorum:* auf eine zehnjährige Zeit.

§. 3. *reprimi — non posse:* dass die aufgeregte (παροξύνω) Menge nicht leicht versöhnbar sei (εὐκατάλλακτος). — *cedensque:* im Begriffe wegzugehen. — *ut p. pelleretur:* die Verbannung gegen ihn. — *commisisset:* παρανομεῖν. — *cur:* ὥστε.

§. 4. *Cui:* kann wegbleiben. Constr. des Acc. c. Inf. — *se ignorare:* ὅτι κ. τ. λ. — *sibi non placere:* ἐνοχλεῖσθαι. — *tam c. elaborasset:* φιλοπονεῖν, φιλοτιμεῖν, πάσῃ φιλοτιμίᾳ φέρεσθαι πρός.

§. 5. *pertulit:* ἐξανύω. — *quam e. expulsus:* seiner Verbannung. — *populi scito:* ψήφισμα. Uebersetze beschloss man (ψηφίζεσθαι) für ihn die Rückkehr (κάθοδος).

II, 1. *apud:* περί, ἐν, πρός. — *liberaretur:* ἀπαλλάττεσθαι. — *praetor fuit:* στρατηγεῖν (praetor = praeitor, vgl. zu I, 4, 4).

§. 2. *illustre factum:* ἀνδραγάθημα. κατόρθωμα wird von den Atticisten verworfen, aber mit Unrecht. (s. Longin. in Schol. Aristid. p. 323 C. Fr.) — *quam:* παρά. — *aequitas:* ἐπιείκεια. — *innocentia* an dieser Stelle ist nach Nepos Sinne wohl ἐγκράτεια. — *quo duce:* durch welchen. — *summa imp. maritimi:* ἡ θαλασσοκρατία.

§. 3. *intemperantia:* βαρύτης. — *se applicarent:* προστίθεσθαι oder μετατάσσεσθαι παρά (dann braucht

III Quos quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur, ad classis aedificandas exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret, eiusque arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune aerarium esse voluerunt. Quae omnis 2 pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, cum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut, qui efferretur, vix reliquerit. 3 Quo factum est, ut filiae eius publice alerentur et de communi aerario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

IV.

I Pausanias Lacedaemonius magnus homo, sed varius in omni genere vitae fuit. Nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. 2 Huius illustrissimum est proelium apud Plataeas. Namque illo duce Mardonius satrapes regius natione Medus regis gener in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus cum ducentis milibus peditum, quos viritim legerat, et viginti equitum haud ita magna manu Graeciae fugatus est, eoque ipse dux cecidit proelio. 3 Qua victoria elatus plurima miscere coepit et maiora concupiscere. Sed primum in eo est reprehensus, quod, cum ex praeda tripodem aureum Delphis posuisset epigrammate scripto, in quo haec erat sententia: suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos eiusque vi- 4 ctoriae ergo Apollini donum dedisse. Hos versus Lacedaemonii exculpserunt neque aliud scripserunt quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

ad societatem nicht ausgedrückt zu werden).

III, 1. *repellere: ἀπωθεῖν.* — *bellum renovare: ἀνακαινίζειν, καινοποιεῖν τὸν πόλ.* — Die Worte *Aristides* — *constitueret* müssen im Gr. den davon abhängenden *ad cl. aedif.* (*ναυπηγεῖν*) *exerc. comp.* (*στρατολογεῖν*) voran gehen. — *daret: παρέχειν.* — *sunt collata: ἀθροίζειν.* — *aerarium: ταμιεῖον.* — *translata est: μετακομίζειν.*

§. 2. *indicium: τεκμήριον.* — *qui efferetur vix reliquerit:* nach Plutarch *μηδ' ἐντάφια καταλιπεῖν.*

§. 3. *publice* und *de communi aerario:* durch *δημόσιος* auszudrücken. — *dotibus datis:* eine Mitgift empfangend. — *collocarentur: τοῖς νυμφίοις ἐκδίδοσθαι.* — *quam erat expulsus:* nach der Vertreibung.

IV.

I, 1. *est obrutus: ἀμαυροῦν.*

§. 2. *illustrissimum:* substantivisch 'seine berühmteste That.' — *regis gener: κηδεστής* (nach Moeris p. 226 der Attische Ausdruck für *πενθερός* und *γαμβρός*). — *consilii plenus: συνετός.* — *quos legerat: ἐπίλεκτος.*

§. 3. *ex praeda: ἀκροθίνιον.* — *epigrammate* — *sententia:* auf welchem folgendes geschrieben stand (*ἐπιγράφω*). — *ergo:* bleibt weg.

§. 4. *exculpserunt: ἐκκολάπτειν* Thuc. I, 132. — *nomina* — *civitatum:* wörtlich, oder 'namentlich die Staaten.' — *auxilio* — *erant victi: συγκαθαιρεῖν.*

Post id proelium eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia depelleret. Pari felicitate in ea re usus elatius se gerere coepit maioresque appetere res. Nam cum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobilis atque in his nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit simulans ex vinclis publicis effugisse, et cum his Gongylum Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thucydides memoriae prodidit: ʻPausanias, dux Spartae, quos Byzanti ceperat postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit, seque tecum affinitate coniungi cupit: quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. Id si feceris, et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam potestatem se adiuvante te redacturum pollicetur. His de rebus si quid geri volueris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo colloquatur'. Rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magnopere gavisus confestim cum epistula Artabazum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat; petit, ne cui rei parcat ad ea efficienda, quae pollicetur; si perfecerit, nullius rei a se repulsam laturum. Huius Pausanias voluntate cognita alacrior ad rem gerendam factus in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. In quo facto domum revocatus accusatus capitis absolvitur, multatur tamen pecunia. Quam ob causam ad classem remissus non est. II 2 3 4 5 6

At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit et ibi non callida sed dementi ratione cogitata patefecit. Non enim mores patrios solum, sed etiam cultum vestitumque mutavit. Apparatu regio utebatur veste Medica; satellites Medi et Aegyptii sequebantur; epulabatur more Persarum luxuriosius, quam qui aderant perpeti possent; aditum petentibus conveniundi non dabat: superbe respondebat, crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat. Colonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cum patriae tum sibi inimica capiebat. Id postquam Lacedaemonii rescierunt, legatos cum clava ad eum miserunt, in qua more illorum erat scriptum: nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos. Hoc nuntio commo- III 2 3 4 5

II, 2. *felicitate usus: εὐτυχεῖν.* — *Byz. expugnato:* bei der Eroberung. — *cepisset: ζωγρεῖν.*

§. 3. vgl. Thuc. I, 128. — *tecum — coniungi: κηδεῦσαί τινι.*

§. 4. *se adiuvante:* Thuc. sagt *μετὰ σοῦ βουλευόμενος.* — *His de rebus:* verbinde durch *οὖν.* — *si quid geri volueris:* übers. wenn dir hiervon etwas gefällt. — *mittas face:* schicke möglichst bald.

§. 5. *petit* mit dem vorhergehenden zu verbinden. — *ad ea — pollicetur:* etwas von dem zu thun (Inf.) was (Attract.) er verspricht.

§. 6. *voluntate: προαίρεσις.* — *accusatus capitis* kann zum vorhergehenden gezogen werden: zurückberufen zum Gericht über Leben und Tod.

III, 1. *sua sponte: ἰδίᾳ,* denn es steht dem (publice) *remissus* gegenüber.

§. 2. *satellites: δορυφόροι (σωματοφύλακες).* — *perpeti possent: ἀγαπᾶν.* — Die Sätze *Spartam — nolebat* und *Colonas — se contulerat* sind durch Part. constr. mit dem folgenden zu verbinden.

§. 3. *Colonas — Troade est: Κολωναὶ αἱ Τρῳάδες.*

§. 4. *clava: σκυτάλη.* — *se — dam-*

tus, sperans se etiam tum pecunia et potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. Huc ut venit, ab ephoris in vincla publica est coniectus. Licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. Hinc tamen se expedivit; neque eo magis carebat suspicione.
6 Nam opinio manebat eum cum rege habere societatem. Est genus quoddam hominum, quod Hilotae vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit servorumque munere fungitur. Hos
7 quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. Sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere iudicari et expectandum, dum se ipsa res aperiret.

VI Interim Argilius quidam adulescentulus, quem puerum Pausanias amore venerio dilexerat, cum epistulam ab eo ad Artabazum accepisset eique in suspicionem venisset aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum redisset, qui super tali causa eodem missi erant, vincla epistulae laxavit signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi
2 esse pereundum. Erant in eadem epistula, quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. Has ille litteras ephoris
3 tradidit. Non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco. Nam ne huius quidem indicio impulsi sunt, ut Pausaniam comprehenderent, neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indi-
4 casset. Itaque huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. Fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant Graeci. Eo ille index confugit in araque consedit. Hanc iuxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. Huc ex
5 ephoris quidam descenderunt. Pausanias, ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus venit eo. Quem cum supplicem dei videret in ara sedentem, quaerit, causae quid sit tam repentini con-
6 silii. Huic ille, quid ex litteris comperisset, aperit. Modo magis Pausanias perturbatus orare coepit, ne enuntiaret nec se meritum de

naturos kurz: 'Todesstrafe', d. h. so ist der Tod die Strafe; vgl. Xen. Hell. I, 1, 15: *ἐπεκήρυξε, ὃς ἂν ἁλίσκηται εἰς τὸ πέραν διαπλέων, θάνατον τὴν ζημίαν.*

§. 5. *est coniectus: εἰσπίπτειν.* — *facere: δρᾶν.* — *sollicitare spe libertatis*: aufreizen (*ἀναπείθειν*), Befreiung versprechend.

§. 7. *aperiret*: passiv, durch sich selbst klar würde.

IV, 1. *quem — dilexerat*: übers. einst der Geliebte (*παιδικά*) des Pausanias. *amore venerio* muss dann wegbleiben. — *eique in susp. venisset*: *ὑπονοεῖν, συλλογίζεσθαι*, als Verb. des Fürchtens. — *cognovit — esse pereundum* :übers. 'er fand darin geschrieben ihn zu tödten, wenn er ihn überbracht hätte.' — *tradidit*: *ἀναδιδόναι.*

§. 3. *vim adhibendam*: füge hinzu 'in etwas', *βίαν προσάγειν τινί.*

§. 4. *Taenari*: *ἐπὶ* T. — *locum*: *ἐνέδρα.* — *sub terra* lässt sich durch *ὑπόγειος* ausdrücken.

§. 5. *venit eo*: *παραγίγνομαι.* — *causae quid sit*: *πρόφασις.* — *huic ille — aperit* liesse sich etwas freier übersetzen: 'er warf ihm das über ihn geschriebene vor (*ἐπιτιμᾶν* oder *μέμφεσθαι.* Vgl. Krüg. §. 46, 5, 2)'.

§. 6. *orare coepit*: *λιπαρεῖν.* Imprf. de conatu. — *ne enuntiaret*: *εἰσαγγέλλειν*, oder positiv auszudrücken durch *συγκρύπτειν.* — *meritum*:

illo optime proderet; quod si eam veniam sibi dedisset tantisque implicatum rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.

His rebus ephori cognitis satius putarunt in urbe eum comprehendi. Quo cum essent profecti et Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedaemonem reverteretur, in itinere, cum iam in eo esset, ut comprehenderetur, ex vultu cuiusdam ephori, qui eum admoneri cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. Itaque paucis ante gradibus, quam qui eum sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalcioicos vocatur, confugit. Hinc ne exire posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxerunt tectumque sunt demoliti, quo celerius sub divo interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum lapidem ad introitum aedis attulisse. Sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. Hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. Cuius mortui corpus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo ii, qui ad supplicium essent dati, displicuit pluribus et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. Inde posterius Delphici responso erutus atque eodem loco sepultus est, ubi vitam posuerat. V 2 3 4 5

V.

Cimon Miltiadis filius Atheniensis duro admodum initio usus est adulescentiae. Nam cum pater eius litem aestimatam populo solvere non potuisset ob eamque causam in vinclis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus erat, solvisset. Habebat autem in matrimonio sororem germanam suam nomine Elpinicen non magis amore quam more ductus. Namque Atheniensibus licet eodem patre I 2

εὐεργετεῖν. — *tantisque rebus*: in solch Unheil (δυστυχία).

V, 1. *placato*: καταλλάσσειν, activ. — *in eo esset*: μέλλειν. — *insidias — fieri*: ἐνεδρεύω.

§. 2. Uebers.: er kam also um ein weniges den ihn verfolgenden zuvor und u. s. w. — *obstruxerunt*: ἐν- oder ἀποικοδομεῖν. — *sub divo*: ὑπαίθριος.

§. 3. *in primis*: wörtl. oder 'vor den anderen'. — *lapidem*: πλίνθος. — *attulisse* übers.: 'herbeitragend (βαστάζω), niedergelegt (ἀπερείδεσθαι, ἀνατιθέναι)'.

§. 4. *semianimis*: ἔτι ἔμπνους.

§. 5. *inferri*: ἐμβάλλειν. — *qui — dati*: οἱ κακοῦργοι. — *Delphici responso*: als der Gott in Delphi verkündete (χρᾶν). — *erutus*: ἀνορύσσω.

V.

I, 1. *duro admodum*: Comparativ. *aestimatam* durch ὀφλισκάνειν auszudrücken. — *in vinclis publicis*: gefangen gesetzt im Gefängniss. — *nisi*: πρίν.

§. 2. *Habebat — sororem*: übers. 'er wohnte zusammen mit der (an ihn) verheiratheten Schwester. — *amore — more*: auf die Uebersetzung des Wortspiels wird man wohl verzichten müssen. — *eodem p. natas*: ὁμοπάτριος.

3 natas uxores ducere. Huius coniugii cupidus Callias quidam non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret; id si impetras-
4 set, se pro illo pecuniam soluturum. Is cum talem condicionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinclis publicis interire, quoniam prohibere posset, seque Calliae nupturam, si ea, quae polliceretur, praestitisset.

II Tali modo custodia liberatus Cimon celeriter ad principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiae summam liberalitatem magnam prudentiam cum iuris civilis tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus. Itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate et apud exercitum plurimum valuit
2 auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Threcum fugavit, oppidum Amphipolin constituit eoque decem milia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum ducentarum navium classem devictam cepit eodem-
3 que die pari fortuna in terra usus est. Namque hostium navibus captis statim ex classe copias suas eduxit barbarorumque maximam
4 vim uno concursu prostravit. Qua victoria magna praeda potitus cum domum reverteretur, quod iam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad
5 officium redire coegit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserant, vacue fecit, sessores veteres urbe insulaque eiecit, agros civibus divisit, Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. His ex manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit, est ornata.

III Quibus rebus cum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater suus ceterique Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi *ὀστρακισμὸν* vocant, decem anno-

§. 3. *non tam — pecuniosus*: doppelte Comparative. Krüg. §. 49, 2, 2. Herm. ad. Viger. p. 719. — *egit cum*: *συντιθέναι πρός τινα*. — *id si impetrasset*: mit dem vorhergehenden zu verbinden 'unter der Bedingung'. — *se soluturum*: *καταβάλλειν* od. *ἐκτίνειν. τ. χρ. ὑπέρ τινος*.

§. 4. *aspernaretur*: *σχετλιάζειν ἐπί, ἀφοσιοῦσθαί τι, ἀπαγορεύειν πρός τι*. — *Miltiadis — interire*: *ὥστε*. — *quoniam — posset*: cum penes ipsam esset.

II, 1. *liberalitas*: *φιλανθρωπία*. *iuris civ. — rei mil.*: *τὰ πολιτικά, τὰ πολεμικά*. — *quod*: *ἅτε* c. Part. — *auctoritate*: *ἐξουσία*.

§. 2. Die kleinen getrennten Sätze sind durch Partic. zu verbinden. — *in col. misit*: *οἰκήτορας ἐκπέμπειν*. — *devictam*: *καταναυμαχεῖν*.

§. 3. *eduxit*: *ἀποβιβάζειν*. — *maximam vim*: praedicativ.

§. 4. *confirmavit*: *ἐπιῤῥωννύναι*. — *alienatas*: *ἀλλοτρίως ἔχειν*.

§. 5. *Scyrum* ist zu *Thasios* in Gegensatz zu stellen, im übrigen ist der Satz wie §. 2 zu behandeln. — *agrum — divisit*: *κατακληρουχεῖν* scheint ohne classische Auctorität zu sein. — *fretos*: *ὀγκόω*. — *suo adventu*: vgl. IV, 4, 5. — *fregit*: *συστέλλειν τὸ φρόνημα*. — *arx — quae vergit*: 'die südliche Mauer der Akropolis'.

III, 1. *Nam testarum — vocant*: 'denn durch den bei ihnen so genannten Ostrakismos'. — *testarum suffragiis* bleibt natürlich weg.

rum exilio multatus est. Cuius facti celerius Atheniensis quam ipsum 2 paenituit. Nam cum ille animo forti invidiae ingratorum civium cessisset bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent, confestim notae eius virtutis desiderium consecutum est. Itaque post annum 3 quintum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est. Ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans contendere Lacedaemonem sua sponte est profectus pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neque ita multo Cyprum cum 4 ducentis navibus imperator missus cum eius maiorem partem insulae devicisset, in morbum implicitus in oppido Citio est mortuus.

Hunc Athenienses non solum in bello sed etiam in pace diu desi- IV deraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut numquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus eius rebus, quibus quisque vellet, frueretur. Semper eum pedisequi cum num- 2 mis sunt secuti, ut, si quis opis eius indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. Saepe, cum aliquem offensum fortuna videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Cotidie 3 sic coena ei coquebatur, ut quos invocatos vidisset in foro omnis devocaret, quod facere nullum diem praetermittebat. Nulli fides eius nulli opera nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit. Complures pauperes mortuos, qui unde efferrentur non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, si et vita eius 4 fuit secura et mors acerba.

§. 2. *facti* wird nicht ausgedrückt. — *ingratorum*: *ἀχαριστεῖν*. — *consecutum est*: *εἰσρέω*. Plut. v. Num. c. 20: *πόθος εἰσερρύη πάντας εὐνομίας καὶ εἰρήνης*.

§. 3. *revocatus est*: s. III, 1, 5. — *hospitio — uti*: *πρόξενον εἶναι*, *προξενεῖν τινός*. Der *προξενία* steht die *ἰδία ξενία* entgegen (vgl. II, 8, 3). — *sua sponte*: s. IV, 3, 1. — *pacem — conciliavit*: *διαλλάσσειν*.

§. 4. *Cyprum*: *ἐπὶ Κύπρον*.

IV, 1. *cum — ut nunquam*: dass er — habend, niemals stellte. — *custodem — gratia*: einen Wächter der Früchte. — *quo minus — frueretur*: kürzer: 'wenn er etwas bedürfte sich dasselbe zu Nutze zu machen'. Für *frueretur* steht in einem Fragmente des Theopomp, dem Nepos hier gefolgt ist, concreter: *ὀπωρίζεσθαι καὶ λαμβάνειν*.

§. 2. *eum — sunt secuti*: bei Theop. 'er führte mit sich', *περιάγεσθαι*. — *si quis — indigeret*: übers. 'wenn einer herankäme seiner (Hülfe) in etwas bedürfend.' — *offensum fortuna*: vom Glücke vernachlässigt. — *minus bene*: dürftig, *ἐνδεῶς*. — *suum amiculum dedit*: wechselte er mit ihm (*διαμείβεσθαι πρός*) die Kleidung.

§. 3. *coquebatur*: wurde zugerichtet. — *vidisset*: *ἐντυγχάνειν*. — *devocaret*: *παρακαλεῖν*. — *nulli — defuit*: Niemand entbehrte (*ἀποτυγχάνειν τινὸς παρά τινος*) weder u. s. w. — *Multos loc. compl.* — *extulit*: mit dem vorhergehenden zu verbinden. — *qui — non reliquissent*: s. III, 3, 2. — *suo sumptu extulit*: *εἰς ταφὴν εἰσφέρειν* bei Theop.

VI.

I Lysander Lacedaemonius magnam reliquit sui famam magis fe-
2 licitate quam virtute partam. Atheniensis enim sexto et vicesimo anno bellum gerentes confecisse apparet neque, id qua ratione consecutus sit, latet. Non enim virtute sui exercitus sed immodestia factum est adversariorum, qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispalati in agris relictis navibus in hostium venerunt potestatem. Quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dediderunt.
3 Hac victoria Lysander elatus, cum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulsit, ut eius opera in maximum odium Graeciae
4 Lacedaemonii pervenerint. Nam cum hanc causam Lacedaemonii dictitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnis civitates in sua teneret potestate, cum id se Lacedaemoniorum causa facere simula-
5 ret. Namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, eiectis decem delegerat in unaquaque civitate, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. Horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut eius hospitio contineretur, aut se illius fore proprium fide confirmarat.

II Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constituta ipsius nutu omnia gerebantur. Cuius de crudelitate ac perfidia satis est unam rem exempli gratia proferre, ne de eodem plura enumerando
2 defatigemus lectores. Victor ex Asia cum reverteretur Thasumque divertisset, quod ea civitas praecipua fide fuerat erga Atheniensis, proinde ac si iidem infirmissimi solerent esse amici, qui constantes fuissent inimici, pervertere eam concupivit. Vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum, ut Thasii dilaberentur consulerentque rebus suis. ******

III Itaque hi decemviralem suam potestatem ab illo constitutam sustulerunt. Quo dolore incensus iniit consilia reges Lacedaemonio-

VI.

I, 2. *dicto audientes — non erant:* *ἀπειθεῖν.* — *dictum:* *πρόσταγμα.* — *in agris:* *περὶ* c. Acc. — *relictis navibus:* *ἐκβαίνειν.*

§. 3. *cum antea — fuisset:* *διατελεῖν*, dazu die verba *στασιάζειν* und *θρασύνεσθαι.* — *eius opera:* *διὰ, ἕνεκα* oder: ‘so viel an ihm lag’ (*τὸ μὲν ἐπ’ αὐτῷ εἶναι* nach Xen. Hell. III, 5, 9).

§. 4. Uebers. ‘denn da die Lacedämonier vorgaben zu kämpfen in der Absicht (*ἐφ’ ᾧ τε*) u. s. w.’ — *impotens:* *βαρύς.* — *refringere:* *καταλύειν.* — *est potitus:* *κύριον γίγνεσθαι* oder *κρατεῖν.* — *molitus est:* *ἀντιποιεῖσθαι.*

§. 5. *qui — studuissent:* *ἀττικίζειν.* *οἱ τὰ τῶν Ἀθ. ἑλόντες.* — *committeret:* *παραδιδόναι.* — *fide confirmarat:* *πίστιν παρέχειν.*

II, 1. *decemv. potestate:* *ἡ δεκαδαρχία.* — *unam — proferre:* ein Beispiel aufzustellen. — *fatigemus:* *ἐνοχλεῖν.* — *lectores:* *οἱ ἐντυγχάνοντες.*

§. 2. *proinde ac si:* *ὡς* c. Gen. cons. — *voluntatem.* s. IV, 2, 6.

III, 1. *sustulerunt:* *καταλύειν, ἐκποδὼν ποιεῖσθαι.* — *reges Lac.:* die

rum tollere. Sed sentiebat id se sine ope deorum facere non posse, quod Lacedaemonii omnia ad oracula referre consuerant. Primum 2 Delphos corrumpere est conatus. Cum id non potuisset, Dodonam adortus est. Hinc quoque repulsus dixit se vota suscepisse, quae Iovi Hammoni solveret, existimans se Afros facilius corrupturum. Hac 3 spe cum profectus esset in Africam,' multum eum antistites Iovis fefellerunt. Nam non solum corrumpi non potuerunt sed etiam legatos Lacedaemonem miserunt, qui Lysandrum accusarent, quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset. Accusatus hoc crimine iudi- 4 cumque absolutus sententiis Orchomeniis missus subsidio occisus est a Thebanis apud Haliartum. Quam vere de eo foret iudicatum, oratio 5 indicio fuit, quae post mortem in domo eius reperta est, in qua suadet Lacedaemoniis, ut regia potestate dissoluta ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum, sed scripta ut deum videretur congruere sententiae, quam ille se habiturum pecunia fidens non dubitabat. Hanc ei scripsisse Cleon Halicarnasius dicitur.

Atque hoc loco non est praetereundum factum Pharnabazi sa- IV trapis regis. Nam cum Lysander praefectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset deque his rebus suspicaretur ad civis suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, ut ad ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet; magnam enim eius auctoritatem in ea re futuram. Huic ille liberaliter pollicetur. Librum grandem verbis 2 multis conscripsit, in quibus summis eum fert laudibus. Quem cum legisset probassetque, dum signatur, alterum pari magnitudine, tanta similitudine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissime eius avaritiam perfidiamque accusarat. Hunc Lysander, do- 3 mum cum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum quae voluerat dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. Hunc summoto Lysandro cum ephori cognossent, ipsi legendum dederunt. Ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

Lac. Königswürde. — *sine ope:* *ἄνευ.*

§. 2. *Delphos:* den Gott, das Orakel zu Delphi. — *Cum — potuisset.* als er hierin fehl gegangen war, *ἀποτυγχάνειν.*

§. 5. *quam vere — foret iudicatum:* demonstr. 'dass aber das Urtheil über ihn richtig war'. — *ut videretur:* *ὡς.* — *congruere:* *ὁμοφωνεῖν.*

IV, 1. *praefectus classis:* *ναυαρχεῖν.* — *ut ad ephoros — daret:* an die Ephoren schreibend zu bezeugen (*ἐπιμαρτυρεῖν*). — *tractasset:* *προσφέρεσθαί τινι* (pass.). — *auctoritatem* s. V, 2, 1.

§. 2. *liberaliter:* *φιλανθρώπως.* — *dum signatur:* 'beim Siegeln', *ἐπιβάλλειν τὴν σφραγῖδα.* — *tanta similitudine, ut:* ähnlicher, als dass.

§. 3. *max. magistratum:* *τὸ ἀρχεῖον, ἀρχαὶ ἐπώνυμοι.* — *test. loco:* *ἐπί.* — *summoto:* *ἀφίστημι.*

VII.

I Alcibiades Cliniae filius Atheniensis. In hoc quid natura efficere possit videtur experta. Constat enim inter omnis, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel in vitiis vel in virtutibus. 2 Natus in amplissima civitate summo genere omnium aetatis suae multo formosissimus ad omnis res aptus consiliique plenus (namque imperator fuit summus et mari et terra; disertus, ut inprimis dicendo valeret, quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei dicendo posset resistere), 3 dives, cum tempus posceret laboriosus, patiens liberalis splendidus, non minus in vita quam victu, 4 affabilis blandus temporibus callidissime serviens, idem, simul ac se remiserat neque causa suberat, quare animi laborem perferret, luxuriosus dissolutus libidinosus intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur in uno homine tantam esse dissimilitudinem tamque diversam naturam.

II Educatus est in domo Pericli (privignus enim eius fuisse dicitur), eruditus a Socrate. Socerum habuit Hipponicum omnium Graeca lingua loquentium ditissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona reminisci neque maiora posset consequi, quam vel natura vel fortuna tribueret. 2 Ineunte adulescentia amatus est a multis more Graecorum, in eis Socrate. De quo mentionem facit Plato in Symposio. Namque eum induxit commemorantem se pernoctasse cum Socrate neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit. 3 Postea quam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est otioso, multa delicate iocoseque fecit, quae referremus, nisi maiora potiora haberemus.

VII.

I, 1. *Alcib.*—*Atheniensis:* s. II, 1, 1. — *experta: πεῖραν λαμβάνειν.* — *Constat: ὁμολογεῖν.* — *nihil*=*neminem.* — *fuisse excellentius: ὑπερέχειν.* — *vel* — *vel:* s. praef. 6. II, 6, 2.

§. 2. *aetatis suae: τῶν καθ' ἑαυτόν.* — *multo:* ausser der wörtlichen Uebersetzung kann auch *καθ' ὑπερβολήν* mit folgendem Positiv genommen werden. — *omnis res:* übers. 'wessen es auch bedurfte'. — *aptus: πρακτικός.* — *namque* — *fuit: ἅτε* c. partic. — *ut* — *valeret: παρ' ὁντινοῦν, οὐδενὸς ἧττων.* — *commendatio erat: αἰνεῖσθαι ἐπί.* — *oris* — *orationis: εὐφυία, εὐέπεια.*

§. 3. *dives:* hier mag ein selbständiger Satz beginnen. — *temporibus* — *serviens:* übers. 'sehr schlau (*πανοῦργος*) sich den Zeiten anzupassen (*συνοικειοῦν*)'.

§. 4. *neque* — *suberat:* und nichts war. — *animi* — *perferret: κατεργάζεσθαι τὸν νοῦν.* — *esse:* dass ein Mann aufweise, *ἐπιδείξασθαι.* — *div. naturam:* übers. 'Ungleichheit der Natur'.

II, 1. *privignus: ἐπιπάτωρ.* — *socerum:* s. IV, 1, 2. — *Graeca* — *loquentium:* wörtlich *ἑλληνίζειν τῇ φωνῇ*, oder ohne diesen Zusatz. Dem griech. Ausdruck erscheint es aber angemessener 'aller Hellenen' zu sagen. — *reminisci: φαντάζεσθαι* (dep. pass. cf. Himer. or. XIV, 24).

§. 2. *ineunte adulescentia: εἰς ἐφήβους εἰσελθεῖν, ἐγγραφῆναι. παραλλάσσειν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν*, vgl. Xen. Mem. II, 1, 21. — *pernoctasse: καταδαρθάνειν.* — *aliter: περιττότερον* hat Plato.

§. 3. *in quorum amore:* übers. 'mit welchen Geliebten (s. IV, 4, 1) verkehrend'. — *potiora haberemus: προκρίνειν.*

III Bello Peloponnesio huius consilio atque auctoritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt, ad quod gerendum ipse dux delectus est, duo praeterea collegae dati Nicias et Lamachus. 2 Id cum appareretur, prius quam classis exiret, accidit, ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, deicerentur praeter unum, qui ante ianuam erat Andocidis. Itaque ille postea Mercurius Andocidis vocitatus est. 3 Hoc cum appareret non sine magna multorum consensione esse factum, quae non ad privatam sed publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quae libertatem opprimeret populi. 4 Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur, quod et potentior et maior quam privatus existimabatur. Multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. 5 Quare fiebat, ut omnium oculos, quotienscunque in publicum prodisset, ad se converteret neque ei par quisquam in civitate poneretur. Itaque non solum spem in eo habebant maximam sed etiam timorem, quod et obesse plurimum et prodesse poterat. 6 Adspergebatur etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur, quod nefas erat more Atheniensium, idque non ad religionem sed ad coniurationem pertinere existimabatur.

IV Hoc crimine in contione ab inimicis compellabatur. Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. Id ille intuens neque ignorans civium suorum consuetudinem postulabat, si quid de se agi vellent, potius de praesente quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur. 2 Inimici vero eius quiescendum in praesenti, quia noceri non posse intellegebant, et illud tempus expectandum decreverunt, quo exisset, ut absentem aggrederentur; itaque fecerunt. 3 Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. Qua de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset, ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae, non parere noluit

III, 1. *consilio — auctoritate:* nimm *βουλεύειν* und *παρακαλεῖν.* — *ad quod gerendum:* s. II, 2, 1. — *duo — dati:* übers. 'mit zwei Collegen' (s. II, 7, 1).

§. 2. *exiret: ἐκπλεῖν* — *qui — erat:* welcher stand. Partic.

§. 3. *pertineret: διατείνειν.* — *timor iniectus est: φόβον ἐμποιεῖν, εἰς φόβον περιεστάναι, φόβῳ καταπλήττεσθαι.* — *ne qua — existeret:* übers. 'dass nicht etwas plötzlich und gewaltsam im Staate geneuert würde, in der Absicht u. s. w.' — *libertatem — populi: καταλύειν τὸν δῆμον.*

§. 4. *quam: ἢ κατά.* — *devinxerat: ἀναρτᾶσθαι.* — *op. forensi: συνηγορεῖν.*

§. 5. *publicum: τὸ ἐμφανές.* — *converteret: ἐπισπᾶν.* — *par:* bilde die Phrase mit *ἐξ ἴσου.*

§. 6. *adspergebatur — infamia: ἀτιμίας αἰτίαν ἔχειν.* — *facere: ἀπομιμεῖσθαι.*

IV, 1. *compellabatur:* durch *εἰσαγγέλλειν* auszudrücken. — *agi: κρίνειν.* — *quaestio haberetur: κρίσιν προσγράφειν.* — *invidiae crimine: φθονερῶς.* — *accusaretur: περιλαμβάνειν.*

§. 2. *quiescendum: ἡσυχίαν ἄγειν.* — *expectandum: τηρεῖν.* — *aggrederetur: δίκην καθιστάναι.*

§. 3. *quod — violasset:* directe Rede. *ἀσεβεῖν περί.* — *causam dicendam: κρίσις.* — *provinciae — administrandae:* etwa *προχωρεῖν ἐπὶ νίκῃ.*

4 et in trierem, quae ad eum erat deportandum missa, adscendit. Hac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia crudelitateque erga nobilis, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam se ab custodibus subduxit et
5 inde primum Elidem, dein Thebas venit. Postquam autem se capitis damnatum bonis publicatis audivit et, id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo coactos, ut se devoverent, eiusque devotionis, quo testatior esset memoria, exemplum in pila lapidea incisum esse
6 positum in publico, Lacedaemonem demigravit. Ibi, ut ipse praedicare consueverat, non adversus patriam sed inimicos suos bellum gessit, quod eidem hostes essent civitati: nam cum intellegerent se plurimum prodesse posse rei publicae, ex ea eiecisse plusque irae suae
7 quam utilitati communi paruisse. Itaque huius consilio Lacedaemonii cum Perse rege amicitiam fecerunt, dein Deceleam in Attica munierunt praesidioque ibi perpetuo posito in obsidione Athenas tenuerunt. Eiusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensium. Quo facto multo superiores bello esse coeperunt.

V Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt facti quam timore ab eo alienati. Nam cum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriae ductus aliquando ab ipsis descisceret et cum suis in gratiam rediret. Itaque
2 tempus eius interficiundi quaerere instituerunt. Id Alcibiades diutius celari non potuit. Erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim cum animum attendisset ad cavendum. Itaque ad Tissa-
3 phernem praefectum regis Darii se contulit. Cuius cum in intimam amicitiam pervenisset et Atheniensium male gestis in Sicilia rebus opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere videret, initio cum Pisandro praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur et de reditu suo facit mentionem. Erat enim eodem quo Alcibiades sensu, populi potentiae non amicus et optima-
4 tium fautor. Ab hoc destitutus primum per Thrasybulum Lyci filium

§. 4. *licentia:* *ἐξουσία.* — *evitare:* *ὑπεκφεύγειν.*

§. 5. *capitis damnatum:* *καταγιγνώσκειν* od. *καταψηφίζεσθαι θάνατον.* — *publicatis:* *δημεύειν.* — *quo — memoria:* übers. 'damit sie möglichst lange bezeugt bliebe.' — *exemplum:* ist, wenn überhaupt, durch *ἀντίγραφον* auszudrücken. — *pos. in publico:* *ἐν φανερῷ κεῖσθαι.*

§. 6. *paruisse:* Particip.

§. 7. *posito:* *ἐγκαθιστάναι.* auch in diesem Satze sind mehrfach Participien anzuwenden. — *opera:* *διά.* — *superiores — coeperunt:* *προτέρημα λαβεῖν ἐπί.*

V, 1. *abalienati:* *ἀπαλλάττεσθαι.* — *acerrimi:* *πανοῦργος, δεινός.* — *suis:* *οἰκεῖοι.* — *in grat. rediret:* *διαλλάττεσθαι πρός τινα,*

§. 2. *sagacitate:* *ἀγχίνοια.* — *praesertim cum:* *ἄλλως τε* c. Partic. — *Itaque — contulit:* dieser Satz lässt sich mit dem folgenden zusammennehmen.

§. 3. *in intimam — pervenisset:* *φίλτατον γίγνεσθαι παρά τινι.* — *male gestis — rebus:* nimm *κακῶς πάσχειν.* — *senescere:* *ἀπαγορεύειν.* — *facit mentiónem:* *λόγον ἐμβάλλειν, ποιεῖσθαι περί τινος.* — *erat — eodem:* nimm *κοινωνεῖν.* — *non amicus:* *ἀντιπολιτεύεσθαι,* doch s. zu XIX, 4, 1. — *opt. fautor:* *ὀλιγαρχικός.*

§. 4. Durch *ἀλλά* einzuleiten. —

ab exercitu recipitur praetorque fit apud Samum, post suffragante Theramene populi scito restituitur parique absens imperio praeficitur simul cum Thrasybulo et Theramene. Horum in imperio tanta com- 5 mutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paulo ante victores viguerant, perterriti pacem peterent. Victi enim erant quinque proeliis terrestribus tribus navalibus, in quibus ducentas navis triremis amiserant, quae captae in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul 6 cum collegis receperat Ioniam Hellespontum multas praeterea urbes Graecas, quae in ora sitae sunt Asiae, quarum expugnarant complures, in his Byzantium, neque minus multas consilio ad amicitiam adiunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. Ita praeda onusti locuple- 7 tato exercitu maximis rebus gestis Athenas venerunt.

His cum obviam universa civitas in Piraeeum descendisset, tanta VI fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad eius triremem vulgus conflueret, proinde ac si solus advenisset. Sic enim populo erat 2 persuasum et adversas superiores et praesentes secundas res accidisse eius opera. Itaque et Siciliae amissum et Lacedaemoniorum victorias culpae suae tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent. Neque id sine causa arbitrari videbantur. Nam postquam exercitui praeesse coeperat, neque terra neque mari hostes pares esse potuerant. Hic ut e navi egressus est, quamquam Theramenes et Thrasy- 3 bulus eisdem rebus praefuerant simulque venerant in Piraeeum, tamen unum omnes illum persequebantur, et, id quod numquam antea usu venerat nisi Olympiae victoribus, coronis laureis taeniisque vulgo donabatur. Ille lacrumans talem benivolentiam civium suorum accipiebat, reminisci pristini temporis acerbitatem. Postquam in astu 4 venit, contione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin eius casu illacrumarit inimicumque iis se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat, proinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. Restituta ergo huic sunt 5

destitutus: ἐγκαταλείπω. — *suffragante:* γράφειν, εἰσφέρειν. — *populiscito:* s. III, 1, 5. — *parique:* ἐξ ἴσου, mit *simul cum Thras.* zusammenzunehmen.

§. 5. *facta est:* trat ein, μεθεστάναι. — *victores viguerant:* nimm ἀήττητος.

§. 6. *ora:* ἡ παραλία. — *clementia — usi:* φιλανθρώπως προσφέρεσθαι.

§. 7. *praeda onusti:* ἄφθονον λείαν σύρειν, συνάγειν; λεηλατεῖν, nimm Partic. Act. — *maximis — gestis:* 'vieles und grosses gethan habend (κατεργάζομαι).'

VI, 1. *obviam descendere:* ἀπαντᾶν. — *visendi:* θέα. — *confluere:* συντρέχειν.

§. 2. *erat persuasum:* ὑπόληψιν ἔχειν ὑπέρ τινος. — *res adversae:* ἐλλαττώματα, *res secundae:* προτερήματα. — *Sic. amissum:* das verlorene Sic. — *culpae trib.:* sich selbst (ἀνατιθέναι). — *neque — videbantur:* εἰκότως γε. — *par. esse:* ἀντέχειν.

§. 3. *persequebantur:* προπέμπεσθαι. — *coronis — donabatur:* bestimmter: στεφάνοις ἀναδεῖν. — *reminisci:* λογίζεσθαι Partic. — *pristini — acerbitatem:* einfach 'die früheren Unglücksfälle.'

§. 4. *venit:* παρέρχεσθαι. — *verba fecit:* ἀπολογεῖσθαι ist hier wohl passender als δημηγορεῖν. — *casu:* περίστασις. — *sacrilegium:* ἀσέβεια.

publice bona, eidemque illi Eumolpidae sacerdotes rursus resacrare sunt coacti, qui eum devoverant, pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta, in mare praecipitatae.

VII Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit diuturna. Nam cum ei omnes essent honores decreti totaque res publica domi bellique tradita, ut unius arbitrio gereretur, et ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset, classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem 2 gesserat, in invidiam recidit. Nihil enim eum non efficere posse ducebant. Ex quo fiebat, ut omnia minus prospere gesta culpae tribuerent, cum aut eum neglegenter aut malitiose fecisse loquerentur; sicut tum accidit. Nam corruptum a rege capere Cymen noluisse 3 arguebant. Itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis. Timebatur enim non minus quam diligebatur, ne secunda fortuna magnisque opibus elatus tyrannidem concupisceret. Quibus rebus factum est, ut absenti magistratum abro-4 garent et alium in eius locum substituerent. Id ille ut audivit, domum reverti noluit et se Pactyen contulit ibique tria castella communiit Bornos Bisanthen Neontichos, manuque collecta primus Graecae civitatis in Threciam introiit gloriosius existimans barbarorum praeda 5 locupletari quam Graiorum. Qua ex re creverat cum fama tum opibus magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Threciae pepererat.

VIII Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. Nam cum apud Aegos flumen Philocles praetor Atheniensium classem constituisset

§. 5. *bona:* füge hinzu: *quae publicaverant* (s. 4, 5), dann braucht das zu *restituta* gehörige *publice* nicht ausgedrückt zu werden. Die Construction anlangend, so übersetze: 'zurückgebend — zwangen sie — und warfen'. — *rursus resacrare:* τὰς ἀρὰς ἀφοσιώσασθαι und dann fortfahren 'welche sie ausgesprochen hatten (ποιεῖσθαι).' — *in mare praecipitare:* καταποντίζειν.

VII, 1. *non n. diuturna:* ἄστατος. — *decreti:* ἀναφέρειν εἰς. — *tradita:* ἐγχειρίζειν, andre Wendung: ἐπιτρέπειν τινὶ περὶ τῶν ὅλων. — *ut — gereretur:* übers. 'nur von seiner Entscheidung abhängend.' — *et ipse postulasset — neque id neg. esset:* kürzer: 'er setzte durch, was er gewollt hatte.' — *quod minus — gesserat:* übers. 'wegen eines kleinen, wider Erwarten ihm zugestossenen Unfalls (s. 6, 2).' — *Nihil — ducebant:* nimm ἀπιστεῖν. *nihil* muss dann positiv ausgedrückt werden.

§. 2. *ex quo fiebat ut:* mit dem vorhergehenden durch ὅθεν oder ὥστε zu verbinden. — *omnia — gesta:* τὰ ἐλλείποντα. — *cum — loquerentur:* ὡς c. partic. — *malitiose fecisse:* 'absichtlich gefehlt habe'. — *arguebant:* αἰτίαν ἔχειν.

§. 3. *huic maxime putamus:* übers. 'er scheint, wenn irgend sonst jemand'. — *male fuisse* lässt sich durch καταλύεσθαι wiedergeben. — *nimiam:* die im Uebermass gültige. — *magistratum abrogare:* τῆς ἀρχῆς ἐκβάλλειν. Danach ist mit dem Partic. fortzufahren.

§. 4. *manuque collecta*: genauer 'indem er Söldner sammelte'.

§. 5. *magnamque amicitiam — pepererat:* übers. 'er hatte sich einige Könige zu grossen Freunden gemacht'.

VIII, 1. *recedere:* ἀπαλλάττεσθαι. — *constituisset:* καθορμίζειν. — *ab-*

suam neque longe abesset Lysander praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis praeter arma et navis nihil erat super, Alcibiades ad exercitum venit Athe- 2 niensium ibique praesente vulgo agere coepit: si vellent, se coacturum Lysandrum dimicare aut pacem petere; spondet Lacedaemonios eo nolle classe confligere, quod pedestribus copiis plus quam navibus valerent; sibi autem esse facile Seuthem regem Threcum deducere, 3 ut eum terra depelleret, quo facto necessario aut classe conflicturum, aut bellum compositurum. Id etsi vere dictum Philocles animadver- 4 tebat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat se Alcibiade recepto nullius momenti apud exercitum futurum et, si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore, contra ea, si quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum. Ab hoc disce- 5 dens Alcibiades *quoniam* inquit *victoriae patriae repugnas*, *illud moneo*, *iuxta hostem castra habeas nautica; periculum est enim*, *ne immodestia militum vestrorum occasio detur Lysandro vestri opprimendi exercitus.* Neque ea res illum fefellit. Nam Lysander cum per 6 speculatores comperisset vulgum Atheniensium in terram praedatum exisse navisque paene inanis relictas, tempus rei gerendae non dimisit eoque impetu bellum totum delevit.

At Alcibiades victis Atheniensibus non satis tuta eadem loca sibi IX arbitrans penitus in Threciam se supra Propontidem abdidit sperans ibi facillime suam fortunam occuli posse. Falso. Nam Threces, 2 postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias fecerunt. Qui ea, quae apportarat, abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. Ille cernens nullum locum sibi tutum in Graecia propter 3 potentiam Lacedaemoniorum ad Pharnabazum in Asiam transiit. Quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in amicitia antece-

---

esset: *ναυλοχεῖν.* — *bellum ducere:* *τὸν πολ. μηκύνειν.* — *suppeditabatur:* durch *εὐπορεῖν* auszudrücken. — *exhaustis:* *ἐξαναλίσκειν.*

§. 2. *agere:* *δημηγορεῖν* oder *χρηματίζειν.* Danach hat sich die Uebersetzung von *praesente vulgo* zu richten. Das folgende ist in unmittelbaren Anschluss zu bringen. — *spondet:* *διαβεβαιοῦσθαι.* Kann auch ganz wegbleiben, sobald mit *ἦ μὴν* c. Inf. Fut. fortgefahren wird.

§. 3. *sibi esse facile:* *εὐπορήσειν.* — *quo facto:* *ὥστε.*

§. 4. *facere noluit:* *οὐ προσέχειν.* — *quod sentiebat:* erwägend. — *nullius momenti esse:* *ἐν οὐδενὶ λόγῳ κεῖσθαι.* — *si quid s. evenisset:* *τὰ ἐπιτεύγματα.* — *nullam — partem fore:* werde ihm keiner beilegen, *προσάπτειν.* — *si quid adversi — futurum reum:* übers. ‘für die Unfälle (6, 2) werde ihm allein der Vorwurf (*μέμψις*) zufallen (*ἀκολουθεῖν*)’ oder mit *αἰτίαν ἔχειν* auszudrücken.

§. 5. *castra habere nautica:* *ναυλοχεῖν.* — *occasio detur:* *ἀφορμὴν λαμβάνειν.*

§. 6. *in terram exisse:* sich auf (*ἀνά*) dem Lande zerstreut habe.

IX, 1. *eadem loca:* den dortigen Aufenthalt. — *penitus in:* *εἰς τὸ ἐνδότερον.* — *abdidit:* *μεταστέλλειν.* — *falso:* in Gegensatz zu *sperans* zu stellen.

§. 2. *cum:* Partic. — *insid. fecerunt* ist durch Partic. mit dem folgenden zu verbinden. — *apportare:* *μετακομίζειν.*

§. 3. *tutum:* *esse* oder *fore.*

deret. Namque ei Grynium dederat in Phrygia castrum, ex quo quinquagena talenta vectigalis capiebat. 4 Qua fortuna Alcibiades non erat contentus neque Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. 5 Itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. Sed videbat id sine rege Perse non posse fieri, ideoque eum amicum sibi cupiebat adiungi, neque dubitabat facile se consecuturum, si modo eius conveniundi habuisset potestatem. Nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare Lacedaemoniis adiuvantibus sciebat. Id si aperuisset, magnam se initurum gratiam videbat.

X Hoc cum moliretur peteretque a Pharnabazo, ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserant, qui eum certiorem facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis contituisset; quare, si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. 2 His Laco rebus commotus statuit accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. Societatem huic ergo renuntiat, quae regi cum Lacedaemoniis esset, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum sibi tradidisset. 3 Non tulit hunc satrapes et violare clementiam quam regis opes minui maluit. Itaque misit Susametrem et Bagaeum ad Alcibiadem interficiendum, cum ille esset in Phrygia iterque ad regem compararet. 4 Missi clam vicinitati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, ut eum interficiant. Illi cum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam eam, in qua quiescebat, eaque succenderunt, ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. 5 Ille autem ut sonitu flammae est excitatus, etsi gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. Namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui numquam discedere voluerat. Hunc sequi se iubet et id quod in praesentia vestimentorum fuit arripit. 6 His in ignem eiectis flammae vim transiit. Quem ut barbari incendium effugisse viderunt, telis eminus missis interfecerunt caputque eius ad Pharnabazum retulerunt. At mulier, quae cum eo vivere

§. 4. *poterat pati:* *περιορᾶν.*

§. 5. *si modo — potestatem:* übers. ‘wenn er nur ein Mittel (ὁδός) fände, zu ihm zu gelangen (*ἀνάβασις*).’ — *Laced. adiuvantibus:* übers. ‘dass Kyros und die Lacedämonier’. — *aperuisset:* *ἐμφανίζειν.*

X, 1. *moliri:* *πραγματεύεσθαι.* — *ceterique:* durch *ἀμφί* zu geben. — *certiorem facere:* *διδάσκειν.* — *tollere:* *ἐκποδὼν ποιεῖσθαι, ἐκ τοῦ ζῆν μεταστῆσαι.* — *earum rerum quas:* Attraktion wie II, 9, 4. — *ratum:* *κυρωθέν.*

§. 2. *sibi agendum:* *συνθέσθαι, χρηματίζειν.* — *renuntiare:* *ἀπαγορεύειν.*

§. 3. *esset:* sich gerade aufhielt.

§. 4. *vicinitati in qua:* in der Nachbarschaft (*γειτονεῖν*) des Ortes, wo. — *superari posse:* durch das Activ auszudrücken. — *diffidebant:* *ἀπογιγνώσκειν.*

§. 5. *sonitus:* *ψόφος.* — *subducere:* *ὑπεξαιρεῖν.* — *subalare telum:* *ἐγχειρίδιον ὑπὸ μάλης ἐχόμενον* (*ὑπομάσχαλον*, vielleicht auch *ὑποκόλπιον*). Der Zusatz kann aber wegbleiben. — *quod in praesentia fuit:* die gegenwärtigen. — *arripit:* *συνάγειν.* — *transiit:* *ὑπεκφεύγειν.*

§. 6. *incendium effugisse:* Plutarch sagt: *ἐκπεσεῖν ἀπαθῆ ὑπὸ τοῦ πυρός.* — *eminus:* *ἀποστάντες.* — *cum eo vi-*

consuerat, muliebri sua veste contectum aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. Sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus diem obiit supremum.

XI Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui eiusdem aetatis fuit, Theopompus, qui post aliquanto natus, et Timaeus; qui quidem duo maledicentissimi, nescio quo modo, in illo uno laudando conscierunt. 2 Namque ea, quae supra scripsimus, de eo praedicarunt atque hoc amplius: cum Athenis splendidissima civitate natus esset, omnis 3 splendore ac dignitate superasse vitae; postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset aequiperare (omnes enim Boeotii magis 4 firmitati corporis quam ingenii acumini inserviunt); eundem apud Lacedaemonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiae se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnis Lacedaemonios vinceret; fuisse apud Threcas homines vinolentos 5 rebusque veneriis deditos: hos quoque in his rebus antecessisse; venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari luxuriose vivere: horum sic imitatum consuetudinem, ut illi ipsi eum in 6 his maxime admirarentur. Quibus rebus effecisse, ut apud quoscunque esset princeps poneretur habereturque carissimus. Sed satis de hoc, reliquos ordiamur.

VIII.

1 Thrasybulus Lyci filius Atheniensis. Si per se virtus sine fortuna ponderanda sit, dubito an hunc primum omnium ponam. Illud sine dubio: neminem huic praefero fide constantia magnitudine 2 animi in patriam amore. Nam quod multi voluerunt paucique potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare, huic contigit, ut a triginta 3 oppressam tyrannis e servitute in libertatem vindicaret. Sed nescio

vere: συνοικεῖν. — *contectum:* περιβάλλειν activ. — *ad interimendum:* καταχρήσασθαι. — *diem obire supremum:* τελευτᾶν, ἀλλάττεσθαι, εἰς τὸ χρεὼν μεταστῆναι.

XI, 1. *infamatum a:* ἀδοξεῖν παρά τινι. — *conscierunt:* συνᾴδειν.

§. 2. *praedicarunt:* ἐπαινεῖν τινος. — *splendidissima:* εὐδόκιμος.

§. 3. *venerit:* Indic. — *labore corporisque viribus:* durch die verba σωμασκεῖν und γυμνάζεσθαι auszudrücken. — *corporis — ingenii:* σωματικός, ψυχικός. — *inservire:* ἀσκεῖν, μιμεῖσθαι.

§. 4. *summa virtus:* ἄκρον ἀρετῆς. — *patientia:* καρτερία. — *vinolentus:* ἀκρατοπότης. — *deditos:* durch ἥττων auszudrücken.

§. 5. *luxuriose vivere:* τρυφῇ χρήσασθαι. — *consuetudinem:* ἀγωγή.

§. 6. *satis:* füge hinzu: 'sei gesagt'. — *ordiamur:* μεταβιβάζειν τὸν λόγον εἰς.

VIII.

I, 1: s. zu II, 1, 1. — *sine:* παρά. — *ponderare:* σταθμᾶσθαι. Das Gerund. durch χρή auszudrücken. — *illud sine dubio:* γέ. — Die Abl. *fide, constantia* sind durch ἐπί auszudrücken.

§. 2. *potuerunt:* ἐξικνεῖσθαί τινος. — *ab uno — liberare:* παύειν, das von einem tyrannisirte Vaterland. — *vindicaret:* μεθιστάναι.

quo modo, cum eum nemo anteiret his virtutibus, multi nobilitate praecucurrerunt. Primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine hoc. Quae ille universa naturali quodam 4 bono fecit lucri. Sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna, quod in proelii concursu abit res a consilio ad vires vimque pugnantium. Itaque iure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat seque hic plus valuisse 5 quam ducis prudentiam vere potest praedicare. Quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. Nam cum triginta tyranni praepositi a Lacedaemoniis servitute oppressas tenerent Athenas, plurimos civis, quibus in bello parserat fortuna, partim patria expulissent partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent, non solum princeps sed etiam solus initio bellum his indixit.

II Hic enim cum Phylen confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum triginta de suis. Hoc initium fuit salutis Actaeorum, hoc robur libertatis clarissimae civitatis. 2 Neque vero hic non contemptus est primo a tyrannis atque eius solitudo. Quae quidem res et illis contemnentibus pernicii et huic despecto saluti fuit. Haec enim illos segnis ad persequendum, hos autem 3 tempore ad comparandum dato fecit robustiores. Quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet, nihil in bello oportere 4 contemni neque sine causa dici matrem timidi flere non solere. Neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes. Nam iam tum illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur quam pugna- 5 bant. Hinc in Piraeeum transiit Munychiamque munivit. Hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti ab eaque turpiter repulsi protinus in 6 urbem armis impedimentisque amissis refugerunt. Usus est Thrasybulus non minus prudentia quam fortitudine. Nam cedentes violari vetuit, civis enim civibus parcere aequum censebat. Neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. Neminem iacentem

§. 3. *nobilitas: δόξα.* übers. 'grösserer Auszeichnung gewürdigt wurden'. — *naturale quoddam bonum: ἰδίατις εὐφυία.* — *lucri facere: ἀπολαύειν, καρποῦσθαι.*

§. 4. *communia:* kann übersetzt werden 'an allem diesen aber haben Antheil'. — *abire: μεταβαίνειν.* — *vindicare alqd. ab alq.: ἀντιποιεῖσθαί τινί τινος.* — *potest praedicare:* Partic. oder Mod. potent.

§. 5. *publicata:* aktiv. VII, 4, 5.

II, 1. *de suis: οἰκεῖος.* — *initium fuit: ἀφορμῇ χρῆσθαι.* — *robur:* etwa *θεμέλιον.*

§. 2. *hic* verbinde mit *atque eius solitudo.* — *pernicii — saluti fuit: βλάπτειν, σώζειν.* — *Haec enim fecit* wird partic. Apposition zu *quaequidem res.* — *tempore dato:* aktiv, 'welche Zeit empfangen hatten'. — *ad comparandum: ἀναλέγεσθαι.*

§. 3. *in animis esse: νοῦν προσέχειν.* — *neque sine causa dici:* und dass die sprichwörtliche Redensart (τὸ τοῦ λόγου) wahr sei. — *timidus: φυλακτικός, εὐλαβής.*

§. 4. *fortius loquebantur quam pugnabant:* sie waren muthiger angethan in Worten als Thaten.

§. 5. *repulsi: ἀποτυγχάνειν,* wozu *oppugnatio* zu wiederholen.

§. 6. *violari: πλημμελεῖν εἴς τινα.* — *censebat:* Partic. — *impugnare:*

veste spoliavit, nil attigit nisi arma, quorum indigebat, quaeque ad victum pertinebant. In secundo proelio cecidit Critias dux tyrannorum, cum quidem exadversus Thrasybulum fortissime pugnaret. 7

Hoc deiecto Pausanias venit Atticis auxilio rex Lacedaemoniorum. Is inter Thrasybulum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his condicionibus: ne qui praeter triginta tyrannos et decem, qui postea praetores creati superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio, neve bona publicarentur; rei publicae procuratio populo redderetur. Praeclarum hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem tulit: ne quis ante actarum rerum accusaretur neve multaretur; eamque illi oblivionis appellarunt. Neque vero hanc tantum ferendam curavit, sed etiam, ut valeret, effecit. Nam cum quidam ex iis, qui simul cum eo in exilio fuerant, caedem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat publice, prohibuit et id, quod pollicitus erat, praestitit. III 2 3

Huic pro tantis meritis honoris corona a populo data est facta duabus virgulis oleaginis, quam quod amor civium et non vis expresserat, nullam habuit invidiam magnaque fuit gloria. Bene ergo Pittacus ille, qui in septem sapientum numero est habitus, cum Mytilenaei multa milia iugerum ei agri munera darent, *nolite, oro vos,* inquit, *id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. Quare ex istis nolo amplius quam centum iugera, quae et meam animi aequitatem et vestram voluntatem indicent.* Nam parva munera diutina, locupletia non propria esse consuerunt. Illa igitur corona contentus Thrasybulus neque amplius requisivit, neque quemquam honore se antecessisse existimavit. Hic sequenti tempore cum praetor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae, a barbaris ex oppido noctu eruptione facta in tabernaculo interfectus est. IV 2 3 4

μάχης ἐξάπτειν. — *veste spoliare: συλᾶν.* — *quae — pertinebant: τὰ ἐπιτήδεια, τὰ ἀναγκαῖα.*

§. 7. *cum quidem*: Partic. und *γέ.*

III, 1. *eos qui urbem tenebant: οἱ ἐν ἄστει.* — *pacem fecit inter: διαλλάττειν τινά τινι.* — *ne qui — afficerentur:* Acc. c. Inf. und so in §. 2. — *tyrannos* bleibt weg. — *erant usi: ἐμμένειν.* — *rei publicae — reddderetur:* kurz 'das Volk (die Demokratie) zurückzuführen (*κατάγειν*)'.

§. 2. *reconciliare: συντιθέναι* mit einem Adv.

§. 3. *valere: κυροῦν.* — *qui — fuerant: συμφεύγειν.* — *reditum erat publice:* übers. 'mit welchen das Volk sich versöhnt hatte.' — *praestitit: ἐμμένειν.*

IV, 1. übers. 'er wurde verdientermassen für u. s. w. mit einem Kranze geehrt.' — *corona facta — oleaginis: θαλλοῦ στέφανος.* — *exprimere: ἐξαναγκάζειν.* — *nullam habere invidiam: ἀνεπίφθονον εἶναι.*

§. 2. *numero est habitus: ἀριθμούμενος.* — *iugerum: πλέθρον.* — *nolite: μηδαμῶς.* — *locuples: ἄφθονος.*

§. 3. *contentus: ἀγαπᾶν, στέργειν.*

§. 4. *appulisset:* s. I, 4, 2. — *neque satis diligenter:* nachlässiger. — *agerentur: τηρεῖν.* Gen. cons. — *eruptione facta: ἐκπίπτειν.*

IX.

I Conon Atheniensis Peloponnesio bello accessit ad rem publicam, in eoque eius opera magni fuit. Nam et praetor pedestribus exercitibus praefuit et praefectus classis res magnas mari gessit. Quas ob causas praecipuus ei honos habitus est. Namque omnibus unus insulis praefuit; in qua potestate Pheras cepit coloniam Lacedaemo-2 niorum. Fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, cum apud Aegos flumen copiae Atheniensium a Lysandro sunt devictae. Sed tum abfuit, eoque peius res administrata est. Nam et prudens rei 3 militaris et diligens erat imperator. Itaque nemini erat his temporibus dubium, si affuisset, illam Atheniensis calamitatem accepturos non fuisse.

II Rebus autem afflictis cum patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. Itaque contulit se ad Pharnabazum satrapem Ioniae et Lydiae eundemque generum regis et propinquum. Apud quem ut multum 2 gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. Nam cum Lacedaemonii Atheniensibus devictis in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam maxime impulsi a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat et cum Lacedaemoniis coierat societatem, hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator, re quidem vera exercitui prae-3 fuit Conon, eiusque omnia arbitrio gesta sunt. Hic multum ducem summum Agesilaum impedivit saepeque eius consiliis obstitit; neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro 4 tenus regi fuisse erepturum. Qui postea quam domum a suis civibus revocatus est, quod Boeotii et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant, Conon nihilo setius apud praefectos regis versabatur hisque omnibus maximo erat usui.

IX.

I, 1. *accessit: ἀποκλίνειν ἐπί* oder *πρός τι*; vgl. noch II, 2, 1. auch wegen *res publica*. Verbalausdrücke: *πολιτεύεσθαι, τὰ κοινὰ πράττειν.* — *eius opera m. fuit: πολλὴν χρείαν παρέχειν.* — *praecipuus: ἐν τοῖς μάλιστα* (wurde er geehrt).

§. 2. *extremo: τελευτᾶν, λήγειν* nicht *φθίνειν.* — *eoque peius — administrata est*: nimm *κακῶς ἔχειν.* Der folgende Satz ist durch *ὅτι* zu verbinden.

§. 3. *nemini erat dubium: ἀναμφισβήτητον ἦν, ὡς.* — *accepturos non fuisse:* nicht würde zugestossen sein.

II, 1. *afflictis: κακῶς ἔχειν.* — *praesidio esse: βοηθεῖν.* — *se conferre: ἀποστέλλεσθαι* (pass.). — *generum:* Partic. s. IV, 2, 3. vgl. IV, 1, 2. — *apud quem — periculis:* übers. ‘bei welchem ihm grosse Gunst zu Theil ward, da (Part.) er sich viel angestrengt und in viele Gefahren begeben hatte (*ἐγχειρίζεσθαι*)’.

§. 2. *fecerant: ὁμολογεῖν πρός.* passiv. — *et — coierat:* Partic. *συνθήκας ποιεῖσθαι πρός.* — *hunc adversus:* füge hinzu ‘dem Namen nach’, wegen des folgenden *re vera.*

§. 3. *ducem summum:* praedicativ. — *neque vero*: mit dem vorhergehenden zu verbinden.

§. 4. *hisque — erat usui:* Partic.

Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam Artaxerxi quam III ceteris erat apertum. Multis enim magnisque meritis apud regem, etiam cum in officio non maneret, valebat. Neque id mirandum, si non facile ad credendum adducebatur reminiscens eius se opera Cyrum fratrem superasse. Huius accusandi gratia Conon a Pharnabazo 2 ad regem missus postea quam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithraustem accessit seque ostendit cum rege colloqui velle. Nemo enim sine hoc admittitur. Huic ille *nulla* inquit *mora est; sed tu delibera, utrum* 3 *colloqui malis, an per litteras agere, quae cogitas. Necesse est enim, si in conspectum veneris, venerari te regem* (quod προσκύνησιν illi vocant). *Hoc si tibi grave est, per me nihilo setius editis mandatis conficies, quod studes.* Tum Conon *mihi vero* inquit *non est grave* 4 *quemvis honorem habere regi; sed vereor, ne civitati meae sit opprobrio, si, cum ex ea sim profectus, quae ceteris gentibus imperare consuerit, potius barbarorum quam illius more fungar.* Itaque, quae huic volebat, scripta tradidit.

Quibus cognitis rex tantum auctoritate eius motus est, ut et Tis- IV saphernem hostem iudicarit et Lacedaemonios bello persequi iusserit et ei permiserit, quem vellet, eligere ad dispensandam pecuniam. Id arbitrium Conon negavit sui esse consilii sed ipsius, qui optime suos nosse deberet; sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. Hinc 2 magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis et Phoenicibus ceterisque maritimis civitatibus navis longas imperaret classemque, qua proxima aestate mare tueri posset, compararet dato adiutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. Id ut Lacedaemoniis est nun- 3 tiatum, non sine cura rem administrant, quod maius bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. Nam ducem fortem prudentem regis opibus praefuturum ac secum dimicaturum videbant, quem neque consilio neque copiis superare possent. Hac mente magnam contrahunt classem, proficiscuntur Pisan- 4 dro duce. Hos Conon apud Cnidum adortus magno proelio fugat, multas navis capit, complures deprimit. Qua victoria non solum

III, 1. *officium:* τὸ καθῆκον.

§. 2. *qui secundum — tenebat:* übers. ‘der als zweiter nach dem Könige herrschte’. — *sine hoc:* ἄλλως.

§. 3. *agere:* διαπράττεσθαι. — *venerari:* προσκυνεῖν. Die an sich lächerliche Angabe des Nepos ‘*quod πρ. illi vocant*’ bleibt weg. — *edere mandata* ἐντέλλεσθαι.

§. 4. *habere:* προσνέμειν. — *opprobrio est* ἐπονείδιστόν ἐστι. — *fungar:* ἀκολουθεῖν. — *scripta:* activ.

IV, 1. *iudicarit:* ἀποφαίνεσθαι. — *id arbitrium:* hierüber zu entscheiden. — *ipsius:* des Königs selbst. — *deberet:* εἰκός.

§. 2. *maritimus:* ἐπιθαλάσσιος, τὴν παραθαλασσίαν οἰκῶν. — *proxima:* ἐπιέναι. — *tueri:* ἀμύνεσθαι. — *comparare:* ἀθροίζειν. — *dato adiutore:* vgl. die IV, 2, 4 aus Thucydides angeführte Wendung.

§. 3. *administrant:* προσέχειν, προσκεῖσθαι, διοικεῖν. — *quam si cum:* ἢ πρός. *contenderent* bleibt weg. Dann fortzufahren mit ἅτε.

§. 4. *hac mente:* ‘dies bedenkend.’ — *deprimere:* καταδύειν.

Athenae sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fue-
5 rat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit, muros dirutos a Lysandro utrosque et Piraeei et Athenarum reficiendos curat, pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda quam in adversa esset fortuna. Nam classe Peloponnesiorum devicta cum ultum se iniurias patriae putaret, plura concupivit, quam
2 efficere potuit. Neque tamen ea non pia et probanda fuerunt, quod potius patriae opes augeri quam regis maluit. Nam cum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset, non solum inter barbaros sed etiam omnis Graeciae civitates, clam dare operam coepit, ut Ioniam et Aeoliam restitueret Athe-
3 niensibus. Id cum minus diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus praeerat, Cononem evocavit simulans ad regem eum se mittere velle magna de re. Huius nuntio parens cum venisset, in vincla
4 coniectus est. In quibus aliquandiu fuit. Inde nonnulli eum ad regem abductum ibique eum periisse scriptum reliquerunt. Contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit, illud addubitat, utrum Tiribazo sciente an imprudente sit factum.

X.

I Dion Hipparini filius Syracusanus nobili genere natus utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. Namque ille superior Aristomachen sororem Dionis habuit in matrimonio, ex qua duos filios Hipparinum et Nisaeum procreavit totidemque filias nomine Sophrosynen et Areten, quarum priorem Dionysio filio, eidem cui regnum reliquit,
2 nuptum dedit, alteram Areten Dioni. Dion autem praeter nobilem propinquitatem generosamque maiorum famam multa alia ab natura habuit bona, in his ingenium docile come aptum ad artis optimas magnam corporis dignitatem, quae non minimum commendat, magnas praeterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus

§. 5. *diruere:* κατασκάπτειν. — *reficere:* ἀνοικοδομεῖν.

V, 1. *esset:* ἔχειν πρός. — *ultum:* τιμωρεῖσθαι, μετέρχεσθαι.

§. 2. *quod:* ὡς c. Gen. cons.— *restituere:* ἀποκαθιστάναι.

§. 4. *cui:* referenti, διεξιέναι, διηγεῖσθει. — *addubitat:* Partic.

X.

I, 1. *nobili genere natus* = generis nobilitate (λαμπρότης) praecellens. — *ex qua—procreavit:* übers. nach Xen. Anab. I, 1, 1. — *priorem:* ὁ μέν. — *cui — reliquit:* wörtlich, oder nimm διαδέχεσθαι.

§. 2. *praeter:* πρός. — *propinquitas:* οἰκειότης. — *in his:* οἷον. — *artes:* μαθήματα. — *magnam dignitatem:* εὐεξία. — *quae — commendat:* welcher nicht das geringste Lob zu Theil wird. — *magnas:* ἔξοχος, ἄφθονος. — *tyranni:* παρά.

auxerat. Erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores 3
quam affinitatem. Namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen salvum propter necessitudinem magis etiam suorum causa studebat. Aderat in magnis rebus, eiusque consilio multum movebatur
tyrannus, nisi qua in re maior ipsius cupiditas intercesserat. Lega- 4
tiones vero omnes, quae essent illustriores, per Dionem administrabantur. Quas quidem ille diligenter obeundo fideliter administrando
crudelissimum nomen tyranni sua humanitate leniebat. Hunc a Dio- 5
nysio missum Carthaginienses suspexerunt, ut neminem umquam
Graeca lingua loquentem magis sint admirati.

Neque vero haec Dionysium fugiebant. Nam quanto esset sibi II
ornamento sentiebat. Quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret neque eum secus diligeret ac filium, qui quidem, cum Platonem Ta- 2
rentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adulescenti negare non
potuerit, quin eum accerseret, cum Dion eius audiendi cupiditate flagraret. Dedit ergo huic veniam magnaque eum ambitione Syracusas
perduxit. Quem Dion adeo admiratus est atque adamavit, ut se ei 3
totum traderet. Neque vero minus Plato delectatus est Dione. Itaque cum a Dionysio crudeliter violatus esset, quippe quem venum dari
iussisset, tamen eodem rediit eiusdem Dionis precibus adductus.
Interim in morbum incidit Dionysius. Quo cum gravi conflictaretur, 4
quaesivit a medicis Dion, quemadmodum se haberet, simulque ab iis
petiit, si forte maiori esset periculo, ut sibi faterentur, nam velle se
cum eo colloqui de partiendo regno, quod sororis suae filios ex illo

§. 3. *erat intimus:* diligebatur a (παρά) D. si quis alius. — *ei displicebat:* ἄχθεσθαι, προσκρούειν. — *aderat in:* μετεῖναι. — *qua in re:* τί. — *intercesserat:* κωλύειν.

§. 4. *administrare:* διοικεῖν. — *quas quidem* rell.: καὶ διὰ τό. — *obeundo, administrando:* durch das eine προσέχειν wiederzugeben. — *lenire:* παραιτεῖσθαι, μαλάσσειν.

§. 5. *suspexerunt:* ἄγασθαι. füge hinzu 'so sehr.' — *Graeca — loquentem:* s. VII, 2, 1.

II, 1. *nam — sentiebat:* durch Partic. mit dem vorhergehenden zu verbinden. — *esset ornamento:* λαμπρύνεσθαί (med.) τινι. Demnächst mit ὥστε fortzufahren. — *indulgere:* προσέχειν. — *diligere:* στέργειν, nicht φιλεῖν. in 1, 3 dagegen lässt sich das anzunehmende *diligebatur* durch ἀγαπᾶν ausdrücken.

§. 2. die Verbindung (*qui quidem*) ist durch οὖν herzustellen. ἡ φήμη διαδίδοται, προσπίπτει. — *negare — quin:* ἀντέχειν — οὐ μή. — *cupiditate flagraret:* θαυμασίως πως διακεῖσθαι πρός, σπουδάζειν περί. für *audiendi* ist dann das entsprechende Verbalsubstantiv zu nehmen.

§. 3. *se totum traderet:* unter anderem auszudrücken durch ἀπαρτᾶσθαί τινος. — Das folgende ist durch Gen. cons. mit dem vorhergehenden zu verbinden. — *violatus esset:* nimm προσφέρεσθαί τινι auf Dionys. bezogen. — *quippe quem:* ἅτε c. Partic. — *precibus adductus:* ἐξαιτεῖν.

§. 4. *quo cum — conflictaretur:* nach Plutarch auszudrücken: als er ohne Hoffnung auf Leben zu sein (ἀβιώτως ἔχειν) schien. — *petiit:* προσδεῖσθαι. *simul* kann dennoch übersetzt werden. — *maiori — periculo:* 'sich gefährlicher (ἐπικίνδυνος) befände'. — *velle se — colloqui:* zur Verbindung mit dem vorhergehenden nimm Part. Fut. — *quod —*

5 natos partem regni putabat debere habere. Id medici non tacuerunt et ad Dionysium filium sermonem rettulerunt. Quo ille commotus, ne agendi esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coëgit. Hoc aeger sumpto sopitus diem obiit supremum.

III Tale initium fuit Dionis et Dionysii simultatis eaque multis rebus aucta est. Sed tamen primis temporibus aliquandiu simulata inter eos amicitia mansit. Cum Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret et eius consiliis uteretur, ille, qui in 2 aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit. Eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit hominem amicum non magis tyranno quam tyrannis. Sed de hoc in eo libro plura sunt exposita, 3 qui de historicis Graecis conscriptus est. Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentia, ut ei persuaserit tyrannidis facere finem libertatemque reddere Syracusanis. A qua voluntate Philisti consilio deterritus aliquanto crudelior esse coepit.

IV Qui quidem cum a Dione se superari videret ingenio auctoritate amore populi verens, ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremem dedit, qua Corinthum deveheretur, ostendens se id utriusque facere causa, ne, cum inter se timerent, alteruter alterum praeoccuparet. Id cum factum multi indignarentur, magnaeque esset invidiae tyranno, Dionysius omnia, quae 2 moveri poterant, Dionis in navis imposuit ad eumque misit. Sic enim existimari volebat id se non odio hominis sed suae salutis fecisse 3 causa. Postea vero quam audivit eum in Peloponneso manum comparare sibique bellum facere conari, Areten Dionis uxorem alii nu-

putabat: dieser Satz enthält ein Urtheil des Nepos, und ist als selbständiger Hauptsatz zu behandeln: denn er hielt es für billig u. s. w. — *partem habere: μεταλαγχάνειν.*

§. 5. *Id:* die Rede; dann bleibt *sermonem* im folgenden weg. Ausserdem ist Partic. Constr. anzuwenden. — *rettulerunt: ἀναφέρειν πρός. ne agendi — potestas:* um dem Dio die günstige Gelegenheit zu nehmen (*ἀφαιρεῖν*) seine Pläne auszuführen. — *soporem: φάρμακον ὑπνωτικόν.* — *sumpto: καταπίνειν.* — *diem obiit:* s. VII, 10, 6.

III, 1: *Tale — fuit:* solchen Anfang hatte. — *simultas: διαφορά.* — *aliquandiu: μέχρι τέως.* — *simulata — mansit:* sie bewahrten scheinbar (*ὑποκρίνεσθαι*) die Freundschaft. — *obsecrare:* jede Bitte bitten. — *in aliqua re: κατά τί γε.* — *vellet — imitari:* Part. Fut.

§. 2. *reduxit:* füge hinzu 'aus der Verbannung.' *κατάγειν.* — *amicum tyr. quam tyr.: τυράννοις φίλος — φιλοτύραννος.* — *sunt exposita:* habe ich erzählt. — [*conscriptus est: ἐκδιδόναι.*

§. 3. *valuitque: διαπράττεσθαι.* — *facere finem:* vgl. VIII, 1, 2. VI, 3, 1. — *deterritus: ἀποτρέπειν.* — *esse coepit: ἑαυτὸν παρέχειν.*

IV, 1. *a Dione s. sup.:* aktiv. — *amore: εὔνοια.* — *secum:* um sich. — *sui opprimendi:* ihm die Herrschaft zu nehmen (*παραιρεῖσθαι*). — *ostendens: ἐνδείκνυσθαι.* Ueber die Constr. des Acc. c. Inf. vgl. praef. 1. — *cum timerent:* Gen. cons. — *praeoccuparet:* in der Unterwerfung (*καταλύειν*) zuvorkäme.

§. 2. *indignarentur: δυσχεραίνειν, δυσαρεστεῖν.* Dann fortzufahren mit *ἐπιτιμᾶν.* — *quae — poterant: τὰ ἔπιπλα.* Vgl. II, 2, 8. — *existimari: προσποιεῖσθαι ὡς κτλ.* — *causa: ὑπέρ.*

§. 3. *facere conari:* Part. Fut. —

ptum dedit filiumque eius sic educari iussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero, priusquam pubes esset, scorta 4 adducebantur, vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. Is usque eo vitae statum commutatum ferre non potuit, 5 postquam in patriam rediit pater (namque appositi erant custodes, qui eum a pristino victu deducerent), ut se de superiore parte aedium deiecerit atque ita interierit. Sed illuc revertor.

Postquam Corinthum pervenit Dion et eodem perfugit Heraclides ab eodem expulsus Dionysio, qui praefectus fuerat equitum, omni V ratione bellum comparare coeperunt. Sed non multum proficiebant, 2 quod multorum annorum tyrannus magnarum opum putabatur. Quam ob causam pauci ad societatem periculi perducebantur. Sed Dion 3 fretus non tam suis copiis quam odio tyranni maximo animo duabus onerariis navibus quinquaginta annorum imperium munitum quingentis longis navibus decem equitum centumque peditum milibus profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus admirabile est visum, adeo facile perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracusas introierit. Ex quo intellegi potest nullum esse imperium tutum nisi benivolentia munitum. Eo tempore aberat Dionysius et in 4 Italia classem opperiebatur adversariorum ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum. Quae res eum fefellit. Nam Dion iis 5 ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate, regios spiritus repressit totiusque eius partis Siciliae potitus est, quae sub Dionysii fuerat potestate, parique modo urbis Syracusarum praeter arcem et insulam adiunctam oppido, eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem 6

indulgendo: ἀμελεῖν (passiv). — *imbueretur:* καταδύειν.

§. 4. *priusquam — esset:* noch nicht mannbar. ἀνδροῦσθαι (pass.) Part. — *epulisque:* σῖτα. — *obruebatur:* ἐμπιπλάναι. — *neque relinquebatur:* so dass die Zeit zum mässig sein nicht übrig blieb (ἐκλείπειν).

§. 5. *vitae st. commutatum:* die Umänderung (μεταβολή) der Lebensweise. — *postquam rediit.* nach der Rückkehr. — *appositi erant:* ἐπιτάσσειν. — *qui — deducerent:* μεταλαμβάνειν. Part. Fut. — *superior pars aedium:* τὸ τέγος. — *deiecerit:* füge hinzu 'auf den Kopf.' — *interire:* διαφθείρεσθαι. — *illuc:* 'zum obigen.'

V, 1. *praefectus equitum:* ἱππαρχεῖν. — *omni ratione coeperunt:* πάσῃ φιλοτιμίᾳ φέρεσθαι πρός τι, vgl. III, 1, 4.

§. 2. *proficiebant:* 'hierin.' προκόπτειν ἐπί τινι. — *tyrannus:* durch das Verbum auszudrücken. — *magnarum opum:* dass er an Geld und Macht Ueberfluss habe.

§. 3. *odio:* füge hinzu 'der beherrschten.' — *oner. navibus:* φορτηγικὸν πλοῖον. Gleich dahinter ist *profectus* (ἐκπλέω) zu stellen. — *oppugnatum:* καταλύειν. — *percellere:* καταβάλλειν. — *post d. tertium:* τριταῖος μετὰ (nach der Landung auf Sic.).

§. 4. *ad se venturum:* ἀντιτάττεσθαι. — *adversariorum* gehört zu *classem.*

§. 5. *iis ipsis:* durch eben die. — *sub — potestate:* ὑποτάσσειν. — *spiritus repressit:* τὸ φρόνημα συστέλλειν. — *adiunctam:* προτείνειν (intrans.)

§. 6. *eoque rem perduxit:* und setzte es zuletzt durch. — *talibus pactionibus:* ἐφ' ᾧ τε. folgen Acc.

tyrannus facere vellet: Siciliam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates, cui maximam fidem uni habebat Dion.

VI Has tam prosperas tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio, quod fortuna sua mobilitate, quem paullo ante extulerat, 2 demergere est adorta. Primum in filio, de quo commemoravi supra, suam vim exercuit. Nam cum uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, acce- 3 pit gravissimum parens vulnus morte filii. Deinde orta dissensio est inter eum et Heraclidem. Qui, quia principatum non concedebat, factionem comparavit. Neque is minus valebat apud optimates, quorum consensu praeerat classi, cum Dion exercitum pedestrem teneret. 4 Non tulit hoc animo aequo Dion et versum illum Homeri rettulit ex secunda rhapsodia, in quo haec sententia est, non posse bene geri rem publicam multorum imperiis. Quod dictum magna invidia consecuta est. Namque aperuisse videbatur omnia in sua potestate esse 5 velle. Hanc ille non lenire obsequio sed acerbitate opprimere studuit Heraclidemque, cum Syracusas venisset, interficiundum curavit.

VII Quod factum omnibus maximum timorem iniecit. Nemo enim illo interfecto se tutum putabat. Ille autem adversario remoto licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus disperti- 2 vit. Quibus divisis, cum cotidiani maximi fierent sumptus, celeriter pecunia deesse coepit, neque, quo manus porrigeret, suppetebat nisi in amicorum possessiones. Id eiusmodi erat, ut, cum milites recon- 3 ciliasset, amitteret optimates. Quarum rerum cura frangebatur et insuetus male audiendi non animo aequo ferebat de se ab iis male

c. Inf. — *Sic. D. obtineret:* dass S. dem D. gehören solle, u. s. w.

VI, 1. *prosperas res: προτέρημα.* Dazu *tam inopinatas* als adverbiale Bestimmung. — *consecuta est: περιλαμβάνειν.* — *sua mobilitate: εὐμετάβολος* praedicativ. — *est adorta: γίγνεσθαι περί τι.*

§. 2. *vim exercuit: ἐμπειρίαν λαμβάνειν.* — *reduxisset: ἀναλαμβάνειν.* — *revocare: ἐπανορθοῦν πρός.* — *perdita: καθ' ὑπερβολήν.* — *accepit vulnus: λυπεῖν.* — *parens:* er als Vater.

§. 3. *factionem comparavit: στασιάζειν πρός τινα.* Mit dem Partic. fortzufahren. — *optimates: οἱ χρηστοί.*

§. 4. *rettulit: ἐκφέρειν.* — *ex sec. rhapsodia:* die Homerischen Rhapsodien werden nie durch Ordinalzahlen, sondern durch die Buchstabennamen nach der Reihenfolge des Alphabets bezeichnet (daher es eine ῥαψῳδία ϛ' nicht giebt). — *in quo — est: ὅτι.* — *non posse — imperiis:* Hom. *B* 204: *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω.* — *dictum: ἀπόφθεγμα.* — *aperuisse: ἀποφαίνειν.*

§. 5. *obsequium: ἐπιείκεια.* — *lenire:* s. oben 1, 4. — *acerbitate: πικρῶς.*

VII, 1. Der zweite Satz ist in der Constr. des Gen. cons. dem ersteren als seinem Nachsatz vorauszunehmen. — *licentius: αὐθαδῶς.*

§. 2. *neque — suppetebat:* und er hatte nicht die Hände auszustrekken. — *possessio: οὐσία.* — *Id eiusmodi erat:* übersetze 'obgleich es gefährlich (ἐπισφαλές) war, mit den Soldaten versöhnt den Optimaten entfremdet zu werden.'

§. 3. *frangebatur:* mit gleicher Metapher wird im Gr. *κατακλάω* gebraucht. Sonst lässt sich übersetzen 'er gerieth hierüber in die grösste Besorgniss.' — *de se male existimari:* nimm *διαβάλλειν.* —

existimari, quorum paullo ante in coelum fuerat elatus laudibus. Vulgus autem offensa in eum militum voluntate liberius loquebatur et tyrannum non ferendum dictitabat.

VIII Haec ille intuens cum quemadmodum sedaret nesciret et quorsum evaderent timeret, Callicrates quidam civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Peloponneso in Siciliam venerat, homo et callidus et ad fraudem acutus sine ulla religione ac fide adit ad Dionem et ait: 2 eum magno in periculo esse propter offensionem populi et odium militum, quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum; quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum adversariosque sublaturum, quod inimici eius dissidentis suos sensus aperturi forent. 3 Tali consilio probato excepit has partes ipse Callicrates et se armat imprudentia Dionis. Ad eum interficiundum socios conquirit, adversarios eius convenit, coniuratione confirmat. 4 Res multis consciis, quae gereretur, elata defertur ad Aristomachen sororem Dionis uxoremque Areten. Illae timore perterritae conveniunt, cuius de periculo timebant. At ille negat a Callicrate fieri sibi insidias, sed illa, quae agerentur, fieri praecepto suo. 5 Mulieres nihilo setius Callicratem in aedem Proserpinae deducunt ac iurare cogunt nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hac religione non modo non est deterritus, sed ad maturandum concitatus est verens, ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset.

IX Hac mente proximo die festo, cum a conventu se remotum Dion domi teneret atque in conclavi edito recubuisset, consciis facinoris loca munitiora oppidi tradit, domum custodiis saepit, a foribus, qui non discedant, certos praeficit. 2 Navem triremem armatis ornat Philostratoque fratri suo tradit eamque in portu agitari iubet, ut si exer-

laudibus: Partic. — *offensa voluntate:* ἀλλοτρίως ἔχειν, διακεῖσθαι. — *dictitabat:* ἀποφαίνειν.

VIII, 1. *quemadmodum:* πῶς χρή. — *sedaret:* καταπραΰνειν. Füge hinzu (= haec) 'den Aufruhr, die gereizte Stimmung.' — *acutus:* πανοῦργος. — *sine ulla — fide:* ὑπερφρονῶν τῶν θείων.

§. 2. *offensio populi:* ἡ πρὸς τὸν δῆμον γεγονυῖα ἀπέχθεια. — *qui simularet:* προσποιεῖσθαι (Feindschaft gegen ihn). — *sublaturum:* ἐπαναιρεῖν, vgl. VII, 10, 1. — *dissidens:* στασιώδης.

§. 3. *tali c. probato:* als dies gefiel. — *excepit has partes:* τὸ σχῆμα ὑποκρίνεσθαι. — *et se armat:* Partic. — *imprudentia:* ἀφυλαξία. — *socios:* nimm συλλαμβάνειν. — *confirmat:* πίστιν ἐμποιεῖν τινι.

§. 4. *de periculo:* 'dass er nicht in Gefahr geriethe.' — *sed illa fieri:* 'da (ὡς) jener das, was er thäte, auf sein Geheiss vollende.'

§. 5. *nihilo setius:* οὐ μὴν ἀλλά. οὐδὲν ἧττον würde hier unpassend sein. — *hac religione:* durch einen solchen Schwur. — *ad maturandum:* σπεύδειν τὸ ἔργον. — *cons. aperiretur:* τὰ δεδογμένα ἐκφέρειν.

IX, 1. *proximo die festo:* als am folgenden Tage ein Fest gefeiert (ἄγειν) wurde. — *conventus:* πανήγυρις oder πανηγυρισμός. — *remotum:* durch ἀφεστάναι auszudrükken. — *se teneret:* καθέζεσθαι, 'auf einer κλίνη im höher gelegenen Theile des Hauses'. — *loca munitiora:* τὰ ὀχυρώτερα. — *saepit:* περικλείειν, ἐν κύκλῳ περιθεῖναι.

§. 2. *ornat:* nimm ἐμβιβάζειν. —

3 cere remiges vellet, cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, qua fugeret ad salutem. Suorum autem e numero Zacynthios adulescentes quosdam eligit cum audacissimos tum viribus maximis hisque dat negotium, ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi eius gratia viderentur venire. Hi propter notitiam sunt intromissi. 4 At illi, ut limen eius intrarunt, foribus obseratis in lecto cubantem 5 invadunt colligant. Fit strepitus, adeo ut exaudiri posset foris. Hic, sicut ante saepe dictum est, quam invisa sit singularis potentia et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt, cuivis facile intel- 6 lectu fuit. Namque illi ipsi custodes, si propria fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. Cui cum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

X Confecta caede, cum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. Nam celeri rumore dilato Dioni vim adlatam multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. Hi falsa suspicione ducti immerentis ut sceleratos occidunt. 2 Huius de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. Nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, eidem liberatorem patriae tyrannique expulsorem praedicabant. Sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine ab Acherunte, si possent, cu- 3 perent redimere. Itaque in urbe celeberrimo loco elatus publice sepulcri monumento donatus est. Diem obiit circiter annos quingaginta quinque natus quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

eam agitari: *παραπλεῖν.* — *ut haberet:* kann wegleiben, wenn *cogitans* prägnanter übersetzt wird.

§. 3. *hisque:* bleibt weg. — *sic ut viderentur venire*: als ob sie zufällig kämen. — *conveniendi eius gratia*: *ἐπὶ χάριτι. ὡς ἀσπασόμενοι αὐτόν.*

§. 4. *ut limen eius intrarunt:* *ἅμα τῷ.* Dieser Satz ist mit dem vorhergehenden zu verbinden. — *obseratis:* *ἀποφράττειν.*

§. 5. *singularis potentia:* *τυραννίς.* — *metui:* *ὀρρωδεῖν.* — *facile:* *εὐμαρής.*

§. 6. *si propria fuissent voluntate:* wenn sie gewollt hätten so viel an ihnen war. — *effractis:* *ἐκκόπτειν.* — *inermis:* *γυμνός.* — *fenestrae:* *ἡ θυρίς.* — *dedit:* *ὀρέγειν,* Praes.

X, 1. *visendi gratia;* *ἐπὶ θέᾳ.* — *introire:* *εἰσρεῖν.* — *celeri* = celerius. — *dilato:* *διαδιδόναι, διατρέχειν.* — *vim allatam:* auf gewaltthätige Weise ums Leben gekommen sei. — *displicebat:* nimm *ἀποδοκιμάζειν,* vgl. 4, 2. *ducti:* *παροξύνειν.*

§. 2. *mirabiliter:* *ἀμήχανον ὅσον.* *voluntas:* *διάθεσις.* — *vocitarant:* *ἀποφαίνειν.* — *liberator* und *expulsor:* Partic. — *misericordia od. successerat:* der Hass schlug in Mitleid um (*μεθεστάναι*). — *suo sanguine:* sich selbst tödtend (*καταχρήσασθαι*). — *redimere:* *μεταπέμπεσθαι.*

§. 3. *sepulcri monumentum:* *στήλη ἐπιτύμβιος.* — *quam redierat:* vgl. zu III, 3, 3.

XI.

Iphicrates Atheniensis non tam magnitudine rerum gestarum I quam disciplina militari nobilitatus est. Fuit enim talis dux, ut non solum aetatis suae cum primis compararetur, sed ne de maioribus natu quidem quisquam anteponeretur. Multum vero in bello est 2 versatus, saepe exercitibus praefuit, nusquam culpa male rem gessit, semper consilio vicit, tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim meliora fecerit. Namque ille pedestria 3 arma mutavit, — cum ante illum imperatorem maximis clupeis brevibus hastis minutis gladiis uterentur, ille e contrario peltam pro 4 parma fecit, a quo postea peltastae pedites appellantur, ut ad motus concursusque essent leviores, hastae modum duplicavit, gladios longiores fecit —, item genus loricarum, et pro sertis atque aeneis linteas dedit. Quo facto expeditiores milites reddidit. Nam pondere detracto, quod aeque corpus tegeret et leve esset, curavit.

Bellum cum Threcibus gessit, Seuthem socium Atheniensium in II regnum restituit. Apud Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae umquam in Graecia neque exercitatiores copiae neque magis dicto audientes fuerint duci, in eamque consuetudinem adduxit, ut, cum proelii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera 2 sic ordinatae consisterent, ut singuli ab peritissimo imperatore dispositi viderentur. Hoc exercitu moram Lacedaemoniorum interfecit. 3 Quod maxime tota celebratum est Graecia. Iterum eodem bello

XI

I, 1. *magnitudine:* λαμπρότης. — *disciplina:* εὐταξία. — *nobil. est.:* εὐδοκιμεῖν. — *quisquam:* negativ.

§. 2. *est vers.* und *praefuit* werden Partic. — *culpa:* so viel an ihm lag. — *semper — eo valuit:* stets aber ragte er an Einsicht in dem Grade hervor. — *in re militari:* kann gleich bestimmter ausgedrückt werden περὶ τὸν καθοπλισμόν. — *nova attulerit:* ἐπινοεῖσθαι. — *meliora fecerit:* ἐπὶ τὸ κρεῖττον διορθοῦσθαι.

§. 3. *cum ante illum:* hier mag im Gr. ein selbständiger Satz mit γάρ beginnen. — *brevibus:* συστέλλειν.

§. 4. *appellantur:* μετονομάζειν. — *modum duplicare:* διπλάσιόν τι κατασκευάζειν. — *loricarum:* danach nimm *dedit* (μεταδιδόναι), 'indem er statt u. s. w. einführte (καταδεῖξαι).' — *pro sertis:* für *loricae sertae* scheint kein genau entsprechender Gr. Ausdruck vorhanden zu sein. Es waren Panzer, bei denen die Metallplatten nicht einzeln auf den Ledergrund aufgesteppt, sondern aneinandergereiht u. durch metallene Fäden oder Ringe mit einander verbunden waren; im Grunde also nicht viel verschieden von den θώρακες λεπιδωτοί, oder φολιδωτοί. — *expeditiores:* εὐκίνητος. — *nam pondere — curavit:* 'indem er das Gewicht vermindernd zugleich das Decken des Körpers und das Leichtsein bezweckte (στοχάζεσθαι)'.

II, 1. *in r. restituit:* πάλιν καταστῆσαι (zum König). — *severitas:* βαρύτης. — *audientes:* ὑπακούειν. πειθαρχικός. — *in consuetudinem adducere:* συνεθίζειν. —

§. 2. *esset datum:* αἴρειν. — *sic ordinatae:* gut geordnet. — *ut singuli — viderentur:* wie als ob sie einzeln aufgestellt wären.

§. 3. *moram:* μόρα. — *celebratum est:* ἀποδοχῆς ἀξιοῦσθαι.

omnis copias eorum fugavit. Quo facto magnam adeptus est gloriam.
4 Cum Artaxerxes Aegyptio regi bellum inferre voluit, Iphicratem ab Atheniensibus ducem petivit, quem praeficeret exercitui conducticio, cuius numerus duodecim milium fuit. Quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, ut, quemadmodum quondam Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Graecos in summa laude fuerint.
5 Idem subsidio Lacedaemoniis profectus Epaminondae retardavit impetus. Nam nisi eius adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam captam incendio delessent.

III Fuit autem et animo magno et corpore imperatoriaque forma,
2 ut ipso adspectu cuivis iniceret admirationem sui, sed in labore nimis remissus parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit, bonus vero civis fideque magna. Quod cum in aliis rebus declaravit tum maxime in Amyntae Macedonis liberis tuendis. Namque Eurydice mater Perdiccae et Philippi cum his duobus pueris Amynta mortuo
3 ad Iphicratem confugit eiusque opibus defensa est. Vixit ad senectutem placatis in se suorum civium animis. Causam capitis semel dixit bello sociali simul cum Timotheo eoque iudicio est absolutus.
4 Menesthea filium reliquit ex Thressa natum Coti regis filia. Is cum interrogaretur, utrum pluris patrem matremne faceret, *matrem* inquit. Id cum omnibus mirum videretur, *at* ille *merito* inquit *facio. Nam pater, quantum in se fuit, Threcem me genuit, contra ea mater Atheniensem.*

XII.

1 Chabrias Atheniensis. Hic quoque in summis habitus est ducibus resque multas memoria dignas gessit. Sed ex his elucet maxime inventum eius in proelio, quod apud Thebas fecit, cum Boeotiis subsidio
2 venisset. Namque in eo victoria fidentem summum ducem Agesilaum

§. 4. *petivit: παραιτεῖσθαι.* — *ex. conducticius: τὸ ξενικόν.* — *discipl. militaris: στρατηγικὴ παιδεία.*

§. 5. *retardavit: διακωλύειν.* — *adventus:* nimm *παραγίγνεσθαι.*

III, 1. *imperatoria forma: στρατηγικὸς τὴν φύσιν.*

§. 2. *patiens: καρτερικός.* — *declaravit: ἀποφαίνειν, μαρτυρίαν παρέχεσθαί τινος.* — *tuendis: ἐπιτροπεύειν.* — *eiusque — defensa est:* erlangte Sicherheit durch ihn.

§. 3. *placatis animis:* im Genusse (*ἀπολαύειν*) des Wohlwollens. — *dixit: ὑπομένειν.* Partic.

§. 4. *utrum — faceret:* wen von beiden er vorzöge, den Vater oder die Mutter. — *merito:* füge im Gr. *γέ* hinzu; *facio* bleibt weg.

XII.

I, 1. s. zu II, 1, 1. — *hic quoque: ἐθαυμάσθη ἐπ᾽ ἀνδρείᾳ καὶ στρατηγικῇ συνέσει* sagt ein Gr. Schriftsteller vom Chabrias. — *sed ex his —elucet:* aber das glänzendste hiervon ist seine Kriegslist in der Schlacht bei Theben.

§. 2. Uebersetze: ‘denn als der berühmte Feldherr Agesilaus schon

fugatis iam ab eo conducticiis catervis reliquam phalangem loco vetuit cedere obnixoque genu scuto proiecta hasta impetum excipere hostium docuit. Id novum Agesilaus contuens progredi non est ausus suosque iam incurrentis tuba revocavit. 3 Hoc usque eo tota Graecia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quae publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. Ex quo factum est, ut postea athletae ceterique artifices iis statibus in statuis ponendis uterentur, quibus victoriam essent adepti.

II Chabrias autem multa in Europa bella administravit, cum dux Atheniensium esset, in Aegypto sua sponte gessit. Nam Nectenebin adiutum profectus regnum ei constituit. 2 Fecit idem Cypri sed publice ab Atheniensibus Evagorae adiutor datus, neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret. Qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. 3 Interim bellum inter Aegyptios et Persas conflatum est Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas praedas Agesilaus rex eorum faciebat. Id intuens Chabrias, cum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adiutum profectus Aegyptiae classi praefuit, pedestribus copiis Agesilaus.

III Tum praefecti regis Persae legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses diem certam Chabriae praestituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denuntiarunt. Hoc ille nuntio Athenas rediit neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. 2 Non enim libenter erat ante oculos suorum civium, quod et vivebat laute et indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. 3 Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut

---

seine (des Chabrias) Söldner in die Flucht geschlagen hatte und deshalb mit Bestimmtheit (σφόδρα) dem Siege entgegensah, so u. s. w.' — *loco cedere: τὴν τάξιν μεταβάλλειν.* — *obnixoque: προσερείδεσθαι.* — *genu: εἰς γ.* — *id novum contuens:* bestürzt über das neue der Sache. — *incurrentis: προεκτρέχειν.* — *tuba revocavit:* er gab mit der Trompete das Zeichen zur Rückkehr, *τὸ ἀνακλητικὸν ἐνδιδόναι.*

§. 3. *ut illo — constituta est:* dass Chabrias verlangte, die — Bildsäule sollte in (*ἔχειν*) dieser Stellung (*σχῆμα*) errichtet werden. — *Ex quo factum est — essent adepti:* Die Worte des Nepos sind an dieser Stelle arg verderbt und auch so, wie sie oben stehen, noch nicht vollständig geheilt. Für *athletae* hatte wohl Nepos irgend ein griechisches Wort für 'Bildhauer' gesetzt.

II, 1. *administravit: διοικεῖν.* — *sua sponte: καθ' αὑτόν.*

§. 2. *discessit: ἀπαλλάττεσθαι* Partic.

§. 3. *conflatum est: ἐκκαίειν.* — *praedas facere: λεηλατεῖν, λείαν ἄγειν, σύρειν.* — *cedere: ἐνδεᾶ εἶναι.*

III, 1. *diem certam praestituerunt: προθεσμίαν ὁρίζεσθαι.* — *quam ante — redisset:* wenn er *ἐκπρόθεσμος* würde. — *capitis — denuntiarunt:* indem sie ihm den Tod drohten. — *neque: οὐ μέντοι.*

§. 2. *laute: πολυτελής,* Compar. oder das Subst. *πολυτέλεια* anzuwenden. — *indulgebat — liberalius: τὸ ἀνειμένον τῆς διαίτης.*

§. 3. *vitium: πλημμέλεια.* — *co-*

invidia gloriae comes sit, et libenter de iis detrahant, quos eminere videant altius, neque animo aequo pauperes alienam opulentium in-
4 tuuntur fortunam. Itaque Chabrias, quoad ei licebat, plurimum aberat. Neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem, quod tantum se ab invidia putabant futuros, quantum a conspectu suorum recesserant. Itaque Conon plurimum Cypri vixit Iphicrates in Threcia Timotheus Lesbo Chares Sigeo. Dissimilis quidem Chares horum et factis et moribus sed tamen Athenis et honoratus et potens.

IV Chabrias autem periit bello sociali tali modo. Oppugnabant Athenienses Chium. Erat in classe Chabrias privatus sed omnis, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat, eumque magis milites quam
2 qui praeerant adspiciebant. Quae res ei maturavit mortem. Nam dum primus studet portum intrare, gubernatorem iubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciei fuit. Cum enim eo penetrasset, ceterae non sunt secutae. Quo facto circumfusus hostium concursu cum fortissime pu-
3 gnaret, navis rostro percussa coepit sidere. Hinc refugere cum posset, si se in mare deiecisset, quod suberat classis Atheniensium, quae exciperet natantis, perire maluit, quam armis abiectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. Id ceteri facere noluerunt. Qui nando in tutum pervenerunt. At ille praestare honestam mortem existimans turpi vitae comminus pugnans telis hostium interfectus est.

XIII.

I Timotheus Cononis filius Atheniensis. Hic a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus. Fuit enim disertus impiger laborio-
2 sus rei militaris peritus neque minus civitatis regendae. Multa huius sunt praeclare facta sed haec maxime illustria: Olynthios et Byzantios bello subegit, Samum cepit. In quo oppugnando superiori bello

mes sit: *παρακολουθεῖν.* — *de iis detrahant:* *συστέλλειν.*

§. 4. *quoad licebat:* *τό γε ἐξόν.* — *quod putabant:* Partic. — *futuros:* nimm *ἀπαλλάττεσθαι.* — *recesserant:* *ἑαυτὸν ἀποστέλλειν.* — *vixit:* hielt sich anhaltend auf. — *honoratus:* *εὐδόκιμος.*

IV, 1. *erat in classe:* *συνεκπλεῖν.* — *privatus* = adv. — *quam qui* = quam eos qui. — *adspiciebant:* *περιβλέπειν.*

§. 2. *maturavit:* *ἐπιταχύνειν.* — *intrare:* *εἰσπλεῖν.* — *sibi perniciei fuit:* *ἑαυτὸν καταχρήσασθαι.* — *penetrasset:* *προελαύνειν.* — *circumfusus:* *περικυκλοῦν.* — *rostrum:* *ἔμβολον.* — *percussa:* *ἀναρρηγνύναι.* — *sidere:* *ὑποδύειν.*

§. 3. *exciperet:* aufgenommen haben würde. — *vectus*: compos. — *noluerunt:* Partic. — *praestare existimans:* *προκρίνεσθαι.* — *comminus:* *ἐν χειρῶν νόμῳ.* — *telis interfectus est:* er wurde niedergeschossen.

XIII.

I, 1. s. zu II, 1 ,1. — *impiger:* *πρακτικός.* — *civit. regendae:* *τὰ πολιτικά.*

§. 2. *multa — sunt:* Gen. cons.

Athenienses mille et ducenta talenta consumpserant, id ille sine ulla publica impensa populo restituit. Adversus Cotum bella gessit ab eoque mille et ducenta talenta praedae in publicum rettulit. Cyzi- 3 cum obsidione liberavit, Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est. A quo cum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille civis suos agro atque urbibus augeri maluit quam id sumere, cuius partem domum suam ferre posset. Itaque accepit Crithoten et Sestum.

Idem classi praefectus circumvehens Peloponnesum Laconicen II populatus classem eorum fugavit, Corcyram sub imperium Atheniensium redegit, sociosque idem adiunxit Epirotas Athamanas Chaonas omnisque eas gentis, quae mare illud adiacent. Quo facto Lacedae- 2 monii de diutina contentione destiterunt et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt pacemque his legibus constituerunt, ut Athenienses mari duces essent. Quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint factae eique deae pulvinar sit institutum. Cuius laudis ut memoria maneret, 3 Timotheo publice statuam in foro posuerunt. Qui honos huic uni ante id tempus contigit, ut, cum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. Sic iuxta posita recens filii veterem patris renovavit memoriam.

Hic cum esset magno natu et magistratus gerere desisset, bello III Athenienses undique premi sunt coepti. Defecerat Samus, descierat Hellespontus, Philippus iam tunc valens Macedo multa moliebatur. Cui oppositus Chares cum esset, non satis in eo praesidii putabatur. Fit Menestheus praetor filius Iphicratis gener Timothei, et, ut ad bel- 2 lum proficiscatur, decernitur. Huic in consilium dantur duo usu sa-

nach *illustria* fortzufahren mit ὅτι. — *Athen. consumpserant:* Gen. cons. — *restituit:* ἀποδιδόναι. — *gessit:* Partic. — *praedae:* aus der Beute. — *rettulit:* εἰσφέρειν.

§. 3. *Cyzicum:* leite den Satz mit εἶτα oder μετὰ ταῦτα ein. — *liberavit:* παύειν. Vgl. VIII, 1, 2. — *pec. numeratam:* 'baares Geld.' Dies ist ἀργύριον. — *ferre:* Compos. von ἄγειν.

II, 1. *sociosque*: 'zur Bundesgenossenschaft.'

§. 2. *diutinus:* συχνός. — *contentio:* φιλονεικία. — *imperii — principatum:* ἡ θαλασσοκρατία. Dazu für das folgende das Verbum θαλασσοκρατεῖν. — *fuit laetitiae:* εἰς χαρὰν προάγεσθαι. — *sint factae:* ἀφιδρύειν. — *pulvinar s. institutum:* ἱερὰν κλίνην περιστέλλειν.

§. 3. *maneret:* nimm διατελεῖν. — *posuerunt:* ἀνατιθέναι. — *huic uni — tempus:* nach Nipperdey's Erklärung eine Art Graecismus. Uebers. 'diesem allein von den vor ihm.' — *ut — populus:* stelle '*ut populus, cum patri.*' — *iuxta posita:* παρατιθέναι. — *recens filii:* nämlich *statua*. — *renovare:* ἀνακαινίζειν, ἀνορθοῦν.

III, 1. *hic — natu:* als er bereits gealtert war. — *gerere desisset:* ἐξίστασθαι. — *premi coepti:* nimm περιιστάναι. *bello* wird zum Subject gemacht. — *moliebatur:* πραγματεύεσθαι. — *oppositus — esset:* ἀντιστρατηγεῖν. — *non satis — putabatur:* 'man glaubte, dass er nicht hinlänglichen Schutz gewähre.'

§. 2. *proficiscatur:* ἐξέρχεσθαι. — *decernitur:* ἔδοξε τῷ δήμῳ. — *consilium:* συμβουλία. — *duo:* sc. viri.

pientiaque praestantes, quorum consilio uteretur, pater et socer, quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset per eos amissa 3 posse recuperari. Hi cum Samum profecti essent et eodem Chares illorum adventu cognito cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur, accidit, cum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oreretur. Quam evitare duo veteres imperatores 4 utile arbitrati suam classem suppresserunt. At ille temeraria usus ratione non cessit maiorum natu auctoritati et, velut in sua manu esset fortuna, quo contenderat pervenit, eodemque ut sequerentur ad Timotheum et Iphicratem nuntium misit. Hinc male re gesta compluribus amissis navibus eodem, unde erat profectus, se recipit litterasque Athenas publice misit sibi proclive fuisse Samum capere, nisi a Ti- 5 motheo et Iphicrate desertus esset. Populus acer suspicax ob eamque rem mobilis adversarius invidus (etiam potentiae in crimen vocabantur) domum revocat. Accusantur proditionis. Hoc iudicio damnatur Timotheus, lisque eius aestimatur centum talentis. Ille odio ingratae civitatis coactus Chalcidem se contulit.

VI Huius post mortem cum populum iudicii sui paeniteret, multae novem partis detraxit et decem talenta Cononem filium eius ad muri quandam partem reficiendam iussit dare. In quo fortunae varietas est animadversa. Nam quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos cum summa ignominia familiae ex 2 sua re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatae sapientisque vitae cum pleraque possimus proferre testimonia, uno erimus contenti, quod ex eo facile conici poterit, quam carus suis fuerit. Cum Athenis adulescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in

— *quorum—uteretur:* kann wegbleiben. — *recuperari:* ἀναλαμβάνειν, aktiv. *posse* durch den mod. potentialis auszudrücken.

§. 3. *gestum:* προχωρεῖν. — *appropinquarent:* προσπλεῖν. — *oreretur:* ἐπιπίπτειν. — *evitare:* ἐξίστασθαί τινι. — *suppresserunt:* ἐπέχειν.

§. 4. *temeraria — ratione:* τόλμῃ φερόμενος. — *cessit:* παραχωρεῖν. — *velut — fortuna:* 'als ob er über das Glück zu gebieten hätte.' περιγίγνεσθαι. — *ad Tim. — nuntium misit:* er forderte den T. u I. durch Boten auf. — *male re gesta:* κακῶς πάσχειν. — *eodem* bleibt weg. — *Athenas publice:* an das Gemeinwesen der Athener. — *proclive:* πρόχειρος. Uebers. 'dass es ihm ein leichtes gewesen sein würde.' — *desertus esset:* ἐγκαταλείπω.

§. 5. *acer:* σφοδρός. — *suspicax:* ὑπόπτως ἔχων. — *mobilis:* εὐμετάβολος. — *etiam potentiae:* so dass er sogar u. s. w. — *revocat:* Partic. dann fahre mit allgemein gehaltenem Object aktiv fort (εἰς δίκην ὑπάγειν). — *Hoc — Timotheus:* Gen. cons. — *lisque — aestimatur:* 'so betrug das Strafmass (τίμημα).' — *odio — coactus:* παροξύνειν.

IV, 1. *detraxit:* ἀνιέναι. — *reficiendam:* ἀνεγείρειν vgl. IX, 4, 5. — *dare:* εἰσφέρειν. — *varietas:* ἀνωμαλία. — *est animadversa:* dem Gr. gemässer übers. 'war zu bemerken.' — *nepos:* υἱωνός, ἀπόγονος. — *cum summa ignominia:* nimm ἐπονείδιστος.

§. 2. *proferre:* παρατιθέναι. — *erimus contenti:* ἀπόχρη. — *conici:* μανθάνειν. — *adulescentulus:* noch jung, praedicativ. — *causam diceret:* δίκην εἰπεῖν, ἔχειν. — *privati hospites:* blos ξένοι. s. zu II, 8, 3.

eis Iason tyrannus Thessaliae, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. Hic cum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, 3 Athenas sine ullo praesidio venit tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire quam Timotheo de fama dimicanti deesse. Hunc adversus tamen Timotheus postea populi iussu bellum gessit, patriae sanctiora iura quam hospitii esse duxit.

Haec extrema fuit aetas imperatorum Atheniensium Iphicratis 4 Chabriae Timothei, neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria. Venio nunc ad fortissimum virum ma- 5 ximique consilii omnium barbarorum exceptis duobus Carthaginiensibus Hamilcare et Hannibale. De quo hoc plura referemus, quod et 6 obscuriora sunt eius gesta pleraque et ea, quae prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum sed consilii, quo tum omnis superabat, acciderunt. Quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt.

XIV.

Datames patre Camisare natione Care matre Scythissa natus I primum in militum numero fuit apud Artaxerxen eorum, qui regiam tuebantur. Pater eius Camisares, quod et manu fortis et bello strenuus et regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam partem Ciliciae iuxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames mili- 2 tare munus fungens primum, qualis esset, aperuit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. Namque hic multis milibus regiorum interfectis magni fuit eius opera. Quo factum est, cum in eo bello cecidisset Camisares, ut paterna ei traderetur provincia.

Pari se virtute postea praebuit, cum Autophradates iussu regis II bello persequeretur eos, qui defecerant. Namque huius opera hostes, cum castra iam intrassent, profligati sunt exercitusque reliquus conservatus regis est. Qua ex re maioribus rebus praeesse coepit. Erat 2

§. 3. *satellitibus:* s. IV, 3, 2. — *sine u. praesidio:* ἄφρουρος. — *cap. peric. adire:* für sein Leben Gefahr laufen. — *deesse:* ἐγκαταλείπειν. — *sanctiora esse duxit:* προκρίνειν.

§. 4. *aetas:* χρόνος.

§. 5. *venio nunc:* vgl. VII, 11, 6.

§. 6. *referemus:* u. a. ἐκτιθέναι, πραγματεύεσθαι. — *obscuriora sunt:* nimm ἀγνοεῖν. — *ea — cesserunt:* τὰ πλεονεκτήματα. — *ratio:* περίστασις. — *explicata fuerit:* δηλοῦν. — *res — poterunt:* werden die Ereignisse undeutlich sein.

XIV.

I, 1. *natione:* τὸ γένος. — *in numero fuit:* μετεῖναι. — *apud:* ἀμφί. — *mil. eor. qui tuebantur:* οἱ δορυφοροῦντες und zwar 'in dem Königlichen Palaste.' — *habuit provinciam:* σατραπεύειν.

§. 2. *mil. munus fungens:* etwa τὰ πολεμικὰ διοικεῖν. — *aperuit:* ἐνδείξασθαι. — *multis milibus:* ὡς μύριοι. — *magni — opera:* s. IX, 1, 1. — *provincia:* σατραπεία.

II, 1. *se praebuit:* ἀποδείξασθαι. — *intrassent:* εἰσπίπτειν.

eo tempore Thuys dynastes Paphlagoniae antiquo genere ortus a Pylaemene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait. 3 Is regi dicto audiens non erat. Quam ob causam bello eum persequi constituit, eique rei praefecit Datamen propinquum Paphlagonis. Namque ex fratre et sorore erant nati. Quam ob causam Datames primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. Ad quem cum venisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, paene interiit. Nam Thuys eum clam interficere voluit. 4 Erat mater cum Datame amita Paphlagonis. Ea, quid ageretur, re- 5 sciit filiumque monuit. Ille fuga periculum evitavit bellumque indixit Thuyni. In quo cum ab Ariobarzane praefecto Lydiae et Ioniae totiusque Phrygiae desertus esset, nihilo segnius perseveravit vivumque Thuyn cepit cum uxore et liberis.

III Cuius facti ne prius fama ad regem quam ipse perveniret, dedit operam. Itaque omnibus insciis eo, ubi erat rex, venit posteroque die Thuyn hominem maximi corporis terribilique facie, quod et niger et capillo longo barbaque erat promissa, optima veste texit, quam satrapae regii gerere consuerant, ornavit etiam torque atque armillis aureis 2 ceteroque regio cultu. Ipse agresti duplici amiculo circumdatus hirtaque tunica gerens in capite galeam venatoriam dextra manu clavam sinistra copulam, qua vinctum ante se Thuynem agebat, ut si feram 3 bestiam captam duceret. Quem cum omnes conspicerent propter novitatem ornatus ignotamque formam ob eamque rem magnus esset concursus, fuit non nemo, qui agnosceret Thuym regique nuntiaret.

§. 2. *Th. dyn. Paphlagoniae:* ein gewisser Dynast von Paphl. mit Namen (προσαγορεύειν) Th. u. s. w. — *ortus:* praedicativ mit ὡς. — *Troico bello: τὰ Τρωικά.*

§. 3. *Is — non erat:* übers. 'da er ungehorsam war (ἀπειθεῖν Part.), so beschloss der König ihn zu bekriegen.' — *eique r. praefecit:* entweder mit προΐστασθαι auszudrükken, od. zu übersetzen: 'er schickte dazu aus.' — *ut — reduceret:* wie er ohne Waffen (ἀμαχητί, ἀκονιτί) seinen Verwandten dazu bringen könnte, das seinige zu thun. — *sine praesidio:* s. XIII, 4, 3. — *quod:* ὡς c. part. — *clam interficere: δολοφονεῖν.*

§. 4. *amita:* Vaters-Schwester. — *quid ageretur: ἐγχειρεῖν, μέλλειν.* — *filiumque monuit:* ermahnte den Sohn, sich zu hüten.

§. 5. *fuga p. evitavit:* er entfloh eilends der Gefahr. — *perseveravit: διακαρτερεῖν.* Partic. — *vivum cepit: ζωγρεῖν, ζωγρείᾳ αἱρεῖν.*

III, 1. *facti: προτέρημα.* — *operam dedit: σπεύδειν.* — *insciis:* nimm *λανθάνειν.* — *terribili: καταπληκτικός,* auf Thuys bezogen. — *niger: μελαγχρής* (attisch für *μελάγχρους*). — *capillo — promissa:* 'lang wachsen lassend (*καθειμένος, κομῶν*) an Haar und Bart.' Bei *κα.* kann zu *πώγων* noch *βαθύς* treten. — *texit: περιστέλλειν, περικαλύπτειν.* — *torques: περιδέραιον.* — *armilla: ψέλλια.* — *cultus: παρασκευή.*

§. 2. *duplici amiculo: δίπλαξ, διπλοΐς.* — *circumdatus: περιβάλλειν* (Part. perf. med.). — *hirta tunica: διφθέρα.* — *gerens: ἔχων.* — *galea venatoria: κυνῆ.* — *clava: κορύνη.* — *copula: ῥυτήρ, ῥυταγωγεύς.* — *ante se agebat: διώκειν.* — *captam duceret: χειραγωγεῖν.*

§. 3. *ornatus: παρασκευή.* — *ignotamque formam:* 'und des Unbekannten der Gestalt.' — *esset:* entstanden war. — *concursus: συνδρο-*

Primo non accredidit. Itaque Pharnabazum misit exploratum. A quo 4 ut rem gestam comperit, statim admitti iussit magnopere delectatus cum facto tum ornatu in primis, quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat. Itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum 5 misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum atque illos imperio esse iussit. Postea vero, quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

Hic cum maximo studio compararet exercitum Aegyptumque IV proficisci pararet, subito a rege litterae sunt ei missae, ut Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat. Quae gens iacet supra Ciliciam 2 confinis Cappadociae. Namque Aspis saltuosam regionem castellisque munitam incolens non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat et, quae regi portarentur, abripiebat. 3 Datames etsi longe aberat ab his regionibus et a maiore re abstrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. Itaque cum paucis sed viris fortibus navem conscendit existimans, quod accidit, facilius se imprudentem parva manu oppressurum quam paratum 4 quamvis magno exercitu. Hac delatus in Ciliciam egressus inde dies noctisque iter faciens Taurum transiit eoque, quo studuerat, venit. Quaerit, quibus locis sit Aspis. Cognoscit haud longe abesse profectumque eum venatum. Quem dum speculatur, adventus eius causa cognoscitur. Pisidas cum eis, quos secum habebat, ad resistendum 5 Aspis comparat. Id Datames ubi audivit, arma sumit, suos sequi iubet, ipse equo concitato ad hostem vehitur. Quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem pertimescit atque a conatu resistendi de-

μή, oder kurz ʻals viele deshalb zusammengelaufen waren.ʼ

§. 4. *rem gestam:* das geschehene. — *admitti iussit:* *προσίεσθαι.* füge hinzu ʻden Mann.ʼ — *magn. delectatus:* *περιχαρῆ γίγνεσθαι.* — *in potestatem:* in seine Hände.

§. 5. *tum:* *ἄρτι.* — *Aegyptium:* contra Aegyptios futurum. — *parique — iussit:* ʻbefehlend mit jenen zusammen zu herrschenʼ oder ʻdie Angelegenheiten zusammen zu verwalten (*συνδιοικεῖν*). — *cum* bleibt weg. — *illi — tradita est:* wurde er zum Feldherrn zur Verwaltung des Ganzen, oder ʻzum *στρατηγὸς αὐτοκράτωρ*ʼ gewählt.

IV, 1. *Aegyptum — pararet:* die Abfahrt nach Aeg. vorbereitete. — *confinis:* *ὅμορος.* *ὁμορεῖν* ist spät.

§. 2. *saltuosus:* *ὀρεινός.* — *munitam:* *ὀχυροῦν.* — *vexabat:* *πιέζειν.* — *portarentur:* *προσκομίζειν.* — *abripiebat:* *διαρπάζειν.*

§. 3. *a maiore re:* Plur. — *abstrahebatur:* *ἀποτρέπειν.* — *morem gerendum:* adj. verb. s. zu II, 7, 3. — *nav. conscendit:* *ἀνάγεσθαι* (dep. pass.). — *imprudentem:* *ἀπροσδόκητος.*

§. 4. *delatus:* *προσπλεῖν.* — *egressus:* s. zu I, 7, 2. — *iter faciens:* *ἐξελαύνειν.* — *transiit:* *ὑπεραίρειν.* — *studuerat;* *προτίθεσθαι.* — *sit:* ʻsich gerade aufhielte.ʼ — *quaerit* und *cognoscit:* durch Participien zu verbinden. — *cognoscitur:* ʻwurde ruchbar.ʼ *διαδιδόναι.* — *Pisidas — comparat:* übersetze: ʻAspis aber die Pis. und die seinigen rüstend, versucht zu widerstehen.ʼ

§. 5. *iubet:* Partic. — *equo concitato:* *ἀνιέναι τὸν ἵππον, ἀπὸ ῥυτῆρος προσελαύνειν.* — *ferentem* =

territus sese dedidit. Hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

V Haec dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, a quanto bello ad quam parvam rem principem ducum misisset, se ipse reprehendit et nuntium ad exercitum Acen misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui diceret, ne ab exercitu discederet. Hic priusquam perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim duce- 2 bant. Qua celeritate cum magnam benivolentiam regis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum pluris quam se omnis fieri videbant. Quo facto cuncti ad eum 3 opprimendum consenserunt. Haec Pandantes gazae custos regiae amicus Datami perscripta ei mittit, in quibus docet eum magno fore 4 periculo, si quid illo imperante adversi in Aegypto accidisset: namque eam esse consuetudinem regiam, ut casus adversos hominibus tribuant secundos fortunae suae: quo fieri, ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestae nuntientur: illum hoc maiore fore in discrimine, quod, quibus rex maxime obediat, eos habeat 5 inimicissimos. Talibus ille litteris cognitis, cum iam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat ea vere scripta, desciscere a rege constituit. Neque tamen quidquam fecit, quod fide sua esset indi- 6 gnum. Nam Mandroclen Magnetem exercitui praefecit. Ipse cum suis in Cappadociam discedit coniunctamque huic Paphlagoniam occupat celans, qua voluntate esset in regem. Clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbis munitas suis tuendas tradit.

VI Sed haec propter hiemale tempus minus prospere procedebant. Audit Pisidas quasdam copias adversus se parare. Filium eo Arsideum cum exercitu mittit. Cadit in proelio adulescens. Proficiscitur eo pater non ita cum magna manu celans, quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de male re gesta

vehentem. — *a conatu resistendi:* vom widerstehen - wollen.

V, 1. *a quanto bello:* demonstrativ 'dass er von einem so grossen Kriege — zu einem so kleinen Unternehmen.' — *profectum: ἐκπλεῖν. convenit: συμβάλλεσθαι, ἀπαντᾶν.*

§. 2. *regis: παρά. — consec. esset: τυγχάνειν. — aulicorum: αὐλικοί. — excepit: ὀφλισκάνειν. — pluris fieri: περὶ πλείονος ποιεῖσθαι. — opprimendum: καταβάλλειν. — consenserunt: συντίθεσθαι.*

§. 3. *gazae custos: γαζοφυλακεῖν. — eum — fore:* s. zu Praef. 1. (mod. potent.). — *adversi:* s. VII, 8, 4. Desgleichen wegen *casus secundus* in §. 4.

§. 4. *tribuant: περιτιθέναι. — impellantur: παροξύνειν* (diejenigen zu verderben). — *res m. gestae: κακῶς πάσχειν,* auf die Könige bezogen.

§. 5. *ea vere scripta:* dass das Geschriebene wahr sei. — *quidquam:* negativ.

§. 6. *coniunctamque:* s. zu *confinis* in 4, 1. — *occupat: προλαμβάνειν. — qua vol. esset:* seine Gesinnung (*διάθεσις*). — *munitus: ὀχυρός. — tradit: ἐπιτρέπειν.*

VI, 1. *minus pr. procedebant:* vgl. zu VII, 7, 1 und X, 5, 2. — *audit:* Partic. — *vulnus accepisset:* nimm *λυπεῖν. — prius: φθάνειν. — debi-*

fama ad suos perveniret, ne cognita filii morte animi debilitarentur militum. Quo contenderat, pervenit iisque locis castra ponit, ut neque 2 circumiri multitudine adversariorum posset neque impediri, quo minus ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. Erat cum eo 3 Metrobarzanes socer eius praefectus equitum. Is desperatis generi rebus ad hostis transfugit. Id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset ab homine tam necessario se relictum, futurum, ut ceteri consilium sequerentur. In vulgus edit suo iussu Metrobarzanem pro- 4 fectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostis: quare relinqui eum par non esse et omnis confestim sequi: quod si animo strenuo fecissent, futurum, ut adversarii non possent resistere, cum et intra vallum et foris caederentur. Hac re probata exercitum edu- 5 cit, Metrobarzanem persequitur tantum. Qui cum ad hostis pervenerat, Datames signa inferri iubet. Pisidae nova re commoti in opi- 6 nionem adducuntur perfugas mala fide compositoque fecisse, ut recepti maiori essent calamitati. Primum eos adoriuntur. Illi cum quid ageretur aut quare fieret ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transierant, ab eisque stare, quos reliquerant. Quibus 7 cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. Reliquos Pisidas resistentis Datames invadit, primo impetu pellit, fugientis persequitur, multos interficit, castra hostium capit. Tali consilio uno tempore et 8 proditores perculit et hostis profligavit et, quod ad perniciem suam fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. Quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum neque celerius factum usquam legimus.

Ab hoc tamen viro Sysinas maximo natu filius desciit ad regem- VII que transiit et de defectione patris detulit. Quo nuntio Artaxerxes

litarentur: μαλακύνειν. — *animi militum:* = animis milites.

§. 2. *pervenit:* Partic. — *expeditum:* πρόχειρός τινι. Natürlich ist *manus* dann nicht durch χείρ zu übersetzen.

§. 3. *praef. equitum:* ἀφηγούμενος τῶν ἱππ. oder ἱππαρχῶν.

§. 4. *in vulgus edit:* λόγον ἐκδιδόναι. — *profectum pro perfuga:* sich stellte (ὑποκρίνεσθαι) übergelaufen zu sein. — *receptus:* übersetze: 'die ihn aufnehmenden Feinde.' — *et* = sed. — *omnis:* πανδημεί. — *an. strenuo:* προθύμως. — *vallum:* ὁ χάραξ.

§. 5. *Hac re probata:* ἀναπείθειν τι. — *ex. educit:* ἀναζευγνύναι. — *perseq. tantum:* nichts als verfolgend. — *qui cum:* füge ἤδη hinzu. *signa inferri:* u. a. εἰς τὸ συνάπτον ἥκειν.

§. 6. *nova re:* durch das neue der Sache. — *in op. adducuntur:* ὑπολαμβάνειν. — *perfugas — fecisse:* 'ob sie nicht mit Hinterlist und verabredeter Massen (ἐκ συνθήματος) übergelaufen wären.' Man beachte den Ausdruck Diodors XV, 91: τὸν ἀποστάτην τοῦ Δατάμου παλιμπροδοσίαν ποιεῖσθαι. — *recepti:* denen, die sie aufgenommen hätten. — *calamitati esse alicui:* εἰς ἐλάττωμα περιίστασθαί τινα. — *ignorarent:* ἐν ἀπορίᾳ καθεστάναι. Im folgenden sind Attractionen anzuwenden. — *ab — stare:* συνεργάζεσθαι, τά τινος ἑλέσθαι.

§. 7. *invadit:* ἐντίθεσθαι. — *pr. imp. pellit:* Partic. am Anfang eines neuen Satzes. — *primo impetu:* ἐξ ἐφόδου.

§. 8. *perculit:* ἐκπλήττειν. — *quod cogitatum:* τὸ προσυγκείμενον ihm zum Verderben. — *acutius:* συνετός. — *cogitatum:* στρατήγημα. — *factum:* διαπράσσειν,

VII, 1. *ad — transiit et:* welcher übergegangen u. s. w. — *detulit:* εἰσ-

commotus, quod intellegebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui, cum cogitasset, facere auderet, et prius cogitare quam 2 conari consuesset, Autophradatem in Cappadociam mittit. Hic ne intrare posset, saltum, in quo Ciliciae portae sunt sitae, Datames 3 praeoccupare studuit. Sed tam subito copias contrahere non potuit. A qua re depulsus cum ea manu, quam contraxerat, locum deligit talem, ut neque circuiretur ab hostibus, neque praeteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur et, si dimicare eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

VIII Haec etsi Autophradates videbat, tamen statuit congredi quam 2 cum tantis copiis refugere aut tam diu uno loco sedere. Habebat barbarorum equitum viginti peditum centum milia, quos illi cardacas appellant, eiusdemque generis tria milia funditorum, praeterea Cappadocum octo milia Armeniorum decem milia Paphlagonum quinque milia Phrygum decem milia Lydorum quinque milia Aspendiorum et Pisidarum circiter tria milia Cilicum duo Carmanorum totidem ex 3 Graecia conductorum tria levis armaturae maximum numerum. Has adversus copias spes omnis consistebat Datami in se locique natura. Namque huius partem non habebat vicesimam militum. Quibus fretus conflixit adversariorumque multa milia concidit, cum de ipsius exercitu non amplius hominum mille cecidisset. Quam ob causam 4 postero die tropaeum posuit, quo loco pridie pugnatum erat. Hinc cum castra movisset semperque inferior copiis superior omnibus proeliis discederet, quod numquam manum consereret, nisi cum adversarios locorum angustiis clausisset, quod perito regionum calli-5 deque cogitanti saepe accidebat, Autophradates, cum bellum duci maiore regis calamitate quam adversariorum videret, pacem amici-

αγγέλλειν κατά τινος ἐπί τινι. — *strenuus: πρακτικός.* — *sibi negotium esse: ἀσχολεῖσθαι* (pass.) *περί τινα.* — *cogitasset: λογίζεσθαι.*

§. 2. *intrare: εἰσβάλλειν.* — *Cilic. portae:* 'die sogenannten Cil. Th.' — *studuit: σπεύδειν.*

§. 3. *tam subito:* in so kuzer Zeit. Dieser Satz kann mit dem folgenden durch das Partic. verbunden werden. — *re: γνώμη, πρόθεσις.* — *praeteriret: παραλλάσσειν.* — *quin: εἰ μή* c. Part. — *anc. locis: ἡ δυσχωρία* (*ἡ τοπικὴ δυστραπελία* Diod.). — *premeretur: δυσχρηστεῖσθαι* scheint blos spät zu sein.

VIII, 1. *statuit—quam: προκρίνειν τί τινι.* — *congredi: συμπλέκεσθαι, συνάπτειν* (mit und ohne *μάχην*). — *sedere: ἐνδιατρίβειν.*

§. 2. *eiusdem generis: τοιοῦτος.* — *ex Gr. conductorum:* Griechischer Söldner, *ξένοι, μισθοφόροι, μισθωτοί.* — *lev. armaturae: ψιλοί.*

§. 3. *consistebat:* durch *ἔχειν* auszudrücken. — *natura: εὐφυΐα.* — *fretus:* u. a. *ἐπιρρωσθείς.* — *multa milia:* ebenso übertrieben unbestimmt im Gr. 'mehr als 10,000.' — *cecidisset:* nimm *ἀποβάλλειν.*

§. 4. *castra movisset: ἐξελαύνειν, προελαύνειν, προάγειν.* — *inf. copiis:* 'obgleich an Truppen (Zahl der Soldaten) übertroffen.' *λείπεσθαι.* — *sup. discederet: προτερεῖν.* — *proelium:* hier wohl *ἀκροβολισμός.* — *loc. angustiis: στενοχωρία.* *perito reg. callideque cogitanti:* kann übersetzt werden: 'was ihm in Folge seiner örtlichen Kenntniss (Erfahrung) und seiner strategischen Klugheit oft widerfuhr.'

§. 5. *duci: μηκύνειν.* — *maiore — calamitate:* mehr zum Nachtheil. —

tiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. Quam ille etsi 6 fidam non fore putabat, tamen condicionem accepit seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. Sic bellum, quod rex adversus Datamen susceperat, sedatum est. Autophradates in Phrygiam se recepit.

At rex, quod implacabile odium in Datamen susceperat, post- IX quam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit. Quas ille plerasque evitavit. Sicut cum nuntiatum esset 2 quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero. De quibus quod inimici detulerunt, neque credendum neque neglegendum putavit. Experiri voluit verum falsumne sibi esset relatum. Itaque eo 3 profectus est, in quo itinere futuras insidias dixerant. Sed elegit corpore ac statura simillimum sui eique vestitum suum dedit atque eo loco ire, quo ipse consueverat, iussit. Ipse autem ornatu vestituque militari inter corporis custodes iter facere coepit. At insidiatores, 4 postquam in eum locum agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu impetum in eum faciunt, qui suppositus erat. Praedixerat autem eis Datames cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsum vidissent. Ipse, ut concurrentis insidiatores animum advertit, tela in 5 eos coniecit. Hoc idem cum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum quem aggredi volebant, confixi conciderunt.

Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est Mithri- X datis Ariobarzanis filii dolo. Namque is pollicitus est regi se eum interfecturum, si ei rex permitteret, ut, quodcunque vellet, liceret impune facere fidemque de ea re more Persarum dextera dedisset. Hanc 2

pacem — rediret: ermahnte ihn, Frieden und Freundschaft machend sich mit dem Könige auszusöhnen (*διαλλάττεσθαι*).

§. 6. *condicionem: προτεθεῖσα, κοινολογία.* — *susceperat: κινεῖν.* — *sedat. est: διαλύειν.* Dieser Satz ist mit dem folgenden zu verbinden.

IX, 1. *implacabile: ἄσπονδος.* — *od. susceperat: μῖσος ἐμβάλλειν τινί* oder, als reine Phrase betrachtet, durch *διακεῖσθαι πρός* auszudrükken. — *insid. interficere:* wörtlich, oder *δολοφονεῖν.* Dann wäre fortzufahren: 'er aber kam ihm zuvor sich in Acht nehmend (*εὐλαβεῖσθαι* dep.)

§. 2. *nuntiatum esset: προσπίπτει μοί τι.* — *exeperiri voluit:* mit dem vorigen Satze durch eine Conjunction zu verbinden. Uebers. 'ob das Gemeldete wahr oder falsch sei.'

§. 3. *statura: σχῆμα* (*φύσις*? vgl. Xen. Mem. II, 1, 22. *τὴν μὲν ἑτέραν εὐπρεπῆ τε ἰδεῖν καὶ ἐλευθέριον φύσει*). — *dedit:* nimm *διασκευάζειν.* — *eo loco — consueverat:* den ihm eigenen Standpunkt (*τάξις* = *ordo* im Folg.) einzunehmen. — *ornatu vestituque: παρασκευή,* dazu *χρῆσθαι.* — *corp. custodes:* = satellites, s. IV, 3, 2. — *iter facere: βαδίζειν.*

§. 4. *in eum locum:* genauer 'an den vorher verabredeten (*προσυγκεῖσθαι*) Ort.' — *suppositus erat: ὑποβάλλειν.* — *cum q. it. faciebat: συμπορεύεσθαι.* — *vidissent:* füge hinzu 'thuend.'

§. 5. *tela — coniecit* (= confixit): *κατακοντίζειν.*

X, 1. *tam callidus:* obgleich er von so grosser Schlauheit war. — *captus est: περιλαμβάνειν.* — *si:* unter der Bedingung, dass. — *quodcunque vellet: τὰ δεδογμένα.* — *impune: ἀνυπεύθυνος.* Casus zu beachten. — *dextera* = *et dexteram,* mit *fidemque* zusammenzunehmen.

ut accepit a rege missam, copias parat et absens amicitiam cum Datame facit, regis provincias vexat, castella expugnat, magnas praedas capit, quarum partim suis dispertit partim ad Datamen mittit. Pari
3 modo complura castella ei tradit. Haec diu faciendo persuasit homini se infinitum adversus regem suscepisse bellum, cum nihilo magis, ne quam suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium eius petivit neque in conspectum venire studuit. Sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis sed communi odio, quod erga regem susceperant, contineri viderentur.

XI Id cum satis se confirmasse arbitratus est, certiorem facit Datamen tempus esse maiores exercitus parari et bellum cum ipso rege suscipi, deque ea re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. Probata re colloquendi tempus sumitur locusque, quo con-
2 veniretur. Huc Mithridates cum uno, cui maxime habebat fidem, ante aliquot dies venit compluribusque locis separatim gladios obruit eaque loca diligenter notat. Ipso autem colloquii die utrique, locum qui explorarent atque ipsos scrutarentur, mittunt. Deinde ipsi sunt
3 congressi. Hic cum aliquandiu in colloquio fuissent et diverse discessissent iamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur atque ibi, ubi telum erat impositum, resedit, ut si lassitudine cuperet acquiescere, Datamenque revocavit simulans se quiddam in
4 colloquio esse oblitum. Interim telum, quod latebat, protulit nudatumque vagina veste texit ac Datami venienti ait digredientem se animadvertisse locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra po-
5 nenda esse idoneum. Quem cum digito demonstraret et ille respiceret, aversum ferro transfixit priusque, quam quisquam posset suc-

§. 2. *regis provincias:* hier mag ein selbständiger Satz anfangen, an den sich die folgenden Verba als Partic. anschliessen. — *vexat:* λυμαίνεσθαι.

§. 3. *praeberet:* ἐμποιεῖν, ἐμβάλλειν. — *insidiarum:* περί. — *in conspectum venire:* ἔντευξις. Für *studuit* ergänze das voraufgegangene *petivit.* — *gerebat:* ὑποκρίνεσθαι. — *mutuis:* gegen einander. — *susceperant:* s. 9, 1.

XI, 1. *satis se confirmasse:* durch ἀξιόπιστος auszudrücken. — *parari, suscipi* aktiv. — *quo loco vellet:* auch hier lässt sich προσυγκείμενος brauchen. — *in colloquium:* um sich zu unterreden über das, was (attr.) nöthig ist. — *sumitur:* ὁρίζειν, συντιθέναι. — *quo conveniretur:* ἔντευξις wie oben.

§. 2. *cum:* λαβών. — *complurib. locis:* das eine hier, das andre dort. — *separatim:* ἐκ διαστήματος. — *obruit:* κρύπτειν. — *notat:* σημεῖα, γνωρίσματα ἐπιβάλλειν. — *locum — scrutarentur:* Kundschafter der Oertlichkeiten und ihrer selbst.

§. 3. *diverse:* εἰς τὰ ἑαυτῶν. — *erat impositum:* ἀποκεῖσθαι. — *lassitudine:* von Müdigkeit (Hom. Od. ζ 2) überwältigt, ἀπειρηκώς. — *simulans:* ὡς — δή. — *quiddam in colloquio:* etwas von dem, was zu sagen war (χρή).

§. 4. *protulit:* ἀναιρεῖσθαι, Partic. — *nudatum vagina:* γυμνοῦν. — *se animadvertisse:* über die Constr. s. zu praef 1.

§. 5. *aversum:* von hinten. — *simulata:* προσποίητος.

currere interfecit. Ita ille vir, qui multos consilio neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

XV.

Epaminondas Polymni filius Thebanus. De hoc priusquam scribamus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. Scimus enim musicen nostris moribus abesse a principis persona, saltare vero etiam in vitiis poni. Quae omnia apud Graecos et grata et laude digna ducuntur. Cum autem exprimere imaginem consuetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videmur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primum de genere eius, deinde quibus disciplinis et a quibus sit eruditus, tum de moribus ingeniique facultatibus et si qua alia digna memoria erunt, postremo de rebus gestis, quae a plurimis omnium anteponuntur virtutibus. I 2 3

Natus igitur patre quo diximus, genere honesto pauper iam a maioribus relictus eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam et citharizare et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloria quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina, cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare a Calliphrone. At philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentinum Pythagoreum. Cui quidem sic fuit deditus, ut adulescens tristem ac severum senem omnibus aequalibus suis in familiaritate II 2

XV.

I, 1. s. zu II, 1, 1. — *praecipienda:* προαναφωνεῖν, od.: 'schon jetzt die Leser (s. zu VI, 2, 1) daran zu erinnern.' — *leviora:* wenig werth. — *fuisse:* näml. *verachtet,* ἀποδοκιμάζειν.

§. 2. *abesse:* ἀπαγορεύειν. — *a pr. persona:* einem Fürsten. — *in vitiis poni:* ἐπονείδιστον εἶναι.

§. 3. *cum velimus:* προτίθεσθαι Particip. — *exprimere imaginem:* gleichsam abbilden, ἀπεικάζειν. — *quod — declarandam:* 'es deutlich (ἐναργῆς) zu entwerfen (ἐπιδεῖξαι)', Acc. des Inhalts. — *quibus disciplinis:* über seinen Unterricht und diejenigen, die ihn unterrichtet haben. — *primum, deinde, tum:* πρῶτον, ἔπειτα, εἶτα (mit oder ohne δέ, s. Krüger zu Xen. Anab. I, 3, 2). — *ingenii facultatibus:* εὐφυΐα. — *res gestae:* κατορθώματα (s. zu III, 2, 2), τὰ δι' ἀνδρίαν κατωρθωμένα. — *a plurimis omnium:* pleonastisch, einfach οἱ πολλοί.

II, 1. *quo diximus:* vom vorbesagten. — *honesto:* λαμπρός, εὔδοκιμος. — *sicut — magis:* = si quis alius Thebanus. — *cantare ad ch. sonum:* κιθαρῳδεῖν. — *non minore — gloria:* nicht nachstehend hinsichtlich der Musik. — *pervulgata:* διαθρυλεῖν (richtigere Schreibung als mit λλ, Seiler. zu Long. p. 203).

§. 2. *philos. praeceptorem:* zur Bezeichnung eines Lehrers, der auf unsre sittliche Bildung von Einfluss ist, gebrauchen die Griechen, wie es scheint aber nur spätere, das sinnige Wort καθηγητής, καθηγεμών. — *fuit deditus:* ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν. — *tristem:* σεμνός. — *severum:* βαρύς. — *familiaritate:* οἰκειότης.

anteposuerit, neque prius eum a se dimisit, quam in doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intellegi posset pari modo supera-
3 turum omnis in ceteris artibus. Atque haec ad nostram consuetudinem sunt levia et potius contemnenda: at in Graecia utique olim magnae laudi erant. Postquam ephebus est factus et palaestrae dare operam coepit, non tam magnitudini virium servivit quam velocitati.
5 Illam enim ad athletarum usum hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo et luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset atque contendere. In armis vero plurimum studii consumebat.

III Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus prudens gravis temporibus sapienter utens peri-
2 tus belli fortis manu animo maximo adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur. Idem continens clemens patiensque admirandum in modum non solum populi sed etiam amicorum ferens iniurias inprimis commissa celans, quod interdum non minus prodest quam di-
3 serte dicere, studiosus audiendi, ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circulum venisset, in quo aut de re publica
4 disputaretur aut de philosophia sermo haberetur, numquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus. Paupertatem adeo facile perpessus est, ut de re publica nihil praeter gloriam ceperit, amicorum in se tuendo caruerit facultatibus: eisdem ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut iudicari possit omnia ei cum amicis

— *in doctrinis:* an Bildung. — *condiscipulos:* συσπουδάζειν. — *artibus:* μαθήματα.

§. 3. *et potius contemnenda:* was man vielmehr gering schätzen muss (ὀλιγωρεῖν περί). — *utique:* γέ. — *laudi erant:* εὐδοκιμεῖν.

§. 4. *ephebus est factus:* Phrasen ἐκ παίδων εἰς ἥβην ὁρμᾶσθαι, τὴν παιδικὴν ἡλικίαν παραλλάσσειν, τὴν ἡλικίαν ἤδη πρόσηβον εἶναι. — *dare operam:* σπουδάζειν περί, oder einfach 'in die Palästra zu gehen' (φοιτᾶν = frequentare. Luc. somn. 1: ἄρτι μὲν ἐπεπαύμην εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶν). — *magn. virium:* εὐρωστία. — *servivit:* u. a. τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι περί. — *velocitas:* = Gewandheit, ἐλαφρία. — *athletarum* und *belli:* durch Adjectiva auszudrücken. — *usus, utilitas:* χρεία. — *pertinere ad:* εἶναι πρός.

§. 5. *currendo, luctando:* Substant. — *ad — quoad:* μέχρι τοῦ. — *contendere:* παλαίειν.

III, 1. *accesserant:* προσγίγνεσθαι. — *modestus:* 'massvoll (μέτριος) in Bezug auf das Seinige nämlich (γε).' — *peritus — maximo:* an — übertraf er alle. — *adeo diligens:* neuer Satz. φιλαλήθης. — *ioco:* μετὰ παιδιᾶς.

§. 2. *patiensque:* πραΰς. — *commissa:* das als Geheimniss (ἐν ἀπορρήτῳ) anvertraute. — *stud. audiendi:* neuer Satz. φιλήκοος.

§. 3. *in circulum venisset — in quo:* mit seinen Freunden zusammenkam, welche u. s. w. — *cum:* wiederholter Fall der Vergangenheit. — *sermo haberetur:* σπουδάζειν. — *ad finem — adductus:* nimm παύειν.

§. 4. *facile:* εὐμαρῶς, vgl. die Phrase bei Plut. v. Pelop. c. 3: τ. π. εὔζωνον καὶ κοῦφον ἐποίησε. — *de:* παρά. — *ceperit:* μεταλαμβάνειν. — *amicorum — facultatibus:* etwa 'sich stets die Hülfsleistungen (χορηγία) seiner Freunde erbat u. s. w.' — *ut iudicari possit:* übersetze: 'dann aber konnte man entnehmen.' — *omnia — communia:* die Ueberset-

fuisse communia. Nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus 5 esset captus aut virgo amici nubilis, quae propter paupertatem collocari non posset, amicorum consilium habebat et, quantum quisque daret, pro facultatibus imperabat. Eamque summam cum fecerat, 6 priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos qui conferebant, eique ut ipsi numerarent faciebat, ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret quantum cuique deberet.

Temptata autem eius est abstinentia a Diomedonte Cyziceno. IV Nam is rogatu Artaxerxis regis Epaminondam pecunia corrumpendum susceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit et Micythum adulescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit et causam adventus Diomedontis ostendit, At ille Diomedonti coram *nihil* inquit *opus pecunia est. Nam si rex ea vult, quae Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo pro patriae caritate. Tu quod me incognitum temptasti* 3 *tuique similem existimasti, non miror tibique ignosco; sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non potueris. Et tu, Micythe, argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui.* Hunc Diomedon cum rogaret, ut tuto exire suaque, quae 4 attulerat, liceret efferre, *istud quidem* inquit *faciam, neque tua causa sed mea, ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat id ad me ereptum pervenisse, quod delatum accipere noluissem.* A quo cum quae- 5 sisset, quo se deduci vellet, et ille Athenas dixisset, praesidium dedit, ut tuto perveniret. Neque vero id satis habuit sed etiam, ut inviolatus

zung mag sich nach der Gnome *κοινὰ τὰ τῶν φίλων* richten.

§. 5. *cum:* wiederholter Fall der Vergangenheit (benutze *τυγχάνω*). — *nubilis: ἐπίγαμος.* — *collocari:* s. III, 3, 3 und für *daret* zu III, 3, 1.

§. 6. *summam: τὸ ὅλον, τὸ κεφάλαιον.* — *eamque* mag wegbleiben. — *fecerat: ἀποτελεῖν*, passiv mit Gen. cons. — *conferebant: τελεῖν.* — *numerarent: ἀπαριθμεῖν.* — *faciebat: κελεύειν.* — *ad quem — perveniebat:* der Empfänger.

IV, 1. *temptata est: πεῖραν λαμβάνειν.* Diomedon wird alsdann Subject. (von *πειράζω* findet sich das Passiv., wie es scheint mehr bei Späteren, wie Plut. und im N. T. z. B. Ev. Matth. 4, 1). — *Nam is:* mit dem Relativum fortzufahren. — *ad — voluntatem: ἑαυτῷ προσάγεσθαι.*

§. 2. *causam adventus:* weshalb gekommen sei. — *facere: συνεργάζεσθαι.* — *accipere:* Partic. — *pro patriae caritate:* übers. 'die Liebe zum Vaterlande beeinträchtigen (*ὀλιγωρεῖν*)'.

§. 3. *incognitum:* füge hinzu *tibi.* — *existimasti:* indem du glaubtest dass ich u. s. w. — *tibique: tibi* kann wegbleiben. — *aut — magistratui:* damit du nicht sofort von mir der Obrigkeit, im Falle deines Ungehorsams, übergeben wirst.

§. 4 *ut tuto — efferre:* 'um Sicherheit seiner Abreise und des Wegbringens des Seinigen.' — *pervenisse: προσγίγνεσθαι.* — *delatum:* als (*ἐπί*) Geschenk.

§. 5. *tuto: ἀδεῶς.* — *satis habuit: ἀτρεμεῖν, ἡσυχίαν ἄγειν ἐπί τινι.* —

in navem escenderet, per Chabriam Atheniensem, de quo supra men-
6 tionem fecimus, effecit. Abstinentiae erit hoc satis testimonium. Plurima quidem proferre possumus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim multis milibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

V Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par esset eloquentia, neque minus concinnus in brevitate respondendi quam in perpetua
2 oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam indidem Thebis et adversarium in administranda re publica satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet. Namque illi genti plus
3 inest virium quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. Huic ille *fallis* inquit *verbo civis tuos, quod hos a bello sevocas. Otii enim nomine servitutem con-*
4 *cilias. Nam paritur pax bello. Itaque, qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graeciae vultis esse,*
5 *castris est vobis utendum non palaestra.* Idem ille Meneclides cum huic obiceret, quod liberos non haberet neque uxorem duxisset, maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus, *at* ille *desine* inquit, *Meneclidā, de uxore mihi exprobrare. Nam nullius in ista re minus uti consilio volo.* (Habebat
6 enim Meneclides suspicionem adulteri.) *Quod autem me Agamemnonem aemulari putas, falleris. Namque ille cum universa Graecia vix decem annis unam cepit urbem, ego contra ea una urbe nostra dieque uno totam Graeciam Lacedaemoniis fugatis liberavi.*

inviolatus: ἀσφαλής. — *escenderet:* ἐπιβαίνειν. — *supra — fecimus:* im obigen gesagt ist.

§. 6. *possumus:* während es möglich wäre, ἐξόν γε, so. — *modus adhibendus est:* Plut. de mus. c. 44: ἀνώτατον δὲ καὶ μουσικώτατον τὸ παντὶ τὸ προσῆκον μέτρον ἐπιτιθέναι. — *vitam:* s. praef. 8. — *quorum separatim exposuerunt:* über welche im einzelnen (καθ' ἕνα) auseinandergesetzt haben (διεξέρχομαι). — *ante nos:* von denen vor uns.

V, 1. *ut nemo — par esset:* in Vergleich zu irgend welchem (παρ' ὁντινοῦν). — *concinnus:* εὔστοχος. — *brevitas:* τὸ σύντομον. — *perpetuus:* συνεχής. — *ornatus:* καλλιεπεῖν, Part. praes. — *obtrectatorem:* s. zu III, 1, 1. — *ind. Thebis:* gleichfalls einen Thebaner.

§. 2. *adversarium — re publica:* ἀντιπολιτεύεσθαι. — *satis — scilicet:* der beredter war als (ἢ κατά) ein Thebaner. — *ingenii:* παιδεία.

§. 3. *florere:* εὐδοκιμεῖν, περιβόητον εἶναι. — *imperatoris — desideraretur:* s. zu V, 3, 2. 'ihn als Feldherrn (Part.).' — *fallis verbo:* ψεύδεσθαι. — *otii — concilias:* dem Namen nach räthst du zur Musse, in der That aber u. s. w.

§. 4. *diutina:* συχνός. Füge *pace* hinzu. *ea* kann wegbleiben. — *est v. utendum:* δεῖ.

§. 5. *quod liberos — duxisset:* dass er kinderlos (ἄπαις) wäre, da u. s. w. — *insolentiam:* αὐθάδεια. — *at desine:* 'wirst du nicht aufhören?' — *uti consilio volo:* lasse ich mir als Rathgeber gefallen (ἐφίεμαι). — *habebat suspicionem:* διαβάλλεσθαι ἐπί.

§. 6. *falleris:* füge hinzu 'darin wenigstens.' — *vix:* μόγις πάνυ, vgl. Plat. Apol. 6 p. 21 B.

Idem cum in conventum venisset Arcadum petens, ut societatem VI cum Thebanis et Argivis facerent, contraque Callistratus Atheniensium legatus, qui eloquentia omnis eo praestabat tempore, postularet, ut potius amicitiam sequerentur Atticorum et in oratione sua multa invectus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc posuisset animum advertere debere Arcadas, qualis utraque civitas civis procreasset, ex 2 quibus de ceteris possent iudicare: Argivos enim fuisse Orestem et Alcmaeonem matricidas, Thebis Oedipum natum, qui, cum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasse, huic in respondendo 3 Epaminondas, cum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit, admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverterit innocentis illos natos, domi scelere admisso cum patria essent expulsi, receptos esse ab Atheniensibus. Sed maxime eius 4 eloquentia eluxit Spartae legati ante pugnam Leuctricam. Quo cum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedaemoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concusserit quam Leuctrica pugna. Tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio Lacedaemonii sociorum privarentur.

Fuisse patientem suorumque iniurias ferentem civium, quod se VII patriae irasci nefas esse duceret, haec sunt testimonia. Cum eum propter invidiam cives praeficere exercitui noluissent, duxque esset delectus belli imperitus, cuius errore eo esset deducta illa multitudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur, desiderari coepta est Epaminondae diligentia. Erat enim ibi privatus numero militis. A quo cum pe- 2 terent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliae et exercitum

VI, 1. *conventum: συνέδριον.* — *eo tempore: οἱ καθ' αὑτόν.* — *in eisque hoc posuisset:* unter andern behauptend, dass auch.

§. 2. *procreasset: ἐκφέρειν.* — *possent: ἐξεῖναι.* — *Thebis natum:* ein Thebaner. — *lib. procreasse: παιδοποιεῖν.*

§. 3. *perorasset: ἀπολογεῖσθαι.* — *pervenit: γίγνεσθαι περί.* — *stultitiam: ἀβελτερία.* — *rhetoris:* verächtlich. — *scelere admisso: πταίειν.* es ist der Griechischen, noch mehr als der Römischen Anschauungsweise eigenthümlich, Fehler und Vergehen, statt aus einer sündigen That des Willens, aus einem oft durch widrige Schicksalsmächte bedingten Fehler des Intellects hervorgehen zu lassen, was dann zu eigenthümlichen Consequenzen für die Ausdrucksweise geführt hat. Vgl. hierüber Nägelsbach, nachhom. Theol. S. 364.

§. 4. *legati:* als er Gesandter war. — *omn. sociorum: παρά.* — *coram — conventu:* diese Worte können als tautologisch wegbleiben. — *coarguit: ἐπιτιμᾶν.* — *concusserit: ἐλάττωμα περιτιθέναι.* — *privarentur: ἐλλείπειν.*

VII, 1. *patientem:* s. 3, 2. — *suorum — ferentem:* Phrase ἡ ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀνεξικακία, doch s. oben. — *esset delectus:* auf *cives* zu beziehen. — *eo esset deducta: εἰς τοσοῦτο προάγεσθαι.* — *pertimescerent: ἀποδειλιᾶν πρός τι.* — *loc. angustiis: τὰ στενοχώρια.* — *diligentia: σπουδή.* — *erat ibi numero militis: συστρατεύειν.*

§. 2. *nullam — contumeliae: μνησικακεῖν.*

3 obsidione liberatum domum reduxit incolumem. Nec vero hoc semel fecit sed saepius. Maxime autem fuit illustre, cum Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedaemonios haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. Hi cum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent, ob eamque rem imperium eis esset abrogatum, atque in eorum locum alii praetores 4 successissent, Epaminondas populis cito non paruit, idemque ut facerent persuasit collegis et bellum, quod susceperat, gessit. Namque animadvertebat, nisi id fecisset, totum exercitum propter praetorum 5 imprudentiam inscitiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quae morte multabat, si quis imperium diutius retinuisset, quam lege praefinitum foret. Hanc Epaminondas cum rei publicae conservandae causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit et quattuor mensibus diutius, quam populus iusserat, gessit imperium.

VIII Postquam domum reditum est, collegae eius hoc crimine accusabantur. Quibus ille permisit, ut omnem causam in se transferrent suaque opera factum contenderent, ut legi non obedirent. Qua defensione illis periculo liberatis nemo Epaminondam responsurum 2 putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in iudicium venit, nihil eorum negavit, quae adversarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est neque recusavit, quo minus legis poenam subiret, sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo inscribe- 3 rent: *Epaminondas a Thebanis morte multatus est*, *quod eos coëgit apud Leuctra superare Lacedaemonios*, *quos ante se imperatorem nemo Boeotorum ausus fuit adspicere in acie*, *quodque uno proelio* 4 *non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Graeciam*

§. 3. *cum — Lacedaemonios:* als er in den P. eingefallen war gegen die L. zu Felde ziehend. — *in invidiam venire: διαβάλλεσθαι.* — *abrogatum:* nimm *ἐκπίπτειν.* — *successissent: ἀποδεικνύναι*, passiv.

§. 4. *populiscito:* s. III, 1, 5. — *quod susceperat:* so wie er sich vorgenommen hatte. — *animadvertebat:* er war sich bewusst. — *imprudentiam: ἀφυλαξία.*

§. 5. *erat: κυροῦν.* — *Thebis:* bei den Thebanern. — *quae — multabat:* Todesstrafe drohend denen, welche. — *quam — foret:* als nach der gesetzlichen Bestimmung (*ἡ προθεσμία*). — *conferre: συμβάλλεσθαι.* — *quatt. mensibus — imperium:* er fügte 4 Monat hinzu (*προσεπιβάλλεσθαι*) zu der Feldherrnschaft, welche u. s. w.

VIII, 1. *accusabantur:* Phrasen *αἰτίαν ἔχειν τινός, εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγεσθαι.* — *contenderent:* Partic. — *sua opera:* auf seinen Rath. Oben hiess es *persuasit collegis.* — *factum ut — obedirent:* kurz 'dass sie auf seinen Rath — nicht gehorcht hätten.' — *responsurum: ἀπολογεῖσθαι.* — *quod — non haberet: ἀπορεῖν* (*ὡς* c. part. dann *χρή*).

§. 2. *recusavit: παραιτεῖσθαι* (mit einfachem Object). — *sed — petivit:* Partic. (*προσδέομαι*). — *in periculo suo:* in das Protokoll der Verhandlung, worin natürlich auch die Anklage enthalten sein musste, auf Grund deren die Verurtheilung erfolgte, *ὑπογραφή*, auch wohl *ἀντωμοσία* (vgl. Ruhnken. ad Tim. p. 38).

§. 3. *ante se imperatorem:* vor seiner Feldherrnschaft. — *adspicere: ἀτενίζειν εἴς τι, ἀντοφθαλμεῖν.*

§. 4. *Thebas — retraxit:* Th. ret-

in libertatem vindicavit, eoque res utrorumque perduxit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent, si salvi esse possent, neque prius bellare destitit, quam Messene restituta urbem 5 *eorum obsidione clausit.* Haec cum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quisquam iudex ausus est de eo ferre suffragium. Sic a iudicio capitis maxima discessit gloria.

IX Hic extremo tempore imperator apud Mantineam, cum acie instructa audacius instaret hostis, cognitus a Lacedaemoniis, quod in unius pernicie eius patriae sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt neque prius abscesserunt, quam magna caede multisque occisis fortissime ipsum Epaminondam pugnantem sparo eminus percussum concidere viderunt. 2 Huius casu aliquantum retardati sunt Boeotii, neque tamen prius pugna excesserunt, quam repugnantis profligarunt. 3 At Epaminondas, cum animadverteret mortiferum se vulnus accepisse simulque, si ferrum, quod, ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim emissurum, usque eo retinuit, quoad renuntiatum est vicisse Boeotios. Id postquam audivit, *satis* inquit *vixi. Invictus enim morior.* Tum ferro extracto confestim exanimatus est.

X Hic uxorem numquam duxit. In quo cum reprehenderetur, quod liberos non relinqueret, a Pelopida, qui filium habebat infamem, maleque eum in eo patriae consulere diceret, 2 *vide*, inquit, *ne tu peius consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Neque vero stirps potest mihi deesse. Namque ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quae non modo mihi superstes sed etiam immortalis sit necesse est.* 3 Quo tempore duce Pelopida exules Thebas occuparunt et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quam diu facta est caedes civium, domi se tenuit, quod neque malos defendere volebat neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret — namque omnem civilem victoriam funestam putabat — idem, post-

tete, welches bereits in Begriff war unterzugehen (ἀφανίζεσθαι). — *satis haberent si:* στέργειν, ἀτρεμεῖν ἐπί τινι.

§. 5. *restituta:* hier συνοικίζειν. — *risus coortus est:* ἐκγελᾶν. — *hilaritas:* παιδιά. — *ferre sufragium:* ἐπιψηφίζεσθαι. Das Aktiv heisst in guter Graecität nur 'zur Abstimmung zulassen.' Vgl. Xen. Mem. I, 1, 18. — *m. discessit gloria:* freigesprochen wurde ihm grosser (περιβόητος) Ruhm zu Theil.

IX, 1. *ac. instructa:* ἀντιτάττεσθαι. — *instare:* προσκεῖσθαι. — *imp. fecerunt:* συντρέχειν. — *sparo:* ξυστόν. — *eminus:* wörtlich zu übersetzen.

§. 2. *retardati sunt:* ἀνακόπτειν.

§. 3. *mortiferum:* ἐπικαίριος. — *renunt. est:* ἀνακηρύττειν.

X, 1. *hic — duxit:* durch ἄγαμος auszudrücken. Plutarch sagt von E. μονότροπον βίον ἀπ' ἀρχῆς ἑλόμενος. — *reprehenderetur:* u. a. νουθετεῖν (akt.). — *infamem:* κακῶς ἀκούειν. — *male consulere:* ὀλιγωρεῖν.

§. 2. *neque vero potest:* es ist aber unmöglich, dass. — *deesse:* ἐκλείπειν. — *necesse est:* εἰκός.

§. 3. *impugnare:* ἐπιτίθεσθαι. — *cruentaret:* μιαίνειν. — *civilem:* ἐμφύλιος.

quam apud Cadmiam cum Lacedaemoniis pugna coepit, in primis 4 stetit. Huius de virtutibus vitaque satis erit dictum, si hoc unum adiunxero, quod nemo it infitias, Thebas et ante Epaminondam natum et post eiusdem interitum perpetuo alieno paruisse imperio, contra ea, quam diu ille praefuerit rei publicae, caput fuisse totius Graeciae. Ex quo intellegi potest unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

XVI.

I Pelopidas Thebanus magis historicis quam vulgo notus. Cuius de virtutibus dubito, quemadmodum exponam, quod vereor, si res explicare incipiam, ne non vitam eius enarrare sed historiam videar scribere, si tantummodo summas attigero, ne rudibus Graecarum litterarum minus dilucide appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potuero, et medebor cum satietati 2 tum ignorantiae lectorum. Phoebidas Lacedaemonius, cum exercitum Olynthum duceret iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmia nominatur, occupavit impulsu paucorum Thebanorum, 3 qui, adversariae factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant, idque suo privato non publico fecit consilio. Quo facto eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt pecuniaque multarunt neque eo magis arcem Thebanis reddideruut, quod susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas cum Thebanis sibi rem esse existimabant et 4 eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summas potestates dederant alteriusque factionis principes partim interfecerant, alios in exilium eiecerant. In quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patria carebat.

II Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo sequerentur otium, sed ut quem ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam re-2 cuperare niterentur. Itaque cum tempus est visum rei gerendae,

§. 4. *erit dictum:* möge gesagt sein. — *it infitias:* durch ὁμολογεῖν auszudrücken. — *alieno imperio:* Fremden. — *pluris fuisse:* mehr werth gewesen sei

XVI.

I, 1. *dubito:* ἀπορεῖν. — *exponam:* 'berichten soll.' — *summas attigero:* τὰ κεφάλαια διατρέχειν. — *rud. Gr. litterarum:* ἀπαίδευτος τὴν Ἑλλ. παιδείαν. — *diluc. appareat:* ἐμφανὲς γίγνεται. — *occurram:* φυλάττεσθαι Partic. — *medebor:* ἐναντιοῦσθαι.

§. 2. *it. per Th. faceret:* διαπορεύεσθαι. — *adv. factioni:* οἱ ὑπεναντιούμενοι. — *studebant:* τά τινος αἱρεῖσθαι.

§. 3. *removerunt:* ἀφαιρεῖσθαί τινά τινος. — *inimicitiis:* ἡ διαφορά, — *et eos esse:* ὡς c. partic. — *advers. resistere:* ἀντιποιεῖσθαι.

§. 4. *alterius factionis:* οἱ ἀντιπολιτευόμενοι. — *exorsi sumus:* προτίθεσθαι. — *carebat:* ἀφαιρεῖσθαι (passiv.).

II, 1. *ex proximo:* μετέπειτα. — *locum:* καιρός.

§. 2. *cum temp. est visum:* als sie glaubten den Zeitpunkt erhalten zu

communiter cum iis, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam eum, quo maximi magistratus simul consuerant epulari. Magnae saepe res non ita 3 magnis copiis sunt gestae, sed profecto numquam tam ab tenui initio tantae opes sunt profligatae. Nam duodecim adulescentuli coierunt ex iis, qui exilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. Qua paucitate percussa est Lacedaemoniorum potentia. Hi enim non magis adversariorum factioni 4 quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae. Quorum imperii maiestas neque ita multo post Leuctrica pugna ab hoc initio perculsa concidit. Illi igitur duodecim, 5 quorum dux erat Pelopidas, cum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente caelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt retia ferentes vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. Qui cum tempore ipso, quo studuerant, pervenissent, domum Charonis deverterunt, a quo et tempus et dies erat datus.

Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum ab re proposita est, III nimia fiducia quantae calamitati soleat esse. Nam magistratuum Thebanorum statim ad auris pervenit, exules in urbem venisse. Id illi vino epulisque dediti usque eo despexerunt, ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint. Accessit etiam, quod magis aperiret eorum 2 dementiam. Adlata est enim epistula Athenis ab Archino uni ex his Archiae, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat, in qua omnia de profectione eorum perscripta erant. Quae cum iam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata sub pulvinum subiciens '*In crastinum*' inquit '*differo res severas*'. At illi omnes, cum 3

haben. — *maximi magistratus: οἱ ἐπιφανέστατοι ἄρχοντες.* — *simul epulari: ἐπὶ πότῳ συνεῖναι.*

§. 3. *profecto: νὴ Δία.* — *tam tenui: εὐτελής*, Compar. — *sunt profligatae: ἀνάστατον γίγνεσθαι.* — *qui — multati: οἱ φυγάδες.* — *offerrent: ἐγχειρίζεσθαι.*

§. 4. *factioni: ἑταιρεία*, s. 1, 4. — *maiestas: τὸ μεγαλοπρεπές.* — *initio: ἀφορμαί.*

§. 5. *vesperascente caelo:* kurz (*μικρὸν*) vor Sonnenuntergang (*δυσμαί*). — *cum:* Partic. — *can. venaticis: σκύλακες θηρατικαί.* — *retia: σταλίς, ίδος.* — *vest. agresti:* mit dem Partic. von *παραλαμβάνω* zu geben. — *quo minore suspicione:* damit sie — von Niemand beargwöhnt. — *studuerant: δοκεῖν* Part. perf. pass. — *deverterunt: κατάγεσθαι παρά τινι*; *domum* bleibt weg. — *erat datus: ἀφορίζειν.*

III, 1. *seiunctum: ἀλλότριος.* — *nimia fid.*=*nimium fiduciae* (*ῥαθυμία*). — *esse:* nimm *περιίστασθαι.* — *ad aur. pervenit:* 'fiel die Botschaft zu' *προσπίπτειν, μήνυσις* — 'in Betreff der Flüchtlinge, dass (*ὡς*) sie wären.' — *vino:* Trunkenheit. — *epulisque: πλησμονή.* — *dediti: τρέπεσθαι εἰς.* — *quaerere: σκέπτεσθαι.*

§. 2. *adlata — epistola:* denn es kam Jemand aus Athen einen Brief bringend. — *max. magistr. obtinebat:* welcher die *ἀρχή ἐπώνυμος* verwaltete. — *accub. in convivio: κατακλίνεσθαι* (dep. pass.). — *signata: σφραγίζω.* — *pulvinum: προσκεφάλαιον.* — *subiciens: ὑποτιθέναι.* — *in cr. — severas:* diese bei den Griechen seitdem sprichwörtlich gewordene Redensart (Plut. v. Pelop. c. 10: *ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτος ἐν παροιμίας τάξει περιφε-*

iam nox processisset, vinolenti ab exulibus duce Pelopida sunt interfecti. Quibus rebus confectis vulgo ad arma libertatemque vocato non solum, qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, praesidium Lacedaemoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberarunt, auctores Cadmeae occupandae partim occiderunt, partim in exilium eiecerunt.

IV Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus, Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. Itaque haec liberatarum Thebarum propria laus est Pelopidae, ceterae fere com-2 munes cum Epaminonda. Namque Leuctrica pugna imperatore Epaminonda hic fuit dux delectae manus, quae prima phalangem prostra-3 vit Laconum. Omnibus praeterea periculis adfuit, sicut Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu, quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique haec fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda ita, ut proxima esset Epaminondae.

V Conflictatus autem est cum adversa fortuna. Nam et initio, sicut ostendimus, exul patria caruit et cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque iure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnis gentis sanctum esse consuesset, a tyranno Alexandro Pheraeo simul cum Ismenia comprehensus in vincla con-2 iectus est. Hunc Epaminondas recuperavit bello persequens Alexandrum. Post id factum numquam animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae pro-3 ficiscerentur tyrannosque eius expellerent. Cuius belli cum ei summa esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit simul ac 4 conspexit hostem confligere. In quo proelio Alexandrum ut animad-

ϱόμενος μέχϱι νῦν διασώζεται παϱὰ τοῖς Ἕλλησι) wird von ihnen immer ohne verb. fin. angeführt.

§. 3. *processisset:* πϱοχωϱεῖν. — *ad arma:* zur Bewaffnung (XI, 1, 2). — *vocato:* συγκαλεῖν. — *liberarunt:* mit παύειν auszudrücken.

IV, 1. *hoc — tempore:* bei diesen Unruhen (ταϱαχή). — *quoad — dim. est:* so lange der Kampf noch blieb. — *quietus fuit:* ἡσυχίαν ἄγειν (die Attiker lassen in dieser Phrase den Artikel meist weg, nicht so Polyb. und andre spätere). — *laus:* κατόϱθωμα.

§. 2. *prostravit:* τϱέπεσθαι.

§. 3. *praeterea:* ξυνελόντι εἰπεῖν. — *sicut* = zum Beispiel, οἷον. — *tenuit:* nämlich 'unter sich.' — *celerius:* φθάνειν. — *restitueretur:* συνοικίζειν. — *denique:* im ganzen. — *haec — persona:* δευτεϱαγωνιστής, nebst dem verb. δευτεϱαγωνιστέω. — *sed — Epaminondae:* jedoch um weniges dem Ep. nachstehend.

V, 1. *conflictatus est:* er hatte zur Gegnerin. — *satis arbitraretur:* erwartend, dass er wohl nichts dulden würde. — *apud omnes gentes:* nach dem bei allen Menschen gültigen Recht.

§. 2. *recuperavit:* ἀπαλλάττειν. — *numquam — potuit:* er bewahrte einen unversöhnlichen (ἀμετάγνωστος) Hass. — *erat violatus:* καθυβϱίζειν (aktiv). — *expellerent:* καταλύειν.

§. 3. *cum esset data:* λαμβάνειν. Partic. mit δέ. — *summa:* ἡ πεϱὶ τῶν ὅλων διοίκησις. — *dubitavit:* ἐπέχειν seq. μὴ οὐ. — *conspexit:* sobald der Feind ihm ins Gesicht gekommen war.

vertit, incensus ira equum in eum concitavit proculque digressus a suis coniectu telorum confossus concidit. Atque hoc secunda victoria accidit. Nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae. Quo facto 2 omnes Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis et statuis aeneis liberosque eius multo agro donarunt.

XVII.

Agesilaus Lacedaemonius cum a ceteris scriptoribus tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est. Eo enim usus est familiarissime. Hic primum de regno cum Leotychide fratris filio habuit contentionem. Mos est enim a maioribus Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper reges nomine magis quam imperio ex duabus familiis Procli et Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis Spartae reges fuerunt. Horum ex altera in alterius familiae locum 3 fieri non licebat. Ita utraque suum retinebat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis eius, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex frater 4 Agesilai. Filium reliquerat Leotychidem, quem ille natum non agnorat, eundem moriens suum esse dixerat. Is de honore regni cum Agesilao patruo suo contendit, neque id, quod petivit, consecutus est. Nam Lysandro suffragante homine, ut ostendimus supra, factioso et 5 his temporibus potente Agesilaus antelatus est.

Hic simulatque imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis, ut II exercitus emitterent in Asiam bellumque regi facerent, docens satius esse in Asia quam in Europa dimicari. Namque fama exierat Artaxerxen comparare classis pedestrisque exercitus, quos in Graeciam

§. 4. *concitavit:* προσελαύνειν. — *digressus:* προάλλεσθαι. — *sec. victoria:* als der Sieg davongetragen war. — *inclinatae erant:* ἀποκλίνειν, intrans.

§. 5. sie *ehrten* den Pel. und *schenkten* seinen Kindern.

XVII.

I, 1. *eo — familiarissime:* welcher zur Zahl seiner liebsten Freunde gehörte (τάττεσθαι ἐν).

§. 2. *fratris filio:* ἀνεψιός. — *hab. contentionem:* ἀντιποιεῖσθαι. — *familiis:* οἰκία. — *ex prog. Herculis:* von den Herakliden.

§. 3. *fieri:* εἰσποιεῖν. — *retinebat:* τηρεῖν. — *ratio habebatur:* aktiv, λόγον ἔχειν. — *Sin is — reliquisset:* wenn er aber nichts männliches hinterlassen hatte. — *qui — propinquitate:* der am meisten verwandte (προσήκων).

§. 4. *non agnorat:* 'er sagte er kenne ihn nicht', oder ἀναίνεσθαι. — *dixerat:* ἀποφαίνειν. — *patruo:* θεῖος. — *contendit:* Partic. — *quod petivit:* πρόθεσις.

§. 5. *suffragante:* auf Agesilaus bezogen 'als Beistand (συναγωνιστής) gebrauchend'. — *factioso:* στασιαστικός, στασιώδης.

II, 1. *satius esse:* αἱρετός. — *fama exierat:* ἐξαγγέλλεσθαι persönl. constr. — *quos — mitteret:* kurz ὡς ἐπί.

2 mitteret. Data potestate tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrapae eum scirent profectum. 3 Quo factum est, ut omnis imparatos imprudentisque offenderet. Id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter praefectos habebat regios, indutias a Lacone petivit simulans se dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret, re autem vera ad copias com- 4 parandas, easque impetravit trimestris. Iuravit autem uterque se sine dolo indutias corservaturum. In qua pactione summa fide mansit Agesilaus, contra ea Tissaphernes nihil aliud quam bellum 5 comparavit. Id etsi sentiebat Laco, tamen iusiurandum servabat multumque in eo se consequi dicebat, quod Tissaphernes periurio suo et homines suis rebus abalienaret et deos sibi iratos redderet, se autem conservata religione confirmare exercitum, cum animadverteret deum numen facere secum, hominesque sibi conciliare amiciores, quod iis studere consuessent, quos conservare fidem viderent.

III Postquam indutiarum praeteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria et ea regio his temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostis impetum 2 facturos, omnis suas copias eo contraxerat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna praeda militibus locupletatis Ephesum hiematum exercitum reduxit atque ibi officinis armorum institutis magna industria bellum apparavit. Et quo studiosius armarentur insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur; quorum

§. 2. *data potestate:* durch ἐξουσίαν λαμβάνειν auszudrücken. — *celer. usus est:* φθάνειν u. σπεύδειν.

§. 3. *sum. imp. habebat:* dem Grössten vorstand. — *indutiae:* ἀνοχαί, ἐκεχειρία. — *simulans:* προσποιούμενος, oder 'dem Worte nach'; im letzteren Falle wird *se dare operam* durch ὡς c. part. Fut. ausgedrückt. — *conveniret:* συντίθεσθαι (πρός τινα cum aliquo).

§. 4. *conservaturum:* ἄγειν, τηρεῖν; statt ἀνοχαὶ kann nunmehr σπονδαί gesetzt werden. — *in qua mansit:* πιστ. ἀναμένειν τὴν προθεσμίαν. — *nihil al. quam:* kann mit gleicher Ellipse wörtlich übersetzt werden (Beispiele giebt Matth. §. 635, 8., vgl. Bernhardy Synt. p. 352), oder aber man sagt: μόνον γίγνεσθαι περί τι.

§. 5. *in eo:* gerade dadurch. — *periur. suo:* Partic. — *conservata:* φυλάττειν auf Ages. bezogen. — *religione:* τὰ περὶ θεῶν. — *confirmare:* ἐπιρρωννύναι, θαρρύνειν. — *facere secum:* ihm gnädig sein. — *sibi — amiciores:* 'grössere Freundschaft erwerbe, προσκτᾶσθαι.' — *quod:* Partic. — *studere:* τά τινος φροντίζειν.

III, 1. *praeteriit:* παρέρχεσθαι (ὁ παρεληλυθὼς χρόνος). — *domicilia:* κατάλυσις. — *his temporibus:* in den damaligen Zeiten. — *locupletissima:* εὐδαίμων, s. zu I, 7, 2. — *imp. facturos:* ὁρμᾶν. — *contraxerat:* διαβιβάζειν.

§. 2. 'Ages. aber eine Schwenkung machend (ἀντιστρέφειν) marschierte auf (ἐπὶ c. Gen.) Phr.' — *depopul. est:* u. a. κατατρέχειν. — *se moveret:* παρατάττεσθαι. — *locupletatis:* aktiv auf Ages. bezogen. — *hiematum:* προσχειμάζειν. — *officina:* ἐργαστήριον. — *institutis:* κατασκευάζειν, akt. — *et quo:* damit aber. — *studiosius:* πρόθυμος. *quibus — quorum:* für diejenigen,

egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum ge- 3
neribus, ut, qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret muneribus.
His igitur rebus effecit, ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum. Huic cum tempus esset visum copias extrahere 4
ex hibernaculis, vidit, si quo esset iter facturus palam pronuntiasset,
hostis non credituros aliasque regiones praesidiis occupaturos neque
dubitaturos aliud esse facturum, ac pronuntiasset. Itaque cum ille 5
Sardis iturum se dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam
putavit. In quo cum eum opinio fefellisset victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profectus est. Nam cum illo venisset, iam
Agesilaus multis locis expugnatis magna erat praeda potitus. Laco 6
autem, cum videret hostis equitatu superare, numquam in campo sui
fecit potestatem et iis locis manum conseruit, quibus plus pedestres
copiae valerent. Pepulit ergo, quotienscunque congressus est, multo
maiores adversariorum copias et sic in Asia versatus est, ut omnium
opinione victor duceretur.

Hic cum iam animo meditaretur proficisci in Persas et ipsum IV
regem adoriri, nuntius ei domo venit ephororum missu bellum Atheniensis et Boeotos indixisse Lacedaemoniis, quare venire ne dubitaret.
In hoc non minus eius pietas suspicienda est quam virtus bellica. Qui 2
cum victori praeesset exercitui maximamque haberet fiduciam regni
Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium
magistratuum, ut si privatus in comitio esset Spartae. Cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent! Sed illuc redea-

welche. — *in ea re — industria:* nimm *μελετᾶν τι.*

§. 3. *in — generibus:* 'bei (*περί*) den verschiedenen Uebungen (*γυμνασία*).' — *eos* bleibt weg. — *afficeret: τιμᾶν.* — *ut — exercitum:* einfaches Object zu 'beschaffte er.' — *ornatus: εὔκοσμος.*

§. 4. *extrahere: ἐξάγειν.* — *hibernacula: χειμάδιον.* — *palam pronuntiasset: φανερῶς ἐξειπεῖν.* — *occupaturos: προκαταλαμβάνειν.*

§. 5. *iturum: προάγειν.* — *op. fefellisset: ψεύδεσθαι* (Krüger §. 52, 6, 2), man kann *τὴν γνώμην* hinzufügen. — *victumque:* nimm *περιγίγνεσθαι* (über *καταστρατηγεῖν* s. zu II, 5, 2.). — *consilio: σοφία.* — *praes. prof. est: βοηθεῖν.* — *iam: φθάνειν.* — *locis: πολισμάτιον.*

§. 6. *nunquam — potestatem:* übers. 'so gewährte er ihnen niemals in der Ebene gegen ihn zu kämpfen, sondern' u. s. w., oder mit dem Partic. fortzufahren. — *manum conserere: συνάπτειν, εἰς τὸ συνάπτον ἔρχεσθαι.* — *congredi: συμπλέκεσθαι* (passivum). — *vers. est: ἐνδιατρίβειν.* — *omnium — duceretur:* dass alle über ihn die Meinung hatten, dass u. s. w. *ἔχειν τὴν δόξαν περί τινος, ὡς.*

IV, 1. *an. meditaretur: ἐνθυμεῖσθαι.* — *venire:* nach Hause zurückzukehren. — *dubitaret: ὀκνεῖν.*

§. 2. *pietas:* concreter durch *πειθαρχία* auszudrücken. — *susp. est:* es ist werth (damit muss der Satz beginnen) zu bewundern (*ἄγασθαι*). — *Qui cum: ὅστις* sq. Partic. — *max. hab. fiduciam:* schon daran dachte und hoffte. — *modestia: μετριότης.* — *ut si: ὥσπερ ἂν εἰ* c. Opt. (diese Wendung ist elliptisch, vgl. Stallbaum. ad Plat. Apol. p. 23 B). Uebrigens sehe man wegen der Construction Xen. Ages. 1, 36 nach. — *in comitio: ἐν τῷ ἐφορείῳ.* — *esset:* stünde. — *sequi: χρῆσθαι, ζηλοῦν.* — *redeamus: ἐπανιέναι.*

3 mus. Agesilaus opulentissimo regno praeposuit bonam existimationem multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello 4 superasset Asiam. Hac igitur mente Hellespontum copias traiecit tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente con- 5 fecerat, hic transierit triginta diebus. Cum iam haud ita longe abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Boeotii 6 ceterique eorum socii apud Coroneam. Quos omnis gravi proelio vicit. Huius victoriae vel maxima fuit laus, quod, cum plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent, quaereretur que ab eo, quid his vellet fieri, etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae 7 religionem et eos vetuit violari. Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros 8 summa religione omnia simulacra arasque conservavit. Itaque praedicabat mirari se non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent, aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.

V Post hoc proelium collatum omne bellum est circa Corinthum ideo- 2 que Corinthium est appellatum. Hic cum una pugna decem milia hostium Agesilao duce cecidissent eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur, tantum abfuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se victi vitio adversariorum concidissent. Namque illa multitudine, si sana mens esset Graeciae, supplicium 3 Persas dare potuisse. Idem cum adversarios intra moenia compulisset et, ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur, negavit id

§. 3. *bon. existimationem: εὔκλεια.* — *duxit, si:* Particip. mit folgendem substantiv. Infin. — *inst. patriae: τὰ πάτρια.*

§. 4. *mente: ἐνθυμεῖσθαι.* — *cop. traiecit: διαβαίνειν μετά.* — *tantaque — celeritate:* er beeilte sich so (*σπεύδειν, καταταχεῖν*). — *anno vertente: ἐνιαύσιος.* — *transierit: διανύειν.*

§. 5. *haud ita longe: οὐ πολλήν τινα ὁδόν.*

§. 6. *gravi: ἰσχυρός.* Kann auch übersetzt werden 'überwältigte er (*κρατεῖν*) in einem vollständigen (*ὁλοσχερής*) Siege.' — *vel — laus: τοῦτό γε καὶ πάνυ ἀξιέπαινον.* — *coniecissent: ἀναχωρεῖν.* — *quid — fieri:* wozu er diese gebrauchen würde (Optat. um das subjective *vellet* auszudrücken). Xen. Ages. 2, 13: *ἠρώτων, τί χρὴ ποιεῖν (αὐτούς).* — *qui — tulerant: ἀντιτάττεσθαι.* — *antetulit:* Partic. — *religionem: ἡ εὐσέβεια, τὰ τῶν θεῶν.* Xen.: *ὅμως οὐκ ἐπελάθετο τοῦ θείου.* — *vetuit:* er liess nicht zu. — *violari: ἀδικεῖν,* aktiv.

§. 7. *vero: ἀλλά — γε.* — *ut — sanct. haberet:* partic. *σέβεσθαι.* — *conservavit: ἀσινῆ διατηρεῖν.*

§. 8. *mirari se: ὅτι* c. Indic. — *numero haberi: τάττεσθαι ἐν.* — *eorum* bleibt weg. — *poenis adfici: δίκην διδόναι.* — *fana spoliarent: ἱεροσυλεῖν.*

V, 1. *collatum: γίγνεσθαι.*

§. 2. *debilitatae: ταπεινοῦν, ἀσθενῶς ἔχειν.* — *tantum afuit — ut: τοσοῦτον ἔδει* seq. Inf. *ὥστε.* — *insolentia: ἐξογκοῦν, ἐπαίρειν.* — *ins. gloriae:* lässt sich auch gleich ausdrücken durch *ἐπικουφίζεσθαι τοῖς φρονήμασι.* — *namque — potuisse: ἐξόν γε* im Anschluss an das vorhergehende. — *sana mens esset: σωφρονεῖν.* — *supplic. dare* = poenis affici.

§. 3. *compulisset: συγκλείειν εἰς.*

suae virtuti convenire. Se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantis redire cogeret, non qui urbis nobilissimas expugnaret Graeciae. *Nam si* inquit *eos extinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmet ipsi nos expugnaverimus illis quiescentibus. Quo facto sine negotio, cum voluerint, nos oppriment.* 4

Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedaemoniis. Quo ne proficisceretur, cum a plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cum Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem praebuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas eius consilii saluti fuit universis. Nam cum quidam adulescentuli hostium adventu perterriti ad Thebanos transfugere vellent et locum extra urbem editum cepissent, Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset quemquam ad hostis transfugere conari, cum suis eo venit atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, et se id quoque fieri debere animadvertisse. Sic adulescentulos simulata laudatione recuperavit et adiunctis de suis comitibus locum tutum reliquit. Namque illi aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quae cogitaverant. VI 2 3

Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedaemonii se numquam refecerunt neque pristinum imperium recuperarunt, cum interim Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset, patriam iuvare. VII

— *suae v. conv:* = suae virtutis esse. — *se eum esse dixit:* ἑαυτὸν ἀποφαίνειν τὸν κ. τ. λ. — *ad off. red. cogeret:* σωφρονίζειν, oder wie I, 7, 1. — *non:* οὐ μέντοι. — *expugnaret:* ἀνδραποδίζεσθαι.

§. 4. *si voluerimus:* partic. praes. — *extinguere:* ἀφανίζειν. — *adv. steterunt:* ἀντιπαρατάττεσθαι. — *quiescentibus:* σχολάζειν, ἡσυχάζειν. — *sine negotio:* ἀκονιτί. — *c. voluerint:* partic. mit γέ.

VI, 1. *acc. calamitas:* πταίειν, ἐλαττώματι περιπίπτειν. — *proficisceretur:* zu marschieren wäre, adj. verb. — *ad exeundum:* περί. — *premeretur:* προσκεῖσθαι, προσλιπαρεῖν, mit *plerisque* als gen. cons. — *ut si:* ὥσπερ ἄν. — *de exitu:* wohin die Dinge auslaufen (ἀποβαίνειν) würden. — *divinaret:* προαισθάνεσθαι. — *noluit:* ἀπειπεῖν πρός. *exire* wird ein Substant. — *essetque — oppidum:* 'und zwar (καὶ ταῦτα) ohne Mauern (adj. verb.) seiend' gleich auf Sp. bezogen. — *futurum non fuisse:* ἐκποδὼν γίγνεσθαι od. μέλλειν οὐδὲν ἔτι εἶναι.

§. 2. *discrimine:* κίνδυνος. — *cel. consilii:* εὐστοχία. — *editum:* ὀχυρός. *cepissent:* προλαμβάνειν. — *qui videret:* δείσας μή. — *si anim. esset:* wenn jemand bemerkte. — *transf. conari:* part. fut. — *cum — venit atque:* partic. mit δέ. — *ut si fecissent:* ὡς c. part. — *bono animo:* ἀπὸ καλῆς γνώμης, προθύμως. — *quod:* ὥστε. Stelle: *laud. cons. eor., ut — fecissent, quod — occupassent, et se quoque* (καί γε) *animadvertisse* (gen. cons.).

§. 3. *simulata:* προσποιεῖσθαι auf Ages. bezogen. — *recuperavit:* ἀναπείθειν. — *adiunctis:* ἐπιτιθέναι, aktiv. — *eorum — consilii:* der nichtwissenden was aus der Sache (Nom.) werden sollte. — *eoque libentius:* τοσούτῳ μᾶλλον. — *latere:* Inf. mit ἄν.

VII, 1. *Sine dubio:* ὁμολογεῖται. — *se refecerunt:* ἑαυτὸν ἀναλαμβάνειν. — *recuperarunt:* ἀνακτᾶσθαι. — *cum:* καίπερ. — *non destitit* —

2 Nam cum praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit. A quibus magna donatus pecu-
3 nia patriam sublevavit. Atque in hoc illud inprimis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab regibus ac dynastis civitatibusque conferrentur, quod nihil umquam domum suam contulit, nihil de victu, ni-
4 hil de vestitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthenes progenitor maiorum suorum fuerat usus. Quam qui intrarat, nullum signum libidinis nullum luxuriae videre poterat contra ea plurima patientiae atque abstinentiae. Sic enim instructa, ut in nulla re differret cuiusvis inopis atque privati.

VIII Atque hic tantus vir, ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nanctus est in corpore fingendo. Nam et statura fuit humili et corpore exiguo et claudus altero pede. Quae res etiam nonnullam adferebat deformitatem, atque ignoti, faciem eius cum intuerentur, contemnebant, qui autem virtutes nove-
2 rant, non poterant admirari satis. Quod ei usu venit, cum annorum octoginta subsidio Tacho in Aegyptum isset et in acta cum suis accubuisset sine ullo tecto stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis, neque huc amplius quam pellis esset iniecta, eodemque comites omnes accubuissent vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in iis regem neminem significaret, sed homines
3 non beatissimos suspicionem praeberet. Huius de adventu fama cum ad regios esset perlata, celeriter munera eo cuiusque generis sunt adlata. His quaerentibus Agesilaum vix fides facta est unum esse ex
4 iis, qui tum accubabant. Qui cum regis verbis, quae attulerant, de-

iuvare: übers. 'an nichts zu gehen (*μετιέναι*) zögerte, was — nützen könnte.'

§. 2. *indigerent: ἀπορεῖν.* — *donatus: λαβών.* — *sublevavit: κουφίζειν.*

§. 3. *in hoc:* Genet. — *umquam:* s. zu praef. 3, 6 *atque* und II, 2, 4 *habuit quisquam.* — *de:* Genet.

§. 4. *fuit contentus: στέργειν, εὐδοκεῖν.* — *progenitor: ἀρχηγός.* — *q. q. intrarat:* partic. — *poterat: ἐξῆν.* — *patientiae: καρτερία.* — *instructa: παρασκευάζειν.*

VIII, 1. *tant. vir: τοιοῦτος ὤν.* — *ut — virtutibus:* übers. 'wie er reichliche (ἄφθονος) Güter der Seele von der Natur erlangt hatte.' — *maleficam: φθονερός.* — *in corp. fingendo: περὶ τὰ τοῦ σώμ.* — *statura humili: εὐτελὴς τὸ σχῆμα.* — *Quae r. et. adferebat:* es gereichte aber auch dieses zu (*εἶναι πρός*). — *atque ignoti:* so dass die, welche ihn nicht kannten. — *cum:* wiederholter Fall der Vergangenheit.

§. 2. *annorum: ἔτη γεγονώς.* — *tecto: σκέπασμα.* — *stratumque — iniecta:* kürzer 'auf der blos mit einigen darübergeworfenen Fellen (*διφθέρα*) bedeckten (*στρωννύναι*) Erde.' — *eodemque — accubuissent:* gen. cons. *συγκατακλίνεσθαι* (passiv.) — *vestitu = v. usi*, oder *ἀμπεχόμενοι.* — *vest. humilis: χιτωνίσκος*; dazu *παλαιός τις = et obsoletus.* — *ornatus: παρασκευή.* — *non modo — sed: οὐχ οἷον — ἀλλά.* — *hom. non beatissimos:* Genet. *ἄθλιοι ἄνθρωποι.* — *susp. praeberet: τὸ σχῆμα ἐμποιεῖν.*

§. 3. *Huius — perlata:* als seine Ankunft gemeldet war, *διαδιδόναι πρός. fama* ist nicht weiter auszudrücken. — *cui. generis: παντοδαπός, παντοῖος.* — *vix: μόλις πάνυ.* — *fid. facta est:* wurden überredet.

§. 4. *verbis: ὡς παρά*, vgl. II, 4,

dissent, ille praeter vitulinam et eiusmodi genera opsonii, quae praesens tempus desiderabat, nihil accepit, unguenta coronas secundamque mensam servis dispertiit, cetera referri iussit. Quo facto eum 5 barbari magis etiam contempserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum sumpsisse arbitrabantur. Hic cum ex Aegypto 6 reverteretur donatus a rege Nectanabide ducentis viginti talentis, quae ille muneri populo suo daret, venissetque in portum, qui Menelai vocatur iacens inter Cyrenas et Aegyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod 7 mel non habebant, cera circumfuderunt atque ita domum rettulerunt.

XVIII.

Eumenes Cardianus. Huius si virtuti par data esset fortuna, I non ille quidem maior sed multo illustrior atque etiam honoratior, quod magnos homines virtute metimur non fortuna. Nam cum aetas 2 eius incidisset in ea tempora, quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter eos viventi, quod alienae erat civitatis, neque aliud huic defuit quam generosa stirps. Etsi ille domestico summo ge- 3 nere erat, tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant, neque tamen non patiebantur. Vincebat enim omnis cura vigilantia patientia calliditate et celeritate ingenii. Hic peradulescen- 4 tulus ad amicitiam accessit Philippi Amyntae filii, brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim iam in adulescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribae 5

3. — *vitulinam: μόσχοι.* — *ei. genera: τοιοῦτόν τι.* — *quae — desiderabat:* für den augenblicklichen (*παραυτίκα*) Bedarf. — *sec. mensam: τραγήματα.* — *iussit:* Partic.

§. 5. *contempserunt:* u. a. *τὴν ἀτοπίαν θαυμάζειν.* — *ignorantia:* Partic. — *pot. sumpsisse:* vorgezogen habe.

§. 6. *donatus: λαμβάνειν ἐπὶ δωρεᾷ.* — *mun. dare: χαρίζεσθαι.* — *pop. suo:* den Lacedaemoniern. — *qui vocatur: ὁ προσαγορευόμενος.* — *implicitus: περιτυγχάνειν.*

§. 7. *quod n. habebant:* da nicht zugegen war. — *circumfuderunt: περιτήκειν.* Füge hinzu *τῷ νεκρῷ.* — *rettulerunt: ἐπανάγειν.*

XVIII.

I, 1. s. zu II, 1. 1. — *quidem: οὐ μήν.*

§. 2. *cum — incidisset: γενόμενος.* — *in ea t. quibus:* Attraction. — *detraxit: βλάπτειν.* — *viventi: συνδιαιτᾶσθαι* (dep. pass.). — *alien. civitatis: ἔπηλυς ἀνὴρ καὶ ξένος, ἀλλόφυλος.* — *defuit: ἐνδεᾶ εἶναι.* — *gen. stirps: εὐγένεια.*

§. 3. *domestico: οἴκοθεν, παρὰ τοῖς οἰκείοις.* — *indigne* = aegre, *χαλεπῶς.* — *neque t. non: δέ, ἀλλά — γε.* — *celer. ingenii;* s. XVII, 6, 2. auch *ἀγχίνοια.*

§. 4. *peradulescentulus: πάνυ νέος.* — *ad am. accessit:* wurde Freund. — *in — familiaritatem:* wurde er unter die besten Freunde (*οἱ οἰκειότατοι*) gezählt (*τάσσειν*). — *fulgebat: ἐκλάμπειν.* — *indoles: εὐφυΐα, τὸ εὐφυὲς πρός.*

§. 5. *itaque: ὥστε* im Anschluss an das vorhergehende. — *habuit ad manum: τάξιν ἔχειν παρά τινι* auf

loco. Quod multo apud Graios honorificentius est quam apud Romanos. Namque apud nos, re vera sicut sunt, mercenarii scribae existimantur, at apud illos e contrario nemo ad id officium admittitur nisi honesto loco et fide et industria cognita, quod necesse est omnium 6 consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. Illo interfecto eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore praefuit etiam alterae equitum alae, quae hetaerice appellabatur. Utrique autem in consilio semper adfuit et omnium rerum habitus est particeps.

II Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispertirentur, et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui 2 Alexander moriens anulum suum dederat, Perdiccae: ex quo omnes coniecerant eum regnum ei commisisse, quoad liberi eius in suam tutelam pervenissent: aberant enim Crateros et Antipater, qui antecedere hunc videbantur, mortuus erat Hephaestio, quem unum Alexander, quod facile intellegi posset, plurimi fecerat: hoc tempore data 3 est Eumeni Cappadocia sive potius dicta. Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adiunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat, non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in iis rebus, quas apparabat. Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, 4 omnium partis corripere atque complecti. Neque vero hoc ille solus fecit sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam praeoccupare praedestinavit. Is multis magnisque pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam 5 desereret ac secum faceret societatem. Cum perducere eum non posset, interficere conatus est. Et fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis eius effugisset.

Eum. bezogen. — *scriba: γραμματεύς*, der Staatssecretär (s. Polyb. II, 43). — *re vera: πρὸς ἀλήθειαν.* — *officium: χρεία.* — *hon. loco: εὐγενής*, ebenso wie *cognita* (*γνώριμος ἐπί*) auf *nemo* bezogen.

§. 6. *Hunc l. t. amicitiae:* = in tali fuit amicitia. — *eod. gradu fuit: ἐν τῷ αὐτῷ ἀξιώματι*, oder kurz *ὡσαύτως.* — *hetaerice:* sc. *ἵππος* (*τὸ τῶν ἱππέων τῶν ἑταίρων ὀνομαζομένων σύστημα* Diod. XVIII, 2), kurz *τὸ ἑταιρικὸν κέρας.*

II, 1. *regna: σατραπεία.* — *summa rer. tuenda: ἡ περὶ τῶν ὅλων διοίκησις, ἐπιμέλεια.* — *trad. esset: ἐπιτρέπειν.*

§. 2. *in suam tut. pervenissent: ἐπιτροπεύειν*, näml. Perd. — *data est — dicta:* nicht sowohl gegeben, als zugesagt. — *in potestate:* s. I, 2, 5.

§. 3. *magno studio: πάνυ προθύμως.* — *non dubitans:* ‘sich wohl bewusst’, dann fortzufahren ‘von jenem, wenn er sein Freund geworden, grossen Nutzen zu haben (*ὀφελεῖν* Fut. Pass.) in Betreff dessen, was (*περὶ ὧν*)’. — *omn. part. corripere: τὰ ὅλα συναρπάζειν, περιαιρεῖσθαι*, partic. — *complecti; ἑαυτῷ περιτίθεσθαι, περιβάλλεσθαι.*

§. 4. *praeoc. praedestinavit: φθάνειν* und *προκαταλαμβανειν.* — *sec. f. societatem: κοινοπραγεῖν, πρὸς ἑαυτὸν συντίθεσθαι.*

§. 5. *fecisset:* er würde ihn getödtet haben. — *praesidiis: φρούρια, τὸ στρατόπεδον.*

III Interim conflata sunt illa bella, quae ad internecionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen amicum non deseruit neque salutis quam fidei fuit cupidior. 2 Praefecerat hunc Perdiccas ei parti Asiae, quae inter Taurum montem iacet atque Hellespontum, et illum unum opposuerat Europaeis adversariis. Ipse Aegyptum oppugnatum adversus Ptolemaeum erat profectus. 3 Eumenes cum neque magnas copias neque firmas haberet, quod et inexercitatae et non multo ante erant contractae, adventare autem dicerentur Hellespontumque transisse Antipater et Crateros magno cum exercitu Macedonum viri cum claritate tum usu belli praestantes 4 (Macedones vero milites ea tum erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii potirentur): Eumenes intellegebat, si copiae suae cognossent adversus quos ducerentur, non modo non ituras sed simul cum nuntio dilapsuras. 5 Itaque hoc ei visum est prudentissimum, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent, et iis persuaderet se contra quosdam barbaros proficisci. 6 Itaque tenuit hoc propositum et prius in aciem exercitum eduxit proeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deteriore.

IV Quorum acerrimo concursu cum magnam partem diei esset oppugnatum, cadit Crateros dux et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. 2 Cum hoc concurrit ipse Eumenes. Qui cum inter se complexi in terram ex equis decidissent, ut facile intellegi possent

III, 1. *conflata sunt:* *ἐκκαίειν*, Aor. pass. *συρρηγνύναι*. — *internecionem:* *πανωλεθρία, ὁλοσχερὴς διαφθορά*. — *opprimendum:* *ἀναιρεῖν*. — *quem etsi:* Eum. aber, obgleich u. s. w. — *quod:* *ἅτε* c. partic. — *neque—cupidior*: übers. ‘die Treue seiner Rettung vorziehend.’

§. 2. *adversus:* *ὡς ἐπί*.

§. 3. *quod — contractae:* übers. ‘welche ungeübt waren (*ἔχειν* vgl. Xen. Mem. II, 1, 6), kurz zuvor ausgehoben (*ἀπογράφειν*).’

§. 4. *erant fama:* *ἀπολαύειν δόξης*. *feruntur* kann wegbleiben. — *Eumenes:* *ὁ οὖν Εὐμ.*, um die Wiederaufnahme der unterbrochnen Construction anzudeuten. — *non ituras:* *ἀπαγορεύειν*. — *nuntio:* *προσπίπτει τὸ γεγονός*.

§. 5. *deviis itineribus:* *ἀνοδίαι, δι' ἀνόδων*. — *et — persuaderet*: Partic.

§. 6. *ten. propositum:* *ἐμμένειν τοῖς λογισμοῖς*. Partic. — *et prius:* *φθάνειν*. — *proel. commisit:* s. XVII, 3, 6. — *arma conferrent:* *πολεμεῖν πρός*. — *effecit:* *ἐφικνεῖσθαι*. — *praeoccupatione:* Partic. s. 2, 4. — *erat deteriore:* *λείπεσθαι*.

IV, 1. *magnam partem — oppugnatum*: übers. ‘das meiste des Tages verwandt war’, *ἀναλίσκειν*. — *qui — tenebat:* der zweite nach jenem, *δευτερεύειν τινί*. — *concurrit:* *συμβάλλειν*.

§. 2. *inter se complexi:* *συμπλέκεσθαι*, s. XVII, 3, 6. (*ταῖς χερσὶν ἀλλήλων δραξάμενοι* nach Plut.). — *decidissent:* *ἀπορρεῖν*, aor. pass. (ähnl *fluere* gebraucht. Curt. VII,32: *corpusque ex equo defluxit in terram*, Gronov. ad Liv. XXVII 17, 4.

inimica mente contendisse animoque magis etiam pugnasse quam corpore, non prius distracti sunt, quam alterum anima relinqueret. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur neque eo magis ex proelio excessit, sed acrius hostis institit. 3 Hic equitibus profligatis interfecto duce Cratero multis praeterea et maxime nobilibus captis pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petit. Quam cum impetrasset, in fide non mansit et se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. 4 Eumenes Craterum ex acie semivivum elatum recreare studuit. Cum id non posset, pro hominis dignitate proque pristina amicitia (namque illo usus erat Alexandro vivo familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori eius ac liberis remisit.

V Haec dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud Nilum flumen interficitur a Seleuco et Antigono, rerumque summa ad Antipatrum defertur. Hic qui deseruerant exercitu suffragium ferente capitis absentes damnantur, in his Eumenes. Hac ille perculsus plaga non succubuit neque eo setius bellum administravit. Sed exiles res 2 animi magnitudinem etsi non frangebant, tamen minuebant. Hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur neque umquam ad manum accedere licebat 3 nisi iis locis, quibus pauci multis possent resistere. Sed extremo tempore, cum consilio capi non posset, multitudine circumitus est. Hinc tamen multis suis amissis se expedivit et in castellum Phrygiae, 4 quod Nora appellatur, confugit. In quo cum circumsederetur et vereretur, ne uno loco manens equos militaris perderet, quod spatium non esset agitandi, callidum fuit eius inventum, quemadmodum stans iumentum concalfieri exercerique posset, quo libentius et cibo uterentur et a corporis motu non removeretur. 5 Substringebat caput loro

Ruhnk. ad Vellei. II, 16, 4). — *inim. mente:* θυμῷ φερόμενος. — *distracti:* ἀφελκύειν. — *an. relinqueret:* λειποθυμεῖν. — *institit:* ἐγκεῖσθαι.

§. 3. *quod er. deductus:* ἐμπίπτειν. Partic. — *elabi:* ἀποδιδράσκειν. — *quam c. impetrasset:* 'und erhielt ihn' im Anschluss an das vorige. Dann ὅμως δὲ an der Spitze eines neuen Satzes. — *se recepit:* ἀναχωρεῖν.

§. 4. *semivivum:* ἔτι ἔμπνους, ἡμιθνής. — *recreare:* θεραπεύειν. — *amplo:* λαμπρός, μεγαλοπρεπής. — *fun. extulit:* κηδείᾳ ἐκφέρειν. — *ossa:* τὰ λείψανα.

V, 1. *deseruerant:* λείπειν τὴν τάξιν, λειποτακτεῖν spätgr. — *cap. damnantur:* θάνατος καταγιγνώσκεταί τινος. — *perculsus:* πλήσσειν. — *succubuit:* ταπεινοῦσθαι τῷ φρονήματι. — *exiles res:* ἀπορία. — *etsi non — tamen:* εἰ μή — ἀλλά. — *minuebant:* συστέλλειν.

§. 2. *omni genere:* s. XVII, 8, 3. — *copiarum:* παρασκευή. — *vexabatur:* κακῶς πάσχειν. — *iis loc. quibus:* wo.

§. 3. *sed. extr. tempore:* τελευτῶν δέ. — *se expedivit:* ἀπαλλάττεσθαι. — *castellum:* ὀχυρὸν χωρίον.

§. 4. *uno:* = eodem. — *equos mil. perderet:* 'seine Pferde zum Kriegsgebrauch untauglich sein würden.' *spat. agitandi:* ein tauglicher Platz sie umherzuführen (auch wohl περίπατος oder κυλινδήθρα). — *callidum:* ἐξηλλαγμένος. — *fuit eius:* ersann er. — *quemadmodum:* εἴ πως. — *cibo uterentur:* frässen. — *removerentur:* στέρεσθαι.

§. 5. *substring. loro:* ἀναδεσμεύ-

altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere, deinde post verberibus cogebat exultare et calcis remittere. Qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut aeque iumenta 6 nitida ex castello educeret, cum compluris mensis in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. In hac conclusione quo- 7 tienscunque voluit apparatum et munitiones Antigoni alias incendit alias disiecit. Tenuit autem se uno loco, quandiu hiems fuit, quod castra sub dio habere non poterat. Ver appropinquabat. Simulata deditione, dum de condicionibus tractat, praefectis Antigoni imposuit seque ac suos omnis extraxit incolumis.

Ad hunc Olympias, mater quae fuerat Alexandri, cum litteras et VI nuntios misisset in Asiam consultum, utrum repetitum in Macedoniam veniret (nam tum in Epiro habitabat) et eas res occuparet, huic ille 2 primum suasit, ne se moveret et expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur; sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, oblivisceretur omnium iniuriarum et in neminem acerbiore uteretur imperio. Horum illa nihil fecit. Nam et in Macedoniam profecta 3 est et ibi crudelissime se gessit. Petit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philppi domus ac familiae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri: quam veniam si daret, 4 quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret; id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei parerent eiusque consiliis uterentur His rebus 5 Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam quam ingratum vivere.

ειν, ὑποζωννύναι. — *altius:* αἰωρεῖν, μετεωρίζειν. — *prioribus:* ἐμπρόσθιοι. — *plane:* τελέως. — *calcis remittere:* διασκιρτᾶν τοῖς ὀπισθίοις. — *qui motus:* Genet. — *excutiebat:* ἐκχεῖν pass. — *in sp. decurreret:* περιτρέχειν.

§. 6. *aeque:* nicht minder. — *camp. locis:* ἡ πεδιάς.

§. 7. *in hac conclusione:* so eingeschlossen — *munitiones:* τειχίσματα. — *disiecit:* διαρπάζειν. — *tenuit se:* ἐμμένειν. — *sub dio:* ἐν ὑπαίθρῳ. — *ver appropinquabat:* gen. cons. — *tractat:* χρηματίζειν περί. — *imposuit:* καταγοητεύσας ἔπεισε. — *extraxit:* ὑπεξάγειν (τοῦ κινδύνου).

VI, 1. *utrum veniret:* ob es ihm scheine nützlich zu sein, dass sie. — *repet. veniret:* ἐπανέρχεσθαι. — *habitabat:* s. zu VII, 10, 4. — *eas res:* τὰ ἐκεῖ.

§. 2. *primum:* κατὰ τὸ παρόν. — *ne — expectaret:* ruhig zu sein (ἀτρεμεῖν) abwartend. — *cupiditate — in:* ἐπιθυμίᾳ φέρεσθαι πρός τι oder τινός, vgl. I, 6, 2. — *obliv. iniuriarum:* μὴ μνησικακεῖν. — *acerb. ut. imperio:* s. zu IV, 3, 3.

§. 3. *nihil* = neutrum. — *ne pateretur — interimere:* μὴ περιιδεῖν ἀπολομένους. — *ferretque:* ἀλλά.

§. 4. *quam — si daret:* Partic. über die Constr. des Aufforderungssatzes s. zu II, 6, 5. — *quos:* und diese. — *qui — manebant:* τηρεῖν τὴν πίστιν. — *ut ei parerent:* in allem zu dienen (ὑπηρετεῖν). — *cons. uterentur:* κοινωνεῖν τῆς γνώμης.

§. 5. *satius duxit:* er glaubte, dass es für ihn passe. — *si — fortuna:* κατὰ τύχην. — *bene meritis:* οἱ εὐεργετήσαντες. — *referentem:* ἀπονέμειν.

VII Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit. Quod una erant Macedones complures nobiles, in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem, et Antigenes, cuius sub imperio phalanx erat Macedonum, invidiam verens, quam tamen effugere non potuit, si potius ipse alienigena summi imperii potiretur quam alii Macedonum, quorum ibi erat mul-
2 titudo, in principiis Alexandri nomine tabernaculum statuit, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate iussit poni eoque omnis cotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur, credens minore se invidia fore, si specie imperii nominisque simulatione
3 Alexandri bellum videretur administrari. Quod effecit. Nam cum non ad Eumenis principia sed ad regia conveniretur atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat, cum tamen per eum unum gererentur omnia.

VIII Hic in Paraetacis cum Antigono conflixit non acie instructa sed in itinere eumque male acceptum in Mediam hiematum coëgit redire. Ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut vo-
2 luit, sed ut militum cogebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quae Asiam peragrarat deviceratque Persas inveterata cum gloria tum etiam licentia non parere se ducibus sed imperare postulabat, ut nunc veterani faciunt nostri. Itaque periculum est, ne faciant, quod illi fecerunt, sua intemperantia nimiaque licentia ut omnia perdant neque minus eos, cum quibus steterint, quam adversus
3 quos fecerint. Quod si quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat, neque rem ullam nisi tempus interesse iudicet.

VII, 1. *quod una erant: παρεῖναι.* Gen. cons. — *obtinebat:* vorstand. — *cui s. imp. erat:* der Führer. — *non:* = ne sic quidem. — *potuit: μέλλειν.* — *quorum — multitudo:* welche viele zugegen waren, Partic. — *in principiis*: (s. Nipperdey z. d. St.) *ἐν μέσῳ στρατοπέδῳ* nach Polyaen. IV, 8, 2. aus Polyb. VI, 27 lässt sich kein entsprechender Ausdruck gewinnen. *τὰ ἀρχεῖα* = praetorium. — *nomine: ἐκ τοῦ ὀν.* — *statuit: παρασκευάζειν.*

§. 2. *convenire: συνεδρεύειν.* — *de summ. rebus: τὰ ἀεὶ κατεπείγοντα.* — *minore — fore:* wörtlich, oder 'dass er den Neid gegen ihn abweisen würde (*ἀποτρίβεσθαι*).' — *specie: προσποιούμενος.* — *simulatione* bleibt weg.

§. 3. *quod effecit:* worin er sich nicht täuschte. — *cum conveniretur:* da sie kamen, *βαδίζειν* Gen. cons. — *principia: τὰ ἀρχεῖα,* s. oben, *ἡ σκηνή.* — *cum tamen: καίπερ.* — *gererentur:* auf Eum. bezogen.

VIII, 1. *acie instructa: ἐκ παρατ.* — *in itinere: ἐξ ἐφόδου.* — *m. acceptum: κακῶς πάσχειν.* — *hiematum: εἰς τὴν χειμασίαν.* — *in fin. regione: τὰ ὅμορα.* — *divisit: διανέμειν.* — *non ut — voluntas:* 'nicht nach seinem eignen, sondern nach dem zwingenden (*ἐπείγω*) Willen der Soldaten.'

§. 2. *Al. Magni:* s. unten 13, 1. — *peragrarat: διαπορεύεσθαι.* — *inveterata: πάλαι λαβόντες.* — *licentia: αὐθάδεια.* — *veterani: ἐστρατευμένοι* (*ἀπεστρατευμένοι* = *ἀπολελυμένοι τῆς στρατείας* sind *exauctorati*, aber keineswegs Invalide in unserem Sinne, wie App. B. C. V, 26 beweist). — *nimia: καθ' ὑπερβολήν.* — *cum — steterint: οἱ οἰκεῖοι.* — *advers. q. fecerint: οἱ ἐναντιούμενοι.*

§. 3. *illorum veteranorum:* es sind

Sed ad illos revertar. Hiberna sumpserant non ad usum belli sed ad ipsorum luxuriam longeque inter se discesserant. 4 Hoc Antigonus cum comperisset intellegeretque se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. Duae erant viae, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri. 5 Quarum brevior per loca deserta, quae nemo incolebat propter aquae inopiam, ceterum dierum erat fere decem, illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat amfractum, sed erat copiosa omniumque rerum abundans. 6 Hac si proficisceretur, intellegebat prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ipse tertiam partem confecisset itineris, sin per loca sola contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressurum. 7 Ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utris atque etiam culleos comparari post haec pabulum praeterea cibaria cocta dierum decem, ut quam minime fieret ignis in castris. Iter quo habeat, omnis celat. Sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

IX Dimidium fere spatium confecerat, cum ex fumo castrorum eius suspicio adlata est ad Eumenem hostem appropinquare. Conveniunt duces: quaeritur, quid opus sit facto. Intellegebant omnes tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus adfuturus videbatur. 2 Hic omnibus titubantibus et de rebus summis desperantibus Eumenes ait, si celeritatem velint adhibere et imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum: nam quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minus totidem die-

dies die bei Diod. und Plut. so genannten ἀργυράσπιδες. — *horum:* der jetzigen. — *hib. sumpserant:* προσπαραχειμάζειν. — *discesserant:* διεστάναι.

§. 4. *parem:* ἀντάξιος. — *statuit:* δοκεῖ. Ueber die Constr. eines damit verbundenen Part. κατὰ τὸ σημ. (Nom. abs.) s. Stallb. ad Plat. Apol. p. 21 C. — *aliquid — capiendum:* etwas neues zu ersinnen.

§. 5. *quae — incolebat:* ἀοίκητος. — *aq. inopiam:* τὸ ἄνυδρον. — *fere:* ὡς ἐπί. — *qua — commeabant:* die allen gemeinsame, die Heerstrasse ἡ λεωφόρος. — *alt. t. longiorem:* διπλάσιος. — *amfractum:* περιφέρεια. Dazu etwa noch: 'ungleich (ἀνώμαλος) seiend' auf Weg bezogen. — *rerum:* τὰ ἐπιτήδεια.

§. 6. *pr. rescituros:* προαισθάνεσθαι. — *tert. partem:* τριτημόριον. — *loca sola:* die Wüste. — *contenderet:* προάγειν. — *imprudentem:* ἀπροσδόκητος. — *oppressurum:* κατὰ κράτος αἱρεῖν.

§. 7. *ad — conficiendam:* deswegen nun. — *culleos:* θύλακος. — *pabulum:* concret 'Gerste (plur.) und Heu (χιλός).' — *cib. cocta:* übers. 'Speisen auf zehn Tage kochend (πέσσειν Aor.) zu haben', od. kurz σιτία ἄπυρα. — *fieret:* ἀνακαίειν. — *ignis:* plur. — *quo habeat:* auf welchem er gehen würde (προσιέναι μέλλοι). — *celat.:* Partic. im Anschluss an das vorhergehende. — *qua constituerat:* den vorgenommenen (nämlich Weg).

IX, 1. *dimidium — confecerat:* etwa auf der Mitte des Weges wurde u. s. w. — *adlata est:* προσπίπτειν constr. mit μή. — *contr. n. posse:* dass es unmöglich sei zusammenzuziehen.

§. 2. *titubantibus:* ἀπορεῖν, δυσχρηστεῖσθαι. — *de r. summis:* περὶ τῶν ὅλων. — *celer. adhibere:* καταταχεῖν, wie φθάνειν, τυγχάνειν constr., so dass *et* wegfällt. — *expediturum:* ἀνορθοῦν. — *quod posset:* Gen. cons. — *se effecturum* —

rum spatio retardaretur: quare circumirent, suas quisque contraheret
3 copias. Ad Antigoni autem refrenandum impetum tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montis, qui obvii erant itineri adversariorum, hisque praecipit, ut prima nocte quam latissime pos-
4 sint ignis faciant quam maximos, atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant, et assimulata castrorum consuetudine suspicionem iniciant hostibus iis locis esse castra ac de eorum adventu
5 esse praenuntiatum, idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter praeceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignis conspicatur. Credit de suo adventu esse auditum et adversarios
6 illuc suas contraxisse copias. Mutat consilium et quoniam imprudentem adoriri non posset, flectit iter suum et illum amfractum longiorem copiosae viae capit ibique diem unum opperitur ad lassitudinem sedandam militum ac reficienda iumenta, quo integriore exercitu decerneret.

X Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio celeritatemque
2 impedivit eius neque tamen multum profecit. Nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque Macedonum veteranorum, cum superior proelio discessisset, Antigono est deditus, cum exercitus ei ter ante separatis temporibus iurasset se eum defensurum neque umquam deserturum. Sed tanta fuit nonullorum virtutis obtrectatio, ut fidem
3 amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adiuvari posse intellegebat in iis rebus, quas impendere iam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus Lysimachus Ptolemaeus opibus iam valentes, cum quibus ei de summis

retardarentur: übers. nach Diod. XIX, 38: 'habe er ein Mittel (τρόπος) gefunden, durch welches er machen werde, dass Ant. um eben so viel Tage später käme.'

§. 3. *refrenandum:* ἐπιστομίζειν. — *cap. consilium:* μηχανᾶσθαι. — *inf. montis:* ἡ ὑπώρεια. — *qui — adversariorum:* auf welcher die Feinde vorrücken sollten. — *pr. nocte* = pr. vigilia. — *quam latissime:* möglichst auseinanderstehend. — *ignis — maximos:* viel Flamme machen. — *hos minuant:* eine kleinere.

§. 4. *perex. reddant:* ganz (παντελῶς) klein übrig zu lassen. — *assim. c. consuetudine:* durch die Nachahmung eines wirklichen Lagers (στρατοπεδεία). — *esse castra:* Verbum.

§. 5. *quibus — curant:* sie aber thaten mit Eifer das anbefohlene. — *ten. obortis:* als Dunkelheit geworden war. — *conspicatur:* Partic. — *auditum:* προακούειν auf *advers.* bezogen, Partic.

§. 6. *mut. consilium:* ἀπογιγνώσκειν τὴν γνώμην. — *fl. it. suum:* wandte sich auf einen andern Weg. — *ad lass. sedandam:* ἀναλαμβάνειν ἐκ τῆς κακοπαθείας. — *reficere* = recreare 4, 4. — *integriore:* ἀκέραιος. — *decerneret:* wörtlich.

X, 1. *impedivit:* Partic., ebenso *profecit* (προτερεῖν, vgl. X, 5, 2.)

§. 2. *cum — discessisset:* μετὰ τὸ προτέρημα. — *cum iurasset:* καὶ τοῦτο mit folgenden Gen. cons. — *obtrectatio:* ἀπειπεῖν πρός. — *quam non:* wenn sie nur jenen u. s. w.

§. 3. *cum fuisset:* καίπερ. — *esset licitum:* füge γέ hinzu. — *se plus adi. posse:* ihm grösseren Nutzen gewähren könnte. — *impendere:* ἐπιέναι. Gleich darauf ἐφιστάναι. — *opibus valentes:* ἐξουσίαν μεγάλην λαβόντες.

rebus erat dimicandum. Sed non passi sunt ii, qui circa erant, quod 4 videbant Eumene recepto omnis prae illo parvi futuros. Ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum leniri non posset.

Itaque cum eum in custodiam dedisset, et praefectus custodum XI quaesisset, quemadmodum servari vellet, *ut acerrimum* inquit *leonem aut ferocissimum elephantum.* Nondum enim statuerat conservaret eum necne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum, 2 et qui propter odium fructum oculis ex eius casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent, multi etiam, qui eius formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tam diu tamque valde timuissent, cuius in pernicie positam spem habuissent victoriae. At Eumenes cum diutius in vinclis esset, ait Ono- 3 marcho, penes quem summa imperii erat custodiae, se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur, non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo: quin aut interfici aut missum fieri iuberet. Hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur, *quid* 4 *tu?* inquit *animo si isto eras, cur non in proelio cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires?* Huic Eumenes *utinam quidem* 5 *istud evenisset! sed eo non accidit, quod numquam cum fortiore sum congressus. Non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi succubuerit. Non enim virtute hostium sed amicorum perfidia decidi.* Neque id falsum. ***** Nam et dignitate fuit honesta et viribus ad laborem ferendum firmis neque tam magno corpore quam figura venusta.

De hoc Antigonus cum solus constituere non auderet, ad consi- XII lium rettulit. Hic cum omnes primo perturbati admirarentur non iam de eo sumptum esse supplicium, a quo tot annos adeo essent male

§. 4. ***recepto:*** wenn er Theilnehmer an den Ereignissen geworden wäre. —***parvi futuros:*** 'wenig werth sein würden.' Vgl. VII, 8, 4. — ***incensus:*** ἔκθυμος. — ***nisi spe:*** wenn er nicht hoffte. — ***len. non posset:*** der passende Ausdruck ist aus III, 1, 3 zu entnehmen.

XI, 1. ***dedisset:*** παραδ. Partic. ***quaesisset*** wird passiv. — ***acerrimum:*** ὠμός. — ***nond. statuerat:*** noch war er in Zweifel, διαπ.

§. 2. Uebers. 'von denen, welche kamen, wollten die einen u. s. w.', dann bleibt ***utrumque gen. hominum*** weg. — ***fruct. oc. capere:*** die Augen weiden, ἑστιᾶν. — ***formam:*** εἶδος. — ***cuius — victoriae:*** bei dessen Tode (Gen. abs.) sie den Sieg erwartet hätten.

§. 3. ***penes — custodiae:*** welchem aufgetragen war ihn (seinen Leib) zu bewachen. — ***tert. diem:*** s. zu X, 5, 3. — ***teneretur:*** εἵργειν. — ***convenire:*** οἰκεῖον εἶναι. — ***quin:*** sondern vielmehr. — ***miss. fieri:*** ἀφιέναι.

§. 4. ***ferocius:*** πρὸς ὕβριν. — ***quid tu:*** τί δέ. — ***cur:*** τί οὖν. — ***in pot. venires:*** s. I, 2, 5.

§. 5. ***sum congressus:*** προστυγχάνειν. — ***arma contuli:*** εἰς χεῖρας ἔρχεσθαι. — ***quin:*** μὴ οὐ seq. Inf. — ***decidi:*** πταίειν. — ***neque id falsum:*** ὀρθῶς γε. — ***honesta:*** εὐπρεπής. — ***viribus — firmis:*** καρτερικώτατος πρὸς πόνους. — ***fig. venusta:*** schön zu sehen.

XII, 1. ***sol. constituere:*** ἰδίᾳ γιγνώσκειν. — ***consilium:*** συνέδριον. — ***rettulit:*** ἀναφέρειν τὴν βουλήν. — ***perturbati:*** μετὰ θορύβου. — ***male***

habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti, quique maximos 2 duces interfecisset, denique in quo uno tantum esset, ut quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent, interfecto nihil habituri negotii essent, postremo, si illi redderet salutem, quaerebant, quibus amicis 3 esset usursus: sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic cognita consilii voluntate tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem, cum iam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit quemquam ad eum admitti et cotidianum victum removeri iussit. Nam negabat se ei vim allaturum, qui ali- 4 quando fuisset amicus. Hic tamen non amplius quam triduum fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono iugulatus est a custodibus.

XIII Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, cum ab anno vicesimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset, tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his unum equitum alae praefuisset, post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset, summosque duces partim reppulisset partim interfecisset, captus non Antigoni virtute sed Macedonum periurio 2 talem habuit exitum vitae. In quo quanta omnium fuerit opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest iudicari, quod nemo Eumene vivo rex appellatus est 3 sed praefectus, eidem post huius occasum statim regium ornatum nomenque sumpserunt, neque, quod initio praedicarant se Alexandri liberis regnum servare, praestare voluerunt et uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Huius sceleris principes fuerunt 4 Antigonus Ptolemaeus Seleucus Lysimachus Cassandrus. Antigonus

habiti: s. 8, 1. — ***forent adducti:*** *εἰς τοῦτ᾽ ἄγειν περιστάσεως, ὥστε.* — ***quique:*** participiale Apposition zu ***de eo.***

§. 2. ***denique:*** *ἁπλῶς δέ.* — ***in quo — esset:*** der allein so viel vermöchte (*ἰσχύειν*). — ***sec. esse:*** s. 6, 2. — ***nihil hab. neg. essent:*** *σχολάζειν*, vgl. XVII, 5, 4. — ***si — salutem:*** *ἐκεῖνον χαίρειν ἐάσας.*

§. 3. ***usque — reliquit:*** liess sich sieben Tage Zeit (*σχολὴν ποιεῖσθαι, γίγνεσθαι περί*) zu überlegen. — ***sed. oriretur:*** *στασιάζειν.* — ***removeri:*** *ἀφελεῖν*, aktiv. — ***allaturum:*** *προσάγειν.* Mit dem Partic. fortzufahren.

§. 4. ***non — triduum:*** zwei oder drei Tage. — ***f. fatigatus:*** *ἄσιτος ἦν.* Hier mag ein Satz enden. — ***castra moverentur:*** *γίγνεται ἀναζυγή.*

XIII, 1. Stelle voran 'ein solches Lebensende also hatte Eum.', dann Partic. — ***apparuisset:*** *ὑπηρετεῖν.* — ***loc. obtinuisset:*** *τάξιν τηρεῖν.* — ***eq. al. praefuisset:*** *ἱππαρχεῖν.* — ***Al. Magni:*** *Ἀλέξ. Φιλίππου* sagen die Griechen gewöhnlich und nicht *Ἀλ. ὁ μέγας* (s. meine Bemerkung zu Plut. de Mus. p. 35; doch steht letzteres bei Plut. v. Pelop. c. 34, wenn nicht daselbst *ὁ Μακεδών* zu lesen).

§. 2. ***fuer. opinio:*** welche Meinung von ihm hatten. — ***pot. iudicari:*** mag jemand entnehmen, mod. potent. — ***praefectus:*** *στρατηγός.*

§. 3. ***sumpserunt:*** *ἑαυτῷ περιτίθεσθαι.* — ***quod in. praedicarant:*** das von Anfang an zugestandene. — ***praestare:*** s. zu II, 8, 4. — ***propugnatore:*** *τιμωρός.* — ***sublato:*** s. zu VII, 10. 1. — ***quid sentirent:*** ihre eigene Gesinnung.

autem Eumenem mortuum propinquis eius sepeliendum tradidit. Hi militari honestoque funere comitante toto exercitu humaverunt ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.

XIX.

Phocion Atheniensis etsi saepe exercitibus praefuit summosque I magistratus cepit, tamen multo eius notior integritas vitae quam rei militaris labor. Itaque huius memoria est nulla, illius autem magna fama, ex quo cognomine Bonus est appellatus. Fuit enim perpetuo 2 pauper, cum divitissimus esse posset propter frequentis delatos honores potestatesque summas, quae ei a populo dabantur. Hic cum 3 a rege Philippo munera magnae pecuniae repudiaret, legatique hortarentur accipere simulque admonerent, si ipse iis facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam, his ille *si mei similes erunt*, 4 *idem hic* inquit *agellus illos alet*, *qui me ad hanc dignitatem perduxit: sin dissimiles sunt futuri*, *nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

Idem cum prope ad annum octogesimum prospera pervenisset II fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium, primo quod cum Demade de urbe tradenda Antipatro con- 2 senserat, eiusque consilio Demosthenes cum ceteris, qui bene de re publica meriti existimabantur, populi scito in exilium erant expulsi.

§. 4. ***Eum. mortuum:*** den Körper des Eum. (*ὁ τοῦ Εὐμ. νεκρός* ist eine wohl nur spätgr. Wendung. Beispiele Viger. ed. Herm. p. 60). — ***sepel. tradidit:*** übers. 'übergebend erlaubte er (*ἐπιτρέπειν*) zu verbrennen'. —*fun.*—***humaverunt:*** *θάπτειν*, dazu adv. — ***comitante:*** mit Begleitung (*κατακομιδῄ*). — ***ossaque:*** s. oben 4, 4. — ***deport. curaverunt:*** schickten sie weg, um sie ausliefern zu lassen, *ἀποδ.* Part. fut. pass.

XIX.

I, 1. ***ex. praefuit:*** *στρατ. στρατηγεῖν*. — ***saepe:*** wird adj. — ***cepit:*** *ἄρχειν, διοικεῖν*. — ***multo ei. notior:*** viel bekannter durch seine. — ***integritas:*** *χρηστότης*. — ***mem. est nulla:*** *ἀμαυρὸς πρὸς δόξαν*. — ***magna fama:*** *περιβόητος*. — ***Bonus:*** *Χρηστός*. — ***cogn. est appellatus:*** s. zu III, 1, 2.

§. 2. ***perpetuo:*** *διατελεῖν*. — ***cum posset:*** *ἐξόν γε* (mit Praedic. im Dat. wie bei *licet*). — ***frequentis:*** *συχνῶς*. — ***potestatesque:*** *ἐξουσία*, Sing. — ***quae dabantur:*** *ἐπιτρέπειν* Partic.

§. 3. Partic. Constr. — ***repudiaret:*** *παραιτεῖσθαι*. — ***legatique:*** Gen. cons. — ***admonerent:*** *νουθετεῖν*. — ***tamen:*** *ἀλλά γε*. — ***prospiceret:*** *προνοεῖσθαι*. — ***paupertate:*** *εὐτέλεια*. — ***tueri:*** *παρατηρεῖν, σῴζειν*.

§. 4. ***agellus:*** *ἐσχατιά*. vgl. Luc. Tim. 6. — ***hanc dignitatem:*** s. zu I, 1, 1 *eaque aetate*. — ***m. impensis:*** 'soviel an mir', oder *αὐτὸς δαπανῶν*.

II, 1. ***prospera:*** *εὐημερεῖν*. — ***extr. temporibus:*** 'zuletzt'. Dazu *γέ*. — ***pervenit:*** *περιπίπτειν*.

§. 2. ***consenserat:*** s. zu II, 8, 2. — ***bene meriti:*** s. zu XVIII, 6, 5. — ***pop. scito:*** s. zu III, 1, 5. — *of-*

Neque in eo solum offenderat, quod patriae male consuluerat, sed
3 etiam quod amicitiae fidem non praestiterat. Namque auctus adiutusque a Demosthene eum quem tenebat adscenderat gradum, cum adversus Charetem eum subornaret. Ab eodem in iudiciis, cum capitis causam diceret, defensus aliquotiens liberatus discesserat. Hunc
4 non solum in periculis non defendit sed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine, quod, cum apud eum summum esset imperium populi, et Nicanorem Casssandri praefectum insidiari Piraeeo Atheniensium a Dercylo moneretur, idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur, huic audiente populo Phocion negavit esse periculum seque eius rei obsidem fore pollicitus
5 est. Neque ita multo post Nicanor Piraeeo est potitus. Ad quem recuperandum cum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem praeesse voluit. Sine quo Athenae omnino esse non possunt.

III Erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum una populi causam agebat, altera optimatium. In hac erat Phocion et Demetrius Phalereus. Harum utraque Macedonum patrociniis utebatur. Nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Cassandro
2 sentiebant. Interim a Polyperchonte Cassandrus Macedonia pulsus est. Quo facto populus superior factus statim duces adversariae factionis capitis damnatos patria propulit, in his Phocionem et Demetrium Phalereum, deque ea re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Hoc eodem profectus est
3 Phocion. Quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo re ipsa quidem apud Polyperchontem iussus est dicere. Namque is tum regis

fenderat: s. zu I, 7, 4. — *consuluerat:* φροντίζεσθαι. — *non praestiterat:* προδιδόναι.

§. 3. *eum — gradum:* εἰς τοῦτο τῆς τιμῆς. *adscenderat:* προάγεσθαι. — *subornaret:* παροξύνειν ἐπί τινα. — *in iud. — lib. discesserat:* diese Worte sind zusammen zu nehmen, τῆς δίκης ἀπολύεσθαι. — *cap. caus. diceret:* θανάτου δίκην εἰπεῖν, θάν. κινδυνεύειν. — *defensus:* Gen. cons. auf Dem. bezogen. — *in periculis:* 'in Gef. gerathen (περιπίπτειν). — *non s. non, s. etiam:* οὐχ ὅπως (ὅτι, οἷον) — ἀλλὰ καὶ. s. Herm. ad Vig. p. 790.

§. 4. *concidit:* σφάλλειν. — *cum — populi:* als Vorsteher des Volkes. — *praefectum:* φρούραρχος. — *insidiari:* ἐπιτίθεσθαι. — *moneretur:* παρακαλεῖν. Gen. cons. auf Derc. bezogen. — *ut provideret:* 'nicht zu übersehen', s. zu XVIII, 6, 3. — *comm. privaretur:* s. zu I, 7, 2. — *obs. fore:* ἐγγυᾶσθαι.

§. 5. *recuperandum:* ἀνακτᾶσθαι. — *arm. concurrisset:* sich bewaffnet hatte und zusammenlief. — *vocavit:* προκ. — *sine quo:* ohne den Pir. aber.

III, 1. *factiones:* στάσις. — *caus. agebat:* der Ausdruck aus I, 7, 1 zu entnehmen. — *optimatium:* ὀλιγαρχικοί — *patr. utebatur:* πρὸς χάριν τινὸς πολιτεύεσθαι. — *populares:* οἱ δημοτικοί. — *favebant:* ἀντιλαβέσθαι τῶν πραγμάτων τινός. — *cum C. sentiebant:* τὰ K. φροντίζειν.

§. 2. *sup. factus:* προτερεῖν. — *adversariae:* der Ausdruck aus III, 1, 1 zu entnehmen. — *confirmaret:* ἐπικυροῦν.

§. 3. *caus. dicere* = verba facere VII, 6, 4. — *namque is:* relative

rebus praeerat. Hic ab Agnone accusatus, quod Piraeeum Nicanori 4 prodidisset, ex consilii sententia in custodiam coniectus Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

Huc perventum est, cum propter aetatem pedibus iam non valeret vehiculoque portaretur. IV Magni concursus sunt facti, cum alii reminiscentes veteris famae aetatis misererentur, plurimi vero ira exacuerentur propter proditionis suspicionem Piraeei maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat. 2 Qua de re ne perorandi quidem ei data est facultas et dicendi causam. Inde iudicio legitimis quibusdam confectis damnatus traditus est undecimviris, quibus ad supplicium more Atheniensium publice damnati tradi solent. 3 Hic cum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Euphiletus, quo familiariter fuerat usus. Is cum lacrimans dixisset *o quam indigna perpeteris, Phocion!* huic ille *at non inopinata* inquit, *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* 4 In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. Itaque a servis sepultus est.

XX.

I Timoleon Corinthius. Sine dubio magnus omnium iudicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quod nescio an nulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret et a Syracusis, quibus auxilio erat missus, iam inveteratam servitutem depelleret totamque Siciliam multos annos bello vexatam a barbarisque oppressam suo adventu in pristinum restitueret. 2 Sed in his rebus non

Anknüpfung. — *praeerat:* ἐπιμελεῖσθαι.

§. 4. *quod:* Gen. criminis, oder ὡς c. Opt. — *consilii:* s. zu XVIII, 12, 1. — *de eo f. iudicium:* κρίνειν, Part. fut. pass. auf Phoc. bezogen.

IV, 1. *veh. portaretur:* Partic. κομίζειν ἐπί. — *magni — facti* = multi concurrerunt, dann Partic. — *reminiscentes:* ἐννοεῖν. — *veteris:* des früheren. — *misererentur:* οἰκτείρειν. — *exacuerentur:* τραχύνειν, παροξύνειν. — *adv. p. comm. steterat:* ein Volksfeind (μισόδημος) geworden war. — *in senectute* = eo aetatis provectus.

§. 2. *perorandi:* λέγειν. — *data est facultas:* er wurde zugelassen. — *confectis:* ἀφοσιοῦν. — *undecimviris:* οἱ ἕνδεκα. — *ad supplicium:* ἐπὶ c. Dat.

§. 3. *Hic cum — duceretur:* ἄγεσθαι ἐπὶ θανάτῳ, Partic. — *lacr. dixisset:* weinte und sagte. — *o quam:* o über (φεῦ c. Gen.) das unwürdige, was. — *at non:* ἀλλ' οὐ — γέ. — *exitum:* u. a. καταστροφή.

§. 4. *In hoc — odium:* er wurde so sehr gehasst.

XX.

I, 1. s. zu II, 1, 1. — *s. dubio omn. iudicio:* wird von allen eingestanden gewesen zu sein. — *nulli:* ἄλλος τις. — *patriam — natus:* sein eignes Vaterland. — *oppr. a tyr. liberaret:* s. zu VIII, 1, 2. — *inveteratam:* ἐκ παλαιοῦ. — *depelleret:* ἀπαλλάττειν. — *bello vexatam:* καταπολεμεῖν. — *oppressam:* κρατεῖν. — *suo adventu:* hinzukommend, παραγίγνεσθαι. — *in prist. restitueret:* ἀποκαθιστάναι.

simplici fortuna conflictatus est, et id quod difficilius putatur, multo 3 sapientius tulit secundam quam adversam fortunam. Nam cum frater eius Timophanes dux a Corinthiis delectus tyrannidem per milites mercenarios occupasset particepsque regni posset esse, tantum abfuit a societate sceleris, ut antetulerit civium suorum libertatem fratris 4 saluti et parere legibus quam imperare patriae satius duxerit. Hac mente per haruspicem communemque affinem, cui soror ex eisdem parentibus nata nupta erat, fratrem tyrannum interficiundum curavit. Ipse non modo manus non attulit, sed ne adspicere quidem fraternum 5 sanguinem voluit. Nam dum res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis satelles posset succurrere. Hoc praeclarissimum eius factum non pari modo probatum est ab omnibus. Nonnulli enim laesam ab eo pietatem putabant et invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero post id factum neque domum ad se filium admisit neque adspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. 6 Quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnumquam vitae finem facere voluerit atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

II Interim Dione Syracusis interfecto Dionysius rursus Syracusarum potitus est. Cuius adversarii opem a Corinthiis petierunt ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. Huc Timoleon missus incredi- 2 bili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit. Cum interficere posset, noluit, tutoque ut Corinthum perveniret effecit, quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii saepe adiuti fuerant, cuius benignitatis memoriam volebat extare, eamque praeclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiae quam crudelitatis, postremo ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerneretur, quem et ex 3 quanto regno ad quam fortunam detulisset. Post Dionysii decessum

§. 2. *conflict. est:* ἀνταγωνίζεσθαι. — *sec. quam adv. fortunam:* das Wohlwollen (εὐμένεια) des Glücks als ihre Feindseligkeiten (ἐναντίωμα).

§. 3. *tyr. occupasset:* τυρ. ἑαυτὸν ἀναδεικνύναι. — *posset:* s. zu XIX, 1, 2. — *tantum abfuit:* s. zu I, 3, 5. — *soc. sceleris:* συναδικεῖν. — *sat. duxerit:* s. zu XVI, 1, 3.

§. 4. *Hac mente:* s. zu IX, 4, 4. — *haruspicem:* μάντις. — *communemque* bleibt weg. Desgleichen im folgenden *parentibus.* — *non modo non:* s. zu XIX, 2, 3.

§. 5. *in praesidio:* ἐφεδρεύειν. — *satelles:* s. zu IV, 3, 2. — *probatum est:* ἀρέσκειν, εὐδοκεῖν. — *laes. pietatem:* ἀσεβεῖν. — *laud. obterebant:* διαβάλλειν. — *dom. ad se admisit:* παριέναι. — *quin:* μὴ οὐ c. Partic. — *detest. compellaret:* schmähend (λοιδορεῖν) und verwünschend (καταρᾶσθαι.)

§. 6. *adeo est commotus:* gerieth (ἐμπίπτειν) in so grosse Muthlosigkeit. — *vit. fin. facere:* διαφθείρειν ἑαυτόν. — *voluerit:* ὁρμᾶν. — *decedere:* μεταστῆναι.

II, 1. *rurs. pot. est:* πάλιν ἀναλαμβάνειν. — *incredibili:* θαυμαστός τις. — *felicitate:* s. zu I, 2, 5.

§. 2. *cum posset:* s. zu XIX, 1, 2. — *tuto:* ὑπόσπονδος. — *cuius — volebat:* demonstr. 'er aber wollte, dass'. — *mem. extare:* ἀπομνημονεύειν. — *in qua plus esset:* mehr vermischt (ἀναμ.) mit. — *clementiae:* πραότης, φιλανθρωπία. — *accip.* und *cern.* durch γιγνώσκειν auszudrücken. — *fortunam:* Unglück. — *detulisset:* περιιστάναι.

cum Hiceta bellavit, qui adversatus erat Dionysio. Quem non odio tyrannidis dissensisse sed cupiditate indicio fuit, quod ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. Hoc superato Timoleon maximas copias Carthaginiensium apud Crinissum flumen fugavit ac satis habere coëgit, si liceret Africam obtinere, qui iam compluris annos possessionem Siciliae tenebant. Cepit etiam Mamercum Italicum ducem hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adiutum in Siciliam venerat. 4

Quibus rebus confectis cum propter diuturnitatem belli non solum regiones sed etiam urbis desertas videret, conquisivit, quos potuit, primum Siculos, dein Corintho arcessivit colonos, quod ab his initio Syracusae erant conditae. Civibus veteribus sua restituit, novis bello vacue factas possessiones divisit. Urbium moenia disiecta fanaque deserta refecit. Civitatibus leges libertatemque reddidit. Ex maximo bello tantum otium totae insulae conciliavit, ut hic conditor urbium earum non illi, qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disiecit, cetera tyrannidis propugnacula demolitus est deditque operam, ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. Cum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem amorem haberet omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtinere, maluit se diligi quam metui. Itaque, cum primum potuit, imperium deposuit ac privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit. Neque vero id imperite fecit. Nam quod ceteri reges imperio potuerunt, hic benivolentia tenuit. Nullus honos huic defuit, neque postea res ulla Syracusis gesta est publice, de qua prius sit decretum, III 2 3 4 5

§. 3. *adv. erat:* ἀντιποιεῖσθαι. — *quem ind. fuit:* partic. Anknüpfung, τεκμαίρεσθαι. — *cupiditate:* wollend für sich handeln (ἰδιοπραγεῖν). — *dimittere:* κατατιθέναι (od. ἰδιωτεύειν.)

§. 4. *sat. habere:* ἀγαπᾶν. — *si liceret:* εἰ c. Opt. — *obtinere:* ἄρχειν, ὑποχείριον ἔχειν.

III, 1. *diuturnitatem:* τὸ συχνόν, τὸ μῆκος. — *desertus:* ἔρημος. — *conquisivit:* συνάγειν. — *arcessivit:* μεταπέμπεσθαι. — *er. conditae:* οἰκίζειν.

§. 2. *restituit:* s. 1, 1. — *vacue factas:* ἐρημοῦν. — *possessiones:* χωρία. — *urb. moen. disiecta:* das Zerstörte (ἀνάστατος) der Mauern. — *refecit:* s. zu IX, 4, 5. — *leg. libertatemque:* αὐτονομία. — *conciliavit:* παρέχειν. — *deduxerant:* ἐκπέμπειν, ἀποικίζειν.

§. 3. *munierat:* περιτειχίζειν. — *a fund. disiecit:* ἄρδην ἀνατρέπειν, κατασκάπτειν. — *propugnacula:* ἔρυμα. — *ded. operam:* s. zu III, 1, 4. — *vestigia:* σημεῖον.

§. 4. *cum — opibus:* soviel vermögend. — *recusante:* ἀντειπεῖν. — *obtinere:* ἑαυτῷ περιτίθεσθαι. — *maluit — metui:* er zog das liebevolle (φιλάνθρωπος) dem Schrecken erregenden (καταπληκτικός) vor. — *imperium:* μοναρχία. — *priv. vixit:* s. zu I, 8, 2. — *neque — fecit:* nicht unklug (ὀρθῶς γε) dies thuend. — *imperio:* κατὰ κράτος.

§. 5. Partic. Verknüpfung mit dem vorhergehenden. — *defuit:* λείπεσθαι. — *neque gesta est:* Gen. cons. — *ulla r. publice:* nichs von dem öffentlichen. — *sit decretum:* δόγμα ποιεῖσθαι. — *prius — cognita:* bevor T. seine Meinung abgegeben hatte (ἀποφαίνειν).

6 quam Timoleontis sententia cognita. Nullius umquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magis benivolentia factum est quam prudentia.

IV Hic cum aetate iam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque 2 rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus iumentis iunctis atque ita de vehiculo, quae videbantur, dicebat. Neque hoc illi quisquam tribuebat superbiae. Nihil enim umquam neque insolens neque glo-3 riosum ex ore eius exiit. Qui quidem, cum suas laudes audiret praedicari, numquam aliud dixit quam se in ea re maxime diis agere gratias atque habere, quod, cum Siciliam recreare constituissent, tum 4 se potissimum ducem esse voluissent. Nihil enim rerum humanarum sine deorum numine geri putabat. Itaque suae domi sacellum Automatias constituerat idque sanctissime colebat.

V Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserant casus. Nam proelia maxima natali suo die fecit omnia. Quo factum 2 est, ut eius diem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Laphystius homo petulans et ingratus vadimonium cum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, et complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur, Timoleon oravit omnis, ne id facerent: namque, id ut Laphystio et

§. 6. *Nullius consilium*: niemand einen Rath ertheilend. — *comparatum: εἰς σύγκρισιν προσίεσθαι.* — *neque id:* relative Anknüpfung.

IV, 1. *hic — esset:* 'schon älter seiend' oder *πρόσω γεγονέναι τῆς ἡλικίας.* — *lum. oc. amisit: πηροῦσθαι τὴν ὄψιν.* — *mod. tulit:* u. a. *ἐγκαρτερεῖν.* — *interfuerit: μετέχειν.*

§. 2. *Veniebat: πορεύεσθαι πρός.* — *concilium haberetur: ἐκκλησιάζειν*, Gen. cons.— *valetudinem: ἀρρωστία.* — *ium. iunctis: ζεῦγος*, vgl. XIX, 4, 1. — *neque hos:* relat. Anknüpfung. — *trib. superbiae: πρὸς ὕβριν τίθεσθαι*, mit Gen. cons. fortzufahren. — *insolens: ὑβριστικός.* — *gloriosum: ἀλαζονικός.*

§. 3. *qui quidem: ὅς γε.* Es kann aber auch begründend mit *γάρ* fortgefahren werden.— *cum:* wiederh. Fall der Vergangenheit. — *suas l. praedicari:* hörte, dass einige u. s. w. *τὰς πράξεις ἀναμετρεῖσθαι, λόγον ποιεῖσθαι τῆς ἀρετῆς*, beide Ausdrücke giebt Plut. v. Pericl. c. 38. — *recreare: ἀνιστάναι.* — *se potissimum:* ihn vor den anderen. — *esse voluissent: ἀποδεικνύναι.*

§. 4. *numine: πρόνοια.* — *geri: διατίθεσθαι.* — *putabat:* Partic. — *sac. constituerat: ἱερὸν ἱδρύσασθαι.* — *idque colebat: θύειν.*

V, 1. übersetze 'bewundernswerth aber war der Mann nicht nur wegen (Gen.) seiner Güte (*ἐπιείκεια*), sondern auch seines Glückes', und fahre fort mit *εἰ*, vgl. Plut. v. Pericl. c. 39. — *nat. die: ἡ γενέθλιος. quo — natalem:* so dass dieser Tag. — *fest. haberet: ἑορτάζειν.*

§, 2. *Huic quidam:* Gen. abs. — *petulans: ἀκόλαστος.* — *vad. imponere: παρεγγυᾶν πρός τινα δίκην.* — *vellet* bleibt weg. — *quod — diceret:* liegt schon in der für *vad. imp.* angegebenen Wendung, wenn hinzugefügt wird 'wie er sagte'. — *procacitatem: ἀναισχυντία, θρασύτης.* — *man. coerc. conarentur: ἐκ χειρὸς κατέχειν.* — *or. ne facerent: παραιτεῖσθαι.* — *ut:* Inf. — *cuivis:*

cuivis liceret, se maximos labores summaque adiisse pericula. Hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret. Idem, cum quidam Laphystii similis nomine De- 3 maenetus in contione populi de rebus gestis eius detrahere coepisset ac nonnulla inveheretur in Timoleonta, dixit nunc demum se voti esse damnatum: namque hoc a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restitueret Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere. Hic cum diem supremum obisset, publice 4 a Syracusanis in gymnasio, quod Timoleonteum appellatur, tota celebrante Sicilia sepultus est.

XXI.

Hi fere fuerunt Graecae gentis duces, qui memoria digni vide- I antur, praeter reges. Namque eos attingere noluimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae. Neque tamen hi admodum sunt 2 multi. Lacedaemonius autem Agesilaus nomine non potestate fuit rex, sicut ceteri Spartani. Ex iis vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos iudicamus, Persarum Cyrus et Darius Hystaspi filius. Quorum uterque privatus virtute regnum est adeptus. Prior horum apud Massagetas in proelio cecidit. Darius senectute diem obiit supremum. Tres sunt praeterea eiusdem generis 3 Xerxes et duo Artaxerxes Macrochir cognomine et Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus terra marique bellum intulit Graeciae. At Macrochir praeci- 4 puam habet laudem amplissimae pulcherrimaeque corporis formae, quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Perses nemo manu fuit fortior. Mnemon autem iustitiae fama floruit. Nam cum matris suae scelere amisisset uxorem, tantum indulsit dolori, ut eum

dem wollenden. — *adiisse:* ὑπομένειν. — *spec. libertatis:* die wahre (ἀληθινός) Freiheit. — *leg. experiri:* die Gesetze zu gebrauchen.

§. 3. *de reb. gest. detrahere:* τῆς στρατηγίας κατηγορεῖν. — *inveheretur:* ἐπιτιμᾶν. — *se voti — precatum:* übersetze 'sei er den Göttern Dank schuldig, zu denen er gefleht hätte'. — *in quo — dicere:* so dass ein jeder im Besitz (κύριος) der Redefreiheit (παρρησία) wäre.

§. 4. *diem — obisset:* s. zu VII, 10, 6. — *celebrante:* προπέμπειν.

XXI.

I, 1. *qui videantur:* Partic. der Conj. ist durch ein eingeschobenes ἐμοί γε auszudrücken. — *attingere:* λόγον ἐμβάλλειν περί. — *separatim:* ἰδίᾳ. — *sunt relatae:* παραδιδόναι.

§. 2. *Neque tamen:* οὐ μέντοι — γε. — *admodum* bleibt weg. — *dom. imp. tenuerunt:* die in Wahrheit Alleinherrscher waren. — *excellens:* λαμπρός. — *quorum uterque:* partic. Anknüpfung. — *privatus:* ἐξ ἰδιωτικῆς περιστάσεως.

§. 3. *eiusd. generis:* ὁμογενής. — *max. exercitibus:* ἄγων.

§. 4. *praec. hab. laudem:* περιβόητός ἐστι. — *ampl. pulch. formae:* übermässige Schönheit (εὐπρέπεια). — *incredibili:* s. zu XX, 2, 1. — *nemo — fortior:* es übertraf ihn niemand an Stärke der Hände. — *fama floruit:* λαμπρύνεσθαι ἐπί. — *tantum — vinceret:* übers. 'beherrschte

5 pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine morbo naturae debitum reddiderunt, tertius ab Artabano praefecto ferro interemptus est.

II Ex Macedonum autem gente duo multo ceteros antecesserunt rerum gestarum gloria Philippus Amyntae filius et Alexander Magnus. Horum alter Babylone morbo consumptus est. Philippus Aegis a 2 Pausania, cum spectatum ludos iret, iuxta theatrum occisus est. Unus Epirotes Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. Is, cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. Unus item Siculus Dionysius prior. Nam et manu fortis et belli peritus fuit et, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus non luxuriosus non avarus nullius denique rei cupidus nisi singularis perpetuique imperii ob eamque rem crudelis. Nam dum id studuit mu- 3 nire, nullius pepercit vitae, quem eius insidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate. Maior enim annos sexaginta natus decessit florente regno neque in tam multis annis cuiusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset, multique ei nati essent nepotes.

III Fuerunt praeterea magni reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum eius imperia ceperunt, in his Antigonus et huius filius 2 Demetrius, Lysimachus Seleucus Ptolemaeus. Ex his Antigonus in proelio, cum adversus Seleucum et Lysimachum dimicaret, occisus est. Pari leto affectus est Lysimachus ab Seleuco. Namque socie- 3 tate dissoluta bellum inter se gesserunt. At Demetrius, cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello in custodia socer generi 4 periit a morbo. Neque ita multo post Seleucus a Ptolemaeo cerauno dolo interfectus est, quem ille a patre expulsum Alexandrea alienarum opum indigentem receperat. Ipse autem Ptolemaeus, cum vivus 5 filio regnum tradidisset[1], ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum vitetur non praeterire Hamilcarem et Hannibalem, quos et animi magnitudine et calliditate omnis in Africa natos praestitisse constat.

er durch seine kindliche Liebe (φιλοστοργία) seine Trauer'.

§. 5. *eodem nomine:* ὁμώνυμος. — *duo* bleibt weg. — *nat. deb. reddiderunt:* εἰς τὸ χρεὼν μεταστῆναι.

II, 1. *gente:* ἔθνος. — *multo:* μάλιστα. — *Al. Magnus:* s. zu XVIII, 13, 1. — *cons. est:* τελευτᾶν. — *cum — iret:* εἰς θέαν παραγενόμενος.

§. 2. *prior:* der ältere. — *in tyranno:* παρά γε τυρ. — *min. libidinosus:* οὐχ ἧττων τῆς ἀσελγείας. — *sing. perp. imperii:* ἡ ἀεὶ μοναρχία. — *munire:* u. a. θεμελιοῦν. — *vitae:* μὴ οὐ ἀποκτείνων.

§. 3. *magna:* εὐμενής. — *funus:* beerdigt, ἐκφέρειν. — *cum:* καὶ τοῦτο. — *lib. procreasset:* παιδοποιεῖν. — *multique:* Gen. cons.

III, 1. *in his:* οἷον.

§. 2. *affectus est:* πάσχειν.

§. 3. *in matr. dedisset:* ἐκδιδόναι, vgl. III, 3, 3. — *socer:* bleibt weg, s. zu IV, 1, 2.

§. 4. *dolo interf. est:* δολοφονεῖν. — *alien. opum:* βοήθεια. — *receperat:* φιλοφρόνως ἀσπάζεσθαι. — *vivus:* noch lebend.

§. 5. *putamus:* δοκεῖν, Partic. — *incommodum:* ἀνεπιτήδειος, vgl. zu I, 6, 1. — *praeterire:* παρατρέχειν. — *calliditate:* φρόνημα. — *natos:* bleibt weg.

XXII.

Hamilcar Hannibalis filius cognomine Barca Carthaginiensis primo Poenico bello sed temporibus extremis admodum adulescentulus in Sicilia praeesse coepit exercitui. Cum eius adventu et mari et terra male res gererentur Carthaginiensium, ipse, ubi affuit, numquam hosti cessit, neque locum nocendi dedit, saepeque e contrario occasione data lacessivit semperque superior discessit. Quo facto cum paene omnia in Sicilia Poeni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginienses classe apud insulas Aegatis a C. Lutatio consule Romanorum superati statuerunt belli facere finem eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. Ille etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviundum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus diutius calamitates belli ferre non posse intellegebat, sed ita, ut statim mente agitaret, si paullum modo res essent refectae, bellum renovare Romanosque armis persequi, donicum aut virtute vicissent, aut victi manus dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit. In quo tanta fuit ferocia, cum Catulus negaret bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerunt, armis relictis Sicilia decederent, ut succumbente patria ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret: non enim suae esse virtutis arma a patria accepta adversus hostis adversariis tradere. Huius pertinaciae cessit [Catulus]. I 3 4 5 6

At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter, ac sperarat, rem publicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut numquam pari periculo fuerit Carthago, nisi cum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adver- II 2

XXII.

I, 1. *primo — extremis:* als der erste Pun. Krieg (s. zu 4, 3) bereits sein Ende nahm. — *adm. adulescentulus:* s. zu XVIII, 1. 4.

§. 2. *male r. gererentur:* κακῶς πάσχειν. — *loc. dedit:* ἀφορμὰς παρέχειν. — *lacessivit:* ἀκροβολίζεσθαι Part. — *sup. discessit:* s. zu XIX, 3, 2. — *defendit;* ἀντέχεσθαί τινος.

§. 3. *cl. superati:* καταναυμαχεῖν. — *fin. facere:* λύειν. — *eamque rem:* die Entscheidung (διοίκησις) hierüber. — *arb. permiserunt:* ἐπιτρέπειν. — *flagr. cupiditate:* φιλοτιμεῖσθαι περί. *serv. putavit:* προκρίνειν. — *exhaustam:* καταναλίσκειν. — *ferre:* ἀντέχειν.

§. 4. neuer Satz: gleich von Anfang an aber u. s. w. — *mente agitaret:* τὸν νοῦν προσέχειν, πῶς κτλ. — *ess. refectae:* ἐπανορθοῦν. — *bell. renovare:* s. zu III, 3, 1. Auch ἀναδέχεσθαι τὸν π. — *armis persequi:* κατὰ κράτος ἐπιτίθεσθαι. — *victi m. dedissent:* eingestünden besiegt zu sein.

§. 5. *consilio:* ἐνθυμεῖσθαι. — *conciliavit:* συντίθεσθαι. — *in quo — ferocia:* sich dabei solcher Freimüthigkeit bedienend. — *relictis:* παραδιδόναι. — *potius:* μᾶλλον ἕτοιμον εἶναι. — *cum t. flagitio:* πρᾶξιν ἐπονείδιστον προσδέχεσθαι. — *pertinaciae:* καρτέρησις.

II, 1. *multo al. sperarat:* keineswegs (ἥκιστα) nach seiner Erwartung. — *diuturnitate:* s. zu XX, 3, 1. — *exarsit:* s. zu XVIII, 3, 1. — *intestinum:* ἐμφύλιος.

sus Romanos fuerant, desciverunt. Quorum numerus erat viginti milium. Hi totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppu-
3 gnarunt. Quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam auxilia ab Romanis petiverint eaque impetrarint. Sed extremo, cum prope iam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fece-
4 runt. Is non solum hostis a muris Carthaginis removit, cum amplius centum milia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi plures fame quam ferro interirent. Omnia oppida abalienata in his Uticam atque Hipponem valentissima totius
5 Africae restituit patriae. Neque eo fuit contentus, sed etiam finis imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

III Rebus his ex sententia peractis fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem annorum novem. Erat praeterea cum eo adulescens illustris
2 formosus Hasdrubal, quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut a praefecto morum Hasdrubal cum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod
3 moribus eorum non poterat interdici socero genero. De hoc ideo mentionem fecimus, quod Hamilcare occiso ille exercitui praefuit resque magnas gessit et princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginiensium, eiusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

IV At Hamilcar, postea quam mare transiit in Hispaniamque venit, magnas res secunda gessit fortuna. Maximas bellicosissimasque gentis subegit. Equis armis viris pecunia totam locupletavit Africam.

§. 2. *fuerant:* gesammelt. — *quorum — milium:* 20,000 im Ganzen (s. zu I, 5, 1). — *abalienarunt:* ἀφιστάναι, ἐπισπᾶσθαι.

§. 3. *auxilia petiverint:* u. a. σύμμαχόν τινα ἐπικαλεῖσθαι. — *cum — pervenissent:* bereits am Ganzen verzweifelnd. — *fecerunt:* ἀποδεικνύναι.

§. 4. *removit:* ἀπωθεῖν. — *armatorum:* 'unter (ἐν) Waffen'. — *eo compulit:* εἰς τοῦτο ἄγειν τῆς περιστάσεως. — *loc. angustiis:* s. zu XIV, 8, 4. — *restituit:* s. zu IX, 5, 2.

§. 5. *f. contentus:* ἡσυχίαν ἄγειν; s. auch VIII, 4, 3. — *propagavit:* ἐκφέρειν. — *null. fuisse:* = ne fuisse quidem.

III, 1. *fid. animo:* = elatus, ἐπαίρειν. — *infesto:* δυσμ. ἔχων. — *causam:* πρόφασις (über den Unterschied von αἰτία, ἀρχή, πρόφασις verlohnt es sich Polyb. III, 6 zu vergleichen). — *sec. duxit:* μετάγειν.

§. 2. *quem — loquebantur:* διαβάλλειν, Part. pass., ὡς. — *par erat:* εἰκός. — *praef. morum:* etwa σωφρονιστής oder νομοφύλαξ. — *vetaretur:* ἀπαγορεύειν. Die Constr. analog dem lat. *interdicere al. al. re*, 'des Umganges mit ihm'. — *moribus:* u. a. ἀγωγή. — *soc. genero:* s. IX, 2, 1.

§. 3. *largitione:* δωροδοκία,

IV, 1. *sec. fortuna:* s. zu I. 2, 5. — Die zwei folgenden Sätze durch Part. Constr. heranzuziehen, und durch τὸ μὲν — τὸ δέ entgegenzusetzen.

Hic cum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans adversus Vettones occisus est. Huius perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse vide- 3 tur secundum bellum Poenicum. Namque Hannibal, filius eius, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire quam Romanos non experiri mallet.

XXIII.

Hannibal Hamilcaris filius Carthaginiensis. Si verum est, quod I nemo dubitat, ut populus Romanus omnis gentis virtute superavit, non est infitiandum Hannibalem tanto praestitisse ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedat fortitudine cunctas nationes. Nam quotienscunque cum eo congressus est in Italia, sem- 2 per discessit superior. Quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. Sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hereditate relictum 3 odium paternum erga Romanos sic conservavit, ut prius animam quam id deposuerit, qui quidem, cum patria pulsus esset et alienarum opum indigeret, numquam destiterit animo bellare cum Romanis.

Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Ro- II manis, omnium his temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arma conatus sit inferre Italiae. Ad quem cum legati venissent Romani, 2

§. 2. *postq. venerat:* s. zu III, 3, 3. X, 5, 3.

§. 3. *h. perp. odium:* das ununterbrochene (ἀδιάλειπτος) seines Hasses. — *concitasse: κινεῖν.* — *sec. b. Poenicum:* die drei Punischen Kriege werden bei Gr. Schriftstellern gewöhlich genannt, ὁ περὶ Σικελίας, ὁ Ἀννιβιακός, ὁ ἐν Λιβύῃ πόλεμος, doch sagt man auch ὁ πρῶτος u. s. w. ἐπὶ Καρχηδονίους πόλεμος. — *ass. obtestationibus:* da sein Vater ihm fortwährend anlag (προσλιπαρεῖν). — *eo est perductus:* s. 2, 4. — *experiri: πεῖραν λαμβάνειν.* Polyb. III, 12 sagt von Hamilkar, er bereitete den Römern in Hasdrubal und Hannibal solche Feinde, *ὥστε μὴ καταλιπεῖν ὑπερβολὴν δυσμενείας.*

XXIII.

I, 1. s. zu II, 1, 1. Die Einleitungsworte werden zunächst weggelassen und im folgenden für *Hannibalem* gesetzt. — *quod n. dubitat:* 'das von allen eingestandene'. — *non est infit.:* 'so möchte wohl niemand leugnen'.

§. 2. *congr. est:* εἰς τὸ ξυνάπτον ἔρχεσθαι. — *semper:* ἀεὶ ἔτυχεν. — *quod nisi:* so dass, wenn er nicht. — *invidia:* beneidet. — *deb. esset:* ἀσθενῶς ἔχειν. — *devicit: περιγίγνεσθαι.*

§. 3. *her. relictum:* κληρονομεῖν, aktiv auf Hann. bezogen. — *qui quidem:* καὶ γάρ. — *opum: βοήθεια.* — *animo:* dem Willen nach wenigstens.

II, 1. *nam — Philippum* = omisso enim Ph. ἔξω λόγου τιθέναι. — *reddidit: παρασκευάζειν.* — *hunc:* relat. — *incendit:* ἀναφλέγειν. — *usque:* καὶ δὴ καί.

qui de eius voluntate explorarent darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tamquam ab ipsis corruptum alia atque antea sentire, neque id frustra fecissent, idque Hannibal comperisset seque ab interioribus consiliis se-
3 gregari vidisset, tempore dato adiit ad regem, eique cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: *Pater meus* inquit *Hamilcar puerulo me utpote non amplius novem annos nato in Hispaniam imperator proficiscens Carthagine Iovi optimo ma-*
4 *ximo hostias immolavit. Quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci. Id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere, tum ille* F a c i a m *inquit,* s i m i h i f i d e m, q u a m p o s t u l o, d e d e r i s. *Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat eamque ceteris remotis tenentem iurare iussit numquam me in amicitia*
5 *cum Romanis fore. Id ego ius iurandum patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo*
6 *tempore eadem mente sim futurus. Quare, si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris. Cum quidem bellum parabis, te ipsum frustraberis, si non me in eo principem posueris.*

III Hac igitur qua diximus aetate cum patre in Hispaniam profectus est. Cuius post obitum Hasdrubale imperatore suffecto equitatui omni praefuit. Hoc quoque interfecto exercitus summam imperii ad
2 eum detulit. Id Carthaginem delatum publice comprobatum est. Sic Hannibal minor quinque et viginti annis natus imperator factus proximo triennio omnis gentis Hispaniae bello subegit. Saguntum foe-

§. 2. Nepos folgte hier dem Polyb. III, 11 als Quelle. — *qui explorarent: εἰς ἀπόπειραν.* — *dar. operam: ἐργάζεσθαι,* Part. — *cons. clandestinis: κρύφα.* — *ut* — *adducerent*: dass H. dem König verdächtig würde. — *corruptum: δωροδοκεῖν.* — *alia* — *sentire: ἀλλοιοῦν τὴν γνώμην.* — *idque comperisset:* Part. und so im folg. — *inter. consilia: τὰ ἀπόρρητα.* — *segregari: ἀποκλείειν.*

§. 3. *temp. dato*: einen Zeitpunkt nehmend. — *c. m. commemorasset: πλείους ἀπολογισμοὺς ποιεῖσθαι* hat Polyb. — *hoc adiunxit: τέλος ἐπὶ τὸ τοιοῦτο κατήντησε,* Polyb. — *utpote: δήπου.* — *opt. maximo: ὕπατος.*

§. 4. *div. res conficiebatur: κατασπένδειν τοῖς θεοῖς*, näml. Ham. — *dum ἐν ᾧ, μεταξὺ* c. Part., oder einfach *οὖν.* — *sec. proficisci: συνεξορμᾶν ἐπί.* — *id cum accepissem:* Gen. cons. *κατανεύειν;* das Object wird bei diesem Verbum nicht ausgedrückt. — *ducere:* s. XXII, 3, 1. — *apud*: doch wohl *ἐπί.* — *remotis: ἀφιστάναι.* — *tenentem: ἅπτεσθαι.* — *in am. fore: εὐνοεῖν τινί.*

§. 5. *datum: τελεῖν.* Relativsatz. — *nem. dubium*: jedem klar. — *esse debeat:* Mod. potent. — *mente: πρόθεσις.* — *sim futurus: μέλλω ἐμμένειν.*

§. 6. *si quid — cogitabis. ἐπὰν δὲ διαλύσεις η φιλίαν συντίθηται πρὸς αὐτούς,* sagt Hann. bei Polyb. in der or. obl. — *frustraberis: ἐξαπατᾶν.* — *principem* = ducem. — *posueris:* s. XXII, 2, 3.

III, 1. *hac qua diximus:* im vorbesagten. — *suffecto: ἀνθαιρεῖν.* — *summam — detulit: τὰ ὅλα ἐπιτρέπειν τινί.* — *delatum: προσπίπτειν.* — *comprobatum: κυροῦν.*

§. 2. *minor: οὔπω.* — *triennium:*

deratam civitatem vi expugnavit. Tris exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre 3 in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenaeum transiit. Quacunque iter fecit, cum omnibus incolis conflixit. Neminem nisi victum dimisit. Ad Alpes posteaquam venit, quae Ita- 4 liam ab Gallia seiungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transierat, quo facto is hodie saltus Graius appellatur, Alpicos conantis prohibere transitu concidit. Loca patefecit, itinera muniit, effecit, ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione consule IV eumque pepulerat. Cum hoc eodem Clastidii apud Padum decernit sauciumque inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum col- 2 lega Tiberio Longo apud Trebiam adversus eum venit. Cum his manum conseruit, utrosque profligavit. Inde per Ligures Apenninum transiit petens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo afficitur ocu- 3 lorum, ut postea numquam dextro aeque bene usus sit. Qua valetudine cum etiamnum premeretur lecticaque ferretur, C. Flaminium consulem apud Trasimenum cum exercitu insidiis circumventum occidit neque multo post C. Centenium praetorem cum delecta manu saltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei vene- 4 runt duo consules C. Terentius et L. Aemilius. Utriusque exercitus uno proelio fugavit, Paulum consulem occidit et aliquot praeterea consularis, in his Cn. Servilium Geminum, qui superiore anno fuerat consul.

Hac pugna pugnata Romam profectus est nullo resistente. In V propinquis urbis montibus moratus est. Cum aliquot ibi dies castra habuisset et reverteretur Capuam, Q. Fabius Maximus dictator Romanus in agro Falerno ei se obiecit. Hic clausus locorum angustiis 2

τριετηρίς. — *foederatam:* συμμαχίς. — *expugnavit:* Part.

§. 3. *ex his:* = quorum. — *transiit:* s. XIV, 4, 4, ὑπερέρχεσθαι, Part. zur Verbindung mit dem folgenden.

§. 4. *ante eum:* von denen vor ihm. — *patefecit:* ἀναπεταννύναι, Part. ebenso *muniit,* ὀχυροῦν. — *ornatus:* ὁπλίζειν. — *unus vix* = ne unus quidem.

IV, 1. den Consul — hatte er beim Rhodanus mit ihm zusammenstossend (συμπλέκεσθαι) geschlagen. — *decernit:* διακρίνειν.

§. 2. *collega:* s. zu II, 7, 1. — *advers. venit:* ἀντιπαρατάττεσθαι. — *man. conserere:* s. 1, 2. — εἰς χεῖρας ἔρχεσθαι. — *petens:* ὡς ἐπί c. Dat.

§. 3. *gravi — oculorum:* διαφθείρεσθαι τὴν ὅρασιν. — *aeque — usus sit:* nimm ἐλαττοῦσθαι, pass. — *valetudine:* ἀρρωστία. — *lectica:* κλίνη, φορεῖον. — *ferretur:* κατακομίζειν. — *occupantem:* προκαταλαμβάνειν.

§. 4. *consularis:* ὑπατεύσας, ἀνὴρ ὑπατικοῦ ἀξιώματος, auch ὑπατικός selbst (in später Graecität, wie in Iustin. Novellen = *exconsul* durch ἀπὸ ὑπάτων ausgedrückt).

V, 1. *resistente:* ἀντέχειν, ἀντιποιεῖσθαι. — *in — montibus:* an (πρός) den Bergen nahe der Stadt. — *mor. est:* καταστρατοπεδεύειν. — *ei se obiecit:* 'fand er sich gegenüber', ἀντιπαρατ. wie 4, 2.

§. 2. *clausus:* συγκλ. — *detrimen-*

noctu sine ullo detrimento exercitus se expedivit, Fabio callidissimo imperatori dedit verba. Namque obducta nocte sarmenta in cornibus iuvencorum deligata incendit eiusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino obiecto visu tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus.
3 Hanc post rem gestam non ita multis diebus M. Minucium Rufum magistrum equitum pari ac dictatorem imperio dolo productum in proelium fugavit. Tiberium Sempronium Gracchum iterum consulem in Lucanis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum quinquies consulem apud Venusiam pari modo interfecit.
4 Longum est enumerare proelia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intellegi possit, quantus ille fuerit: quandiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

VI Hic invictus patriam defensum revocatus bellum gessit adversus P. Scipionem [Publii], quem ipse primum apud Rhodanum iterum apud
2 Padum tertio apud Trebiam fugarat, [filium]. Cum hoc exhaustis iam patriae facultatibus cupivit inpraesentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur. In colloquium convenit, con-
3 diciones non convenerunt. Post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem conflixit. Pulsus (incredibile dictu) biduo et duabus noctibus Hadrumetum pervenit, quod abest ab Zama circiter milia
4 passuum trecenta. In hac fuga Numidae, qui simul cum eo ex acie excesserant, insidiati sunt ei. Quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Hadrumeti reliquos e fuga collegit. Novis delectibus paucis diebus multos contraxit.

VII Cum in apparando acerrime esset occupatus, Carthaginienses

tum: ἐλάττωμα. — *se expedivit:* ἀπαλλάττεσθαι. — *ded. verba:* ἐξαπατᾶν. — *obducta:* ἐπιγίγνεσθαι. — *sarmenta:* φρυγάνων ξυλλογαί (δᾳ̃δες sagt Appian). — *deligata:* περιτιθέναι. — *dispalatam:* σποράδην. — *immisit:* trieb nach oben. — *quo — visu:* durch das plötzliche des zustossenden Anblicks (θέα). — *egredi:* προελαύνειν. — *vallum:* χάραξ.

§. 3. *mag. equitum:* ἵππαρχος. — *pari imperio:* τὴν ἰσομοιρίαν προσλαμβάνειν πρός. — *dictator:* δικτάτωρ, ωρος und ορος. — *productum:* προκαλεῖν.

§. 4. *quare — dictum:* dies eine aber wird genügen. — *ex quo — possit* = ad intellegendum. — *fuit:* sich aufhielt, Part. mit τυγχάνειν. — *in acie:* ἐκ παρατάξεως — *adv. c. posuit:* ἀντιστρατοπεδεύεσθαι.

VI, 1. *invictus:* ἀήττητος, praedicativ. — *revocatus:* μεταπέμπειν.

§. 2. *exh. p. facultatibus:* s. zu VII, 8, 1. — *inpraes.:* παραντίκα. — *componere:* καταλύειν. — *valentior:* ἐρρωμένος. — *in coll. venit:* συνέρχεσθαι πρὸς λόγους. — *cond. n. convenerunt:* ἀλλ' ἀσύμβατον ἐποίησε τὴν κοινολογίαν sagt Polyb. XV, 9.

§. 3. *incred. dictu:* worüber sich jemand wundern möchte. — *mil. pass. trecenta:* 2400 Stadien (σταδίους ἀνύσας ἐς τρισχιλίους App. Pun. c. 47).

§. 4. *in hac fuga:* als er floh. — *effugit:* προδιαφεύγειν. — *rel. e fuga:* die aus dem Kampfe geflohenen, διαφ. — *collegit:* ἀναλαμβάνειν, Partic. — *nov. delectibus:* wieder Soldaten aushebend, στρατολογεῖν.

VII, 1. *acerrime:* πρόθυμος. — *ess. occupatus:* γίγνεσθαι περί τι.

bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo setius exercitui postea praefuit resque in Africa gessit itemque Mago frater eius usque ad P. Sulpicium C. Aurelium consules. His enim magistratibus legati 2 Carthaginienses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gratias agerent, quod cum iis pacem fecissent, ob eamque rem corona aurea eos donarent simulque peterent, ut obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur. His ex senatus consulto responsum 3 est: munus eorum gratum acceptumque esse; obsides quo loco rogarent futuros; captivos non remissuros, quod Hannibalem, cuius opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano etiam nunc cum imperio apud exercitum haberent itemque fratrem eius Magonem. Hoc responso Carthaginienses cognito Hannibalem domum et 4 Magonem revocarunt. Huc ut rediit, praetor factus est, postquam rex fuerat, anno secundo et vicesimo. Ut enim Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu 5 pari diligentia se Hannibal praebuit ac fuerat in bello. Namque effecit ex novis vectigalibus non solum, ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, set etiam superesset, quae in aerario reponeretur. Deinde anno post praeturam M. Claudio L. Furio consuli- 6 bus Roma legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal ratus sui exposcendi gratia missos, priusquam iis senatus daretur, navem adscendit clam atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam facta 7 Poeni navis duas, quae eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt, bona eius publicarunt, domum a fundamentis disiecerunt, ipsum exulem iudicarunt.

At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio VIII Q. Minucio consulibus cum quinque navibus Africam accessit in finibus Cyrenaeorum, si forte Carthaginiensis ad bellum Antiochi spe

§. 2. *gr. agerent:* *χάριν ὁμολογεῖν.* — *pac. facere:* *εἰρ. συντιθέναι.* — *sim. peterent:* *προσδεῖσθαι.* — *ut essent:* dass es erlaubt wäre zu wohnen. — *redderentur:* *ἀνταποδιδόναι.*

§. 3. Uebers. 'sie empfingen vom Senat etwa folgende Antwort'. — *gratum:* 'sei ihnen erfreulich'; *ἡδόμενος*, constr. nach Plat. Phaed. c. 24: *ὅθεν δὲ ἀπελίπομεν, ἐπανέλθωμεν, εἴ σοι ἡδομένῳ ἐστίν*, vgl. Viger p. 242. — *acceptumque:* *κεχαρισμένος.* — *susc. foret:* entbrannt sei. — *cum imp.* — *haberent:* noch bei ihnen Feldherr sei.

§. 4. *rediit:* *ἐπανήκειν.*

§. 5. *pari dil. se praebuit:* *διοικῶν τὰ κατὰ — ὁμοίως ἐσπούδασε.* — *ac — bello:* 'als um den Krieg'. — *effecit:* *περιποιεῖσθαι.* — *ut esset rell.:* übers. 'so viel Geld, um nicht nur an die Römer das dem Bündniss entsprechende zu zahlen (*τελεῖν*), sondern auch zurückzulegen (*θησαυρίζειν*) das übrigbleibende'.

§. 6. *ratus:* *συλλογίζεσθαι.* — *priusq. daretur:* bevor sie zugelassen würden.

§. 7. *pal. facta:* *διαδιδόναι*, s. zu X, 2, 2. — *consequi* könnte wegbleiben. — *bon. publicarunt:* s. zu VII, 4, 5. — *a fund. disiecerunt:* *ἄρδην κατασκάπτειν.* — *iudicarunt:* *ἐπικηρύσσειν τί τινος* oder *κατά τινος.*

VIII, 1. *accessit:* *προσορμίζεσθαι* (Dep. pass. ebenso *καθορμίζεσθαι, ἀνάγεσθαι*) *πρός.* — *in:* *κατά.* — *fin. Cyr.:* *ἡ Κυρηναϊκή.* — *Ant. spe*

fiduciaque [posset inducere], cui iam persuaserat, ut cum exerciti-
2 bus in Italiam proficisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Poeni resciverunt, Magonem eadem qua fratrem absentem poena affecerunt. Illi desperatis rebus cum solvissent navis ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est. Namque alii naufragio alii a servulis
3 ipsius interfectum eum scriptum reliquerunt. Antiochus autem, si tam in agendo bello consiliis eius parere voluisset, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi quam Thermopylis de summa imperii dimicasset. Quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla
4 deseruit in re. Praefuit paucis navibus, quas ex Syria iussus erat in Asiam ducere, iisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo cum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

IX Antiocho fugato verens, ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi,
2 quo se conferret, consideraret. Vidit autem vir omnium callidissimus magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter avaritiam Cretensium. Magnam enim secum pecuniam portabat, de qua scie-
3 bat exisse famam. Itaque capit tale consilium. Amphoras compluris complet plumbo, summas operit auro et argento. Has praesentibus principibus deponit in templo Dianae simulans se suas fortunas illorum fidei credere. His in errorem inductis statuas aeneas, quas secum portabat, omni sua pecunia complet easque in propatulo domi
4 abicit. Gortynii templum magna cura custodiunt non tam a ceteris quam ab Hannibale, ne ille inscientibus iis tolleret secumque duceret.

X Sic conservatis suis rebus Poenus illusis Cretensibus omnibus ad Prusiam in Pontum pervenit. Apud quem eodem animo fuit erga

fid.: durch die Hoffnungen vom Ant. aus (ἐκ). — *excivit*: μετακαλεῖν.

§. 2. *affecerunt*: ἐπιτιθέναι. — *desperatis*: s. zu XVIII, 9, 2. — *solv. naves*: ἀνάγεσθαι. — *vel. vent. dedissent*: eiligst abfahren, μετὰ σπουδῆς ἀπαίρειν. — *namque* — *reliquerunt*: Gen. cons. im Anschluss an das vorhergehende. — *naufragio*: nimm das Verbum.

§. 3. *in suscipiendo*: von Anfang an. — *instituerat*: προτίθεσθαι. — *summ. imperii*: u. a. τὰ ὅλα. — *stulte*: παραλόγως.

§. 4. *quo cornu*: κατά. — *rem gessit*: Führer war. — *f. superior*: s. zu XVIII, 10, 1. 2.

IX, 1. *sine dubio*: δή που. — *sui fec. potestatem*: s. zu XVII, 3, 6.

§. 2. *magno*: 'über das grösste'. — *providisset*: προφυλάττεσθαι. — *avaritiam*: αἰσχροκέρδεια. — *portabat*: Partic. — *exisse famam*: s. oben 7, 7. — *c. tale consilium*: s. zu XVIII, 9, 3.

§. 3. *amphoras*: ἀμφορεύς. — *summas*: τὸ ἄκρον. — *operit*: ἐπιτιθέναι. — *deponit*: ἀπο- und ἀνατιθέναι. — *fidei credere*: ἐπιτρέπειν. — *complet*: Partic. — *propat. domi*: πρόδομος. — *abicit*: ἀπορρίπτειν.

§. 4. *non tam quam*: s. zu XIX, 2, 3. — *a ceteris*: 'die übrigen fürchtend', εὐλαβεῖσθαι. — *insc. iis*: λανθάνειν auf Hann. bezogen. — *toll. duceret*: ἀποκομίζειν.

X, 1. *conserv. illusis*: akt. Partic. — *eod. an. fuit*: ἐμμένειν τῇ διαθέσει. — *eg. arm. exerc.* Partic.

Italiam, neque aliud quidquam egit, quam regem armavit et exercuit adversus Romanos. Quem cum videret domesticis opibus minus esse 2 robustum, conciliabat ceteros reges, adiungebat bellicosas nationes. Dissidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur et mari et terra. Quo magis cupiebat 3 eum Hannibal opprimi. Sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem. Quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem iniit rationem. 4 Classe paucis diebus erant decreturi. Superabatur navium multitudine. Dolo erat pugnandum, cum par non esset armis. Imperavit quam plurimas venenatas serpentis vivas colligi easque in vasa fictilia conici. Harum cum effecisset magnam multitudinem, die ipso, quo 5 facturus erat navale proelium, classiarios convocat iisque praecipit, omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a ceteris tantum satis habeant se defendere. Id illos facile serpentium multitudine consecuturos. Rex autem in qua nave veheretur, ut scirent, se 6 facturum. Quem si aut cepissent aut interfecissent, magno iis pollicetur praemio fore.

Tali cohortatione militum facta classis ab utrisque in proelium XI deducitur. Quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabellarium in scapha cum caduceo mittit. Qui ubi ad navis adversario- 2 rum pervenit epistulamque ostendens se regem professus est quaerere, statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat, quin aliquid de pace esset scriptum. Tabellarius ducis nave declarata suis eodem, unde erat egressus, se recepit. At Eumenes soluta epistula nihil in 3 ea repperit, nisi quod ad irridendum eum pertineret. Cuius etsi cau-

§. 2. *min. esse robustum: ἀπορεῖν. — dissidebat: διαφέρεσθαί τινι*, pass. — *amicissimus:* praedicativ. — *bellum — gerebatur:* sie kriegten miteinander, *διαπολεμεῖσθαι.*

§. 3. *mag. cupiebat: περὶ πλείονος ποιεῖσθαι*; zur Verbindung nimm *ὅθεν.* — *opprimi: καταλύειν.* — *removisset: ἀναιρεῖν*, vgl. X, 8, 2. VII, 10, 1. — *fore: προχωρεῖν.*

§. 4. *rationem: στρατήγημα*, vgl. XVIII, 9, 3. — Im folgenden ist nach einem Gen. cons. mit *ἐπεί* fortzufahren, so dass der Nachsatz bei *dolo erat* beginnt. — *superabatur: λείπεσθαι.* — *par — armis: οὐκ ἀντάξιος ἐκ παρατάξεως.* — *venenatus: ἰοβόλος.* — *vas. fictilia: χύτροι κεραμοῖ.*

§. 5. *effecisset: συλλέγειν.* — *die — proelium:* 'beim Beginn (*ἐνεστάναι*) des Seeschlachttages'. — *classiarii: ἐπιβάται.* — *sat. habeant: ἀγαπᾶν*, vgl. VIII, 4, 3 und überh. Viger. p. 220 sqq.

§. 6. *veheretur: ἐπιβαίνειν.* — *ut scirent: ὅπως* c. Fut. vgl. Krüger 54, 8, 3. — *aut cep. aut. interf.:* wenn sie sich seiner lebend oder todt bemächtigten. — *iis fore:* nimm *τυγχάνειν.*

XI, 1. *ab utrisque: ἀμφοτέρωθεν.* — *in proel. deducitur: ἐκτάσσειν.* — *acie const.: ἀντιπαρατάσσειν.* — *daretur: αἴρειν.* — *esset: τάσσειν.* — *tabellarium: γραμματοφόρος.* — *caduceo: κηρύκειον* (c. cad. *θαλλοφόρος*?).

§. 2. zuerst Partic. dann *ἐπεί.* — *scriptum: ἐγγράφειν.* — *eodem* mag wegbleiben.

§. 3. *ad irr. pertineret: πρὸς ὕβριν*

sam mirabatur, neque reperiebatur, tamen proelium statim committere non dubitavit. 4 Horum in concursu Bithynii Hannibalis praecepto universi navem Eumenis adoriuntur. Quorum vim rex cum sustinere non posset, fuga salutem petit. Quam consecutus non esset, nisi intra sua praesidia se recepisset, quae in proximo litore erant collocata. 5 Reliquae Pergamenae naves cum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, conici coepta sunt. Quae iacta initio risum pugnantibus concitarunt, neque, quare id fieret, poterat intellegi. 6 Postquam autem navis completas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, cum quid potissimum vitarent non viderent, puppis verterunt seque ad sua castra nautica rettulerunt. 7 Sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit, neque tum solum sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

XII Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud L. Quintium Flamininum consularem cenarent, atque ibi de Hannibale mentione facta ex his unus diceret eum in Prusiae regno esse. 2 Id postero die Flamininus senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt in his Flamininum, qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet sibique dederet. 3 His Prusia negare ausus non est. Illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset; ipsi, si possent, comprehenderent; locum, ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei a rege datum erat muneri, idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, 4 scilicet verens, ne usu veniret, quod accidit. Huc cum legati Roma-

συγκείμενα. — *caus. mirabatur:* ἀπορεῖν. — *neque reperiebatur:* und keine Lösung fand.

§. 4. *horum in concursu:* als der Zusammenstoss stattgefunden hatte. — *sal. petit:* ἀσφάλειαν ζητεῖν ἐκ. — *prox. litore:* ἡ γειτνιῶσα παραλία. — *collocata:* τειχίζειν.

§. 5. *premerent:* u. a. προσκεῖσθαι. — *concitarunt:* ἐμποιεῖσθαι. — *neque — intellegi:* aktiv 'welche nicht einsehen konnten', Partic.

§. 6. *completas:* γέμειν. — *nova re:* durch das Neue des Geschehenden. — *cum n. viderent:* ἀπορεῖν. — *castra nautica:* τὰ ναύλοχα (subst. wohl nur im Plur. zu gebrauchen, wie Soph. Trach. 630), vgl. VII, 8, 5.

§. 7. *consilio:* σοφία. — *pari:* mit nicht geringerer.

XII, 1. *consularem:* s. zu 4, 4. — *ment. facta:* ὁ λόγος ἐμπίπτει.

§. 2. *detulit:* ἀναφέρειν πρός. — *patr. conscripti:* πατέρες συγγεγραμμένοι oder σύγγραφοι (Dion. Hal. Ant. II, 12. Plut. v. Rom. c. 13: τοὺς ἐν συγκλήτῳ τελοῦντας οἱ μὲν ἔξωθεν ἄνδρας ἡγεμόνας καλοῦσιν, αὐτοὶ δὲ Ῥωμαῖοι πατέρας συγγεγραμμένους). — *sec. haberet:* συμπεριφέρεσθαί τινι. — *sib. dederet:* adversativ.

§. 3. *aus. non est:* Partic. — *illud:* dies eine. — *recusavit:* s. zu XV, 8, 2. — *quod — esset:* was dem bei Gastfreunden gültigen (τὰ νενομισμένα) zuwiderliefe. — *esset:* wie VII, 10, 3. — *se tenebat:* ἠρεμεῖν. — *dat. er. muneri:* was er als Geschenk empfangen hatte. — *in omnibus:* ἀνά. — *scilicet:* δή που. — *accidit:* füge hinzu: 'in (πρός) Wahrheit'.

norum venissent ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali dixit pluris praeter consuetudinem armatos apparere. Qui imperavit ei, ut omnis fores aedificii circumiret ac propere sibi nuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset omnisque exi- 5 tus occupatos ostendisset, sensit id non fortuito factum sed se peti neque sibi diutius vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit.

Sic vir fortissimus multis variisque perfunctus laboribus anno XIII adquievit septuagesimo. Quibus consulibus interierit, non convenit. Namque Atticus M. Claudio Marcello Q. Fabio Labeone consulibus mortuum in annali suo scriptum reliquit, at Polybius L. Aemilio Paulo Cn. Baebio Tamphilo, Sulpicius autem Blitho P. Cornelio Cethego M. Baebio Tamphilo. Atque hic tantus vir tantisque bellis 2 districtus non nihil temporis tribuit litteris. Namque aliquot eius libri sunt Graeco sermone confecti, in his ad Rhodios de Cn. Manlii Volsonis in Asia rebus gestis. Huius belli gesta multi memoriae 3 prodiderunt, sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quandiu fortuna passa est, Silenus et Sosilus Lacedaemonius. Atque hoc Sosilo Hannibal litterarum Graecarum usus est doctore.

Sed nos tempus est huius libri facere finem et Romanorum ex- 4 plicare imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit iudicari.

XXIV.

M. Cato ortus municipio Tusculo adulescentulus, priusquam I

§. 4. *puer:* indefin. — *praet. consuet.:* als nach Gewohnheit (τὸ εἰωθός). — *apparere:* seien in Sicht. — *qui imperavit:* s. zu praef. 7.

§. 5. *occupatos:* s. zu 4. 3. — *sensit:* ἐνθυμεῖσθαι. — *peti:* ἐπιχειρεῖν. — *retinendam:* τηρεῖν. — *arbitrio:* γνώμη. — *sec. ferre:* συμπεριφέρειν. — *sumpsit:* s. zu X, 2, 5.

XIII, 1. *perfunctus:* διεργάζεσθαι. — *adquievit:* μεταλλάττεσθαι. — *annali:* τὰ χρονικά. — *scr. reliquit* = scripsit.

§. 2. mit καίπερ einzuleiten. — *districtus:* ἀσχολεῖσθαι. — *non. n. temporis:* ἐπὶ ποσόν. — *tribuit:* ἀσκεῖσθαι, Plsqprf. — *sunt* = extant, ἐπιδεικνύναι, vgl. Xen. Mem. II, 1, 21. — *Gr. sermone:* ἑλληνιστί.

§. 3. *nom. prodiderunt:* ἱστορεῖν. — *qui — vixerunt:* welche zugleich mit ihm, als er lebte, sich im Lager aufhielten (συνδιαιτᾶσθαι). — *us. est doctore:* wurde ihm gelehrt.

§. 4. *fac. finem:* μέτρον ἐπιτιθέναι. — *explicare:* διέρχεσθαι. — *quo fac.* — *iudicari:* damit die Entscheidung (σκέψις) leichter (πρόχειρος) sei — für den welcher verglichen hat.

XXIV.

I, 1. *ortus:* dem Geschlechte nach seiend. — *municipio:* πόλις, πολί-

honoribus operam daret, versatus est in Sabinis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. Inde hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perpenna censorius 2 narrare solitus est, Romam demigravit in foroque esse coepit. Primum stipendium meruit annorum decem septemque. Q. Fabio M. Claudio consulibus tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique opera eius existimata est in proelio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal frater Hannibalis. 3 Quaestor obtigit P. Africano consuli. Cum quo non pro sortis necessitudine vixit. Namque ab eo perpetua dissensit vita. Aedilis 4 plebi factus est cum C. Helvio. Praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore ex Africa decedens Q. Ennium poetam deduxerat. Quod non minoris existimamus quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

II Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco sorte provinciam nactus 2 Hispaniam citeriorem exque ea triumphum deportavit. Ibi cum diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cuius in priori consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere et ipse ei succedere neque hoc per senatum efficere potuit, cum quidem Scipio principatum in civitate obtineret, quod tum non potentia sed iure res publica administrabatur. Qua ex re iratus senatu consulatu

χνιον. Ein entsprechender Ausdruck fehlt meines Wissens dem Gr. (*κωμόπολις* bei Strab. XII, p. 537 steht zwar im Gegensatz zu *μητρόπολις τῆς χώρας*, bezeichnet aber mehr eine herabgekommene Stadt). — *adulescentulus*: *κομιδῆ μειράκιον*, vgl. zu XIII, 4, 2. XVIII, 1, 4. — *hon. op. daret*: *ἀφιέναι ἑαυτὸν εἰς τὴν πολιτείαν*. — *vers. est in*: *δίαιταν ἔχειν περί*. — *quod — habebat*: wegen der väterl. Güter (*χωρία*), die er daselbst geerbt hatte. — *hortatu*: *προτρέπειν*. — *q. hab. collegam*: mit welchem er gewesen war. — *censorius*: *ἀνὴρ τιμητεύσας*. — *demigravit*: *ἐπιστέλλεσθαι*. — *in foroque — coepit*: er befasste sich (*ἅπτομαι*) mit den dortigen Staatsangelegenheiten (*ἡ πολιτεία*).

§. 2. *stip. merere*: *στρατεύεσθαι στρατείαν*. — *trib. mil. fuit*: er erhielt eine Tribunenstelle (*χιλιαρχία*). — *castra sec. est*: *στρατοπεδεύεσθαι μετά*. — *magnique — est*: s. zu IX, 1, 1.

§. 3. *quaestor*: *ταμίας*. — *obtigit*: *συνεκπέμπεσθαι*, Partic. — *pro s. necessitudine*: gemäss der Gemeinsamkeit des Amtes, welches er erlost hatte. — *vixit*: *διαιτᾶσθαι μετά τινος*. — *dissensit*: *διαφέρεσθαι* (pass.) Partic. — *perp. vita*: das ganze Leben hindurch (*παρά*). — *aed. plebi*: *ἀγορανόμος* (*ἀστυνόμος*) *δημοτικός*; über die zwiefache Aedilität vgl. Plut. v. Mar. c. 5.

§. 4. *provinciam*: *ἐπαρχία*. — *quaestor*: *ταμιεύειν*. — *decedens*: bei seinem Weggange. — *existimamus*: *ποιεῖσθαι περί*. — *Sardiniensem*: *κατὰ* oder *ἀπὸ τῆς Σαρδ.*

II, 1. *triumph. deportavit.* *θρίαμβον κατάγειν ἀπό*.

§. 2. *fuerat* = dem obigen *obtigit* in 1, 3. — *voluit — succedere*: übers. ‘versuchte seine Herrschaft aufhören zu lassen u. selbst zum Nachfolger in jener Provinz (Gen.) ernannt zu werden’. — *neque hoc*: hier mag im Gr. ein neuer Satz beginnen: nicht könnend — dem Senat aber zürnend — lebte er. — *princ. obtineret*: *πρωτεύειν*. — *potentia*: *πρὸς ἐξουσίαν*. — *iratus*: u. a. *προσκρουόμενος ὑπό*. — *priv. mansit*: *ἀπράγμων ἰδιώτευσε*.

peracto privatus in urbe mansit. At Cato censor cum eodem Flacco 3 factus severe praefuit ei potestati. Nam et in compluris nobilis animadvertit et multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare. Circiter annos 4 octoginta usque ad extremam aetatem ab adulescentia rei publicae causa suscipere inimicitias non destitit. A multis temptatus non modo nullum detrimentum existimationis fecit sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

In omnibus rebus singulari fuit industria. Nam et agricola III sollers et peritus iurisconsultus et magnus imperator et probabilis orator et cupidissimus litterarum fuit. Quarum studium etsi senior 2 arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit, neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adulescentia confecit orationes. Senex historias 3 scribere instituit. Earum sunt libri septem. Primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius, unde quaeque civitas orta sit Italica. Ob quam rem omnis Origines videtur appellasse. In quarto autem bellum Poenicum est primum, in quinto secundum. Atque haec omnia capitulatim sunt dicta. Reliquaque bella pari 4 modo persecutus est usque ad praeturam Servii Galbae, qui diripuit Lusitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. In iisdem exposuit, quae in Italia Hispaniisque aut fierent aut viderentur admiranda. In quibus multa industria et diligentia comparet nulla doctrina.

§. 3. *severe:* *αὐστηρῶς.* — *nam et animadvertit:* *ἐπιτιμᾶσθαι*, Partic. im Anschluss an das vorhergehende mit τὰ μέν — τὰ δέ. — *res novas addidit:* *καινοτομεῖν περί.* — *edictum:* *πρόγραμμα.* — *qua re reprimeretur:* zur Beschränkung, *περικοπή.* — *luxuria;* *πολυτέλεια.* *incip. pullulare:* *μεγάλην ἐπίδοσιν λαμβάνειν.*

§. 4. *rei p. causa:* *ὑπὲρ τῶν κοινῶν.* — *a m. temptatus:* obgleich sich viele an ihm versuchten (*ἐπιτίθεσθαι*), Gen. cons. — *detr. fecit:* *ἐλαττώματι περιπίπτειν.* — *quoad vixit:* sein ganzes Leben hindurch. — *laude:* Partic.

III, 1. *sing. f. industria:* *ἐφιλοτιμεῖτο σπουδαῖος εἶναι.* — *sollers:* *ἄκομψος.* — *per. iurisc.:* *ἔμπειρος τῶν νομικῶν (τῆς νομικῆς).* — *probab. orator:* *εὐδόκιμος ἐπὶ λόγων δεινότητι.* — *cup. litterarum:* *φιλομαθής.*

§. 2. *quarum — arripuerat:* *ὀψιμαθῆ γίγνεσθαι τῆς παιδείας*, und etwa noch dazu *καὶ πόρρω παντάπασιν ἡλικίας.* — *progr. fecit:* *προκόπτειν.* — *rep. possit:* aktiv 'jemand finden möchte'. — *fuer. incognitum:* *διαφεύγειν.*

§. 3. *confecit:* *ἐκπονεῖσθαι.* — *hist. scr. instituit:* er wandte sich zum Geschichtschreiben. — *orta sit:* *ἀποικίζειν.* — *Origines:* der latein. Ausdruck wird beibehalten, *ὀριγῖνες* (der Accent nach der Analogie von *Ἀβοριγῖνες*, constanter Schreibung für *Aborigînes*). — *bell. Poen.:* s. zu XXII, 4, 3. — *est:* *συμπεριέχειν.*

§. 4. *capitulatim:* *κεφαλαιωδῶς.* — *diripuit:* *καταστρέφειν.* — *non nominavit:* die Namen verschweigend. — *notavit:* *ἐκτίθεσθαι.* — *fierent, viderentur:* Subst. *πρᾶγμα, θέαμα.* — *industria:* *σπουδή.* — *diligentia:* *ἀκρίβεια.* *comparet:* *ἐμφανίζειν*, näml. Cato. — *doctrina:* *πραγματικὴ διάληψις.*

5 Huius de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu T. Pomponii Attici. Quare studiosos Catonis ad illud volumen delegamus.

XXV.

I T. Pomponius Atticus ab origine ultima stirpis Romanae generatus perpetuo a maioribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. 2 Patre usus est diligente et, ut tum erant tempora, diti in primisque studioso litterarum. Hic, prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit. 3 Erat autem in puero praeter docilitatem ingenii summa suavitas oris atque vocis, ut non solum celeriter acciperet, quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re in pueritia nobilis inter aequalis ferebatur clariusque explendescebat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre possent. 4 Itaque incitabat omnis studio suo. Quo in numero fuerunt L. Torquatus C. Marius filius M. Cicero. Quos consuetudine sua sic devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

II Pater mature decessit. Ipse adulescentulus propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebi interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia Pomponii consobrina nupserat Servio 2 fratri Sulpicii. Itaque interfecto Sulpicio postea quam vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet dissociatis animis civium, cum alii Sullanis alii Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis Athenas se contulit. Neque eo setius adulescentem Marium hostem iudicatum iuvit opibus suis. 3 Cuius fugam pecunia sublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimen-

§. 5. *separatim:* *ἰδίᾳ.* — *fecimus:* *ἐκδιδόναι*, vgl. X, 3, 2. — *studiosos:* *φιλομαθεῖν περί.* — *volumen* = librum. — *delegamus:* *ὑποδεικνύναί τινί τι.*

XXV.

I, 1. *ab orig.* — *Romanae:* aus einem sehr alten Römischen Hause (*οἰκία*). — *acceptam:* nimm *παραδιδόναι.*

§. 2. *stud. litterarum:* *φιλομαθής.* — *amabat:* *ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι.* — *doctrinis:* kann wegbleiben. — *quib. imp. debet:* *τὰ προσήκοντα.*

§. 3. *docilitatem:* *εὐμαθία.* — *s. suav. vocis:* etwa *φθέγμα ἀστειότατον.* — *suav. oris:* ein sehr liebliches Angesicht (*ἦν τὸ εἶδος ἡδύς* Plut. v. Eum. c. 11). — *acciperet:* *συνιέναι.* — *pronuntiaret:* *διελθεῖν ὑποκρινόμενον.* — *in pueritia:* als junger Mensch. — *nob. ferebatur:* *εὐδοκιμεῖν.* — *condiscipuli:* s. XV, 2, 2.

§. 4. *incitabat:* *διεγείρειν.* — *cons. sua:* *συνδιαιτᾶσθαι.*

II, 1. *mature:* *ἀωρί.* — *trib. plebi:* *δήμαρχος. δημαρχεῖν.* — *expers:* *ἀμέτοχος.* — *consobrina:* *ἀδελφιδῆ.*

§. 2. *perturbatam:* *διαταράσσειν.* — *dissociatis:* *στασιάζειν.* — *an. civium* = civibus. — *fav. partibus:* s. zu XIX, 3, 1. — *obsequendi:* *σπουδάζειν περί.* — *iudicatum:* *ἀποκηρύσσειν.* — *sublevavit:* Partic. *χρήμ. χορηγεῖν.*

§. 3. *peregrinatio:* *ἀποδημία.* — *detr. afferret:* *βλάπτειν*, auf Att. be-

tum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum traiecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. Nam praeter gratiam, quae iam in adulescentulo 4 magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Cum enim versuram facere publice necesse esset, neque eius condicionem aequam haberent, semper se interposuit atque ita, ut neque usuram iniquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indul- 5 gendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. 6 Nam universos frumento donavit, ita ut singulis septem modii tritici darentur, qui modus mensurae medimnus Athenis appellatur.

Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis par principibus III videretur. Quo factum est, ut huic omnis honores, quos possent, publice haberent civemque facere studerent. Quo beneficio ille uti noluit, quod nonnulli ita interpretantur amitti civitatem Romanam alia adscita. Quandiu adfuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit, 2 absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi et Midiae locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione rei publicae actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus 3 fortunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eam propriam haberet domum, hoc

zogen. — *traiecit:* διαβιβάζειν. — *esset carissimus:* vor den anderen gefiel.

§. 4. *nam pr. gratiam:* nicht blos wegen — sondern da er u. s. w. — *gratia:* ἐξουσία. — *quae erat:* καί c. Partic. — *suis opibus:* ἰδίᾳ δαπάνῃ. — *inopia:* εὐτέλεια. — *cum — nec. esset:* 'wenn das Gemeinwesen borgen musste', vielleicht auch 'wenn das Gemeinwesen einer ἐπίδοσις bedurfte'. — *neque haberent:* aber keinen Darleiher fand ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι τόκων. — *se interposuit:* der Sache nach 'so gab (ἀποδ.) er von dem Seinigen (παρ' ἑαυτοῦ)', s. unten 9, 5. — *ita ut:* Partic. — *iniquam:* ἄθροος. — *acceperit:* εἰσπράττειν. — *long. q. d. esset:* 'über die Zeit, auf welche er geliehen hatte'; vgl. Plut. v. Crass. c. 3: ἀπαιτῶν δ' ἀποτόμως, τοῦ χρόνου παρελθόντος, εἰς ὃν ἐδάνειζε.

§. 5. *indulgendo:* ἐπιείκεια. — *inveterascere:* παλαιοῦσθαι. — *patiebatur:* περιορᾶν c. Partic. — *multiplicandis* = multiplicatis.

§. 6. *auxit — liberalitate:* übers. 'dieses gewährend (χαρίζεσθαι) fügte er noch eine andere Freigebigkeit (s. V, 2, 1) hinzu (προσεπιδιδόναι).' — *frum. donavit:* σιτοδοτεῖν, Part. (σιτηρέσιον παρέχειν heisst eine Geldspende zum Getraide-Ankauf machen). — *modii:* wird beibehalten. — *qui med. appellatur:* was den zu Athen sogenannten μέδιμνος macht (ἀποτελεῖν).

III, 1. *communis:* εὔκολος, ἀφελής. — *infimis:* οἱ εὐτελέστατοι. — *haberent:* auf ihn übertrugen. — *civ. facere:* τὴν ἰσοπολιτείαν ἐπιψηφίζεσθαι. — *uti noluit:* er verbat sich. — *amitti — adscita:* dass der in einen andern Staat eingeschriebene das Röm. Bürgerrecht verliere.

§. 2. *act. auctoremque:* συνεργαζόμενος und διαιτητής.

§. 3. *ig. prim.* rell.: subordinirt: wenn nun jenes ein Geschenk des Glückes war. — *in qua dom. esset:* übers. 'welche die Weltherrschaft wie etwas ihr eigenthümliches und eignes in Besitz genommen hatte.

specimen prudentiae, quod, cum in eam se civitatem contulisset, quae antiquitate humanitate doctrinaque praestaret omnis, unus ei fuit carissimus.

IV Huc ex Asia Sulla decedens cum venisset, quandiu ibi fuit secum habuit Pomponium captus adulescentis et humanitate et doctrina. Sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse non adscitum. Idem poëmata pronuntiabat 2 et Graece et Latine sic, ut supra nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam ab se dimitteret cuperetque secum deducere. Qui cum persuadere temptaret, *noli, oro te*, inquit Pomponius *adversum eos me velle ducere, cum quibus, ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sulla adulescentis officio collaudato omnia munera ei, quae Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri. 3 Hic compluris annos moratus, cum et rei familiari tantum operae daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias et omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret, nihilo 4 minus amicis urbana officia praestitit. Nam et ad comitia eorum ventitavit et, si qua res maior acta est, non defuit. Sicut Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem praebuit. Cui ex patria 5 fugienti HS ducenta et quinquaginta milia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta et L.

— *ut — hab. domum:* 'die eigentliche Heimath steht im Gegensatz zum zeitweiligen Aufenthaltsort (*cum — contulisset*)' Nipperdey z. d. St. Für eigentliche Heimath kann man 'Vaterland, Vaterstadt' sagen (Der ganze Gedanke des Nepos ist etwas unklar, auch steht der Text an dieser Stelle nicht sicher.). — *specimen:* τεκμήριον. — *unus — carissimus:* vor allen andern ihr werth war (*εὐδοκιμεῖν*).

IV, 1. *ibi fuit:* dort verweilte. — *captus:* ἁλισκόμενος. — *Gr. loquebatur:* τὴν Ἑλλ. γλ. μεταχειρίζεσθαι. — *natus:* ἐγχώριος, 'so dass er in dieser Hinsicht einem einheimischen Athener glich'. — *tanta — Latini:* der Sprache der Römer (meist als διάλεκτος bezeichnet, um ihre Verwandtschaft mit dem Gr. anzudeuten) aber bediente er sich mit so grosser Anmuth. — *nativum:* ἴδιος. — *leporem:* concret: εὐέπεια. — *adscitum:* πλάσσειν. — *idem — addi:* im Hersagen (ὑπόκρισις) Gr. und Röm. Gedichte übertraf er alle.

§. 2. Da ihn Sulla deshalb — und ihn zu überreden versuchte, u. s. w. — *noli oro te:* μηδαμῶς. — *cum quibus — reliqui:* da ich It. verlassen habe, um nicht mit ihnen u. s. w. — *ferrem:* ἐκφέρειν. — *officio:* χρηστότης. — *deferri:* μετακομίζειν.

§. 3. *rei fam. op. daret:* χρηματίζεσθαι. — *tant. quantum:* καθ' ὅσον. — *non ind. deb. paterfam:* es einem für sein Vermögen Sorge tragenden (ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι) Hausvater (οἰκοδεσπότης) geziemte. — *tribueret:* nimm ἀσχολεῖσθαι. — *nih. minus — praestitit:* that er nichts desto weniger in Rom selbst das den Freunden zukommende (τὰ καθήκοντα ἀποτελεῖν).

§. 4. *ad com. ventitavit:* ἀρχαιρεσιάζειν μετά τινος. — *defuit:* ἀφεστάναι — *sicut:* οἷον. — *singularem:* ἐξηλλαγμένος. — *cui fugiendi:* und als er floh. — *HS duc. quinq. milia:* sestertius σεστέρτιος. Griech. Schriftsteller rechnen aber auch bei Römischen Münzangaben gewöhnlich nach Talenten. 25,000 Sest. betragen ungefähr 1 Talent.

§. 5. *tranquillatis — Romanis:* als die Angelegenheiten für (Dat.) Rom ruhig waren (εὐημερεῖν). —

Torquato consulibus. Quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

V Habebat avunculum Q. Caecilium equitem Romanum familiarem L. Luculli divitem difficillima natura. Cuius sic asperitatem veritus est, ut quem nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam senectutem retinuerit benivolentiam. Quo facto tulit pietatis fru- 2 ctum. Caecilius enim moriens testamento adoptavit eum heredemque fecit ex dodrante. Ex qua hereditate accepit circiter centies sester- 3 tium. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni, easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat coniunctissime multo etiam familiarius quam cum Quinto, ut iudicari possit plus in amicitia valere similitudinem morum quam affinitatem. Utebatur 4 autem intime Q. Hortensio, qui his temporibus principatum eloquentiae tenebat, ut intellegi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius, et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantae laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio essetque talium virorum copula.

VI In re publica ita est versatus, ut semper optimarum partium et esset et existimaretur neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quam qui maritimis iactarentur. Honores non petiit, cum ei 2 paterent propter vel gratiam vel dignitatem, quod neque peti more maiorum neque capi possent conservatis legibus in tam effusi ambitus largitionibus neque geri e re publica sine periculo corruptis civitatis

pros. est: *πενθικῶς ἔχειν.* — *quem diem* muss übersetzt werden 'an diesem Tage'. — *dolorem:* *αὐστηρότης.*

V, 1. *avunculum:* *θεῖος.* — *dif. natura:* *δύσκολος*, dazu das Subst. *δυσκολία asperitas.* — *ver. est:* *θεραπεύειν.* — *quem — posset:* übers. dessen, der allen unerträglich (*δυσανάσχετος*) schien'. — *s. offensione:* niemals Anstoss gebend, *προσκρούειν, προσκόπτειν τινί.* — *summam:* *τὸ ἄκρον.*

§. 2. *tul. fructum:* *καρποῦσθαί τι*, vgl. VIII, 1, 3. — *adoptavit:* *εἰσποιεῖν.* — *eum — dodrante:* er hinterliess ihm (*καταλ.*) die drei Theile (*μοῖρα*) seines Vermögens (*ἐνναούγκιον καταλιμπάνειν* Iustin. Nov. 38).

§. 3. *conciliarat:* *ἀποτελεῖν.* — *a condisc.:* *ἀπὸ τῆς πρώτης διδασκαλίας.* — *plus valere:* *περιεῖναι.*

§. 4. *princ. el. tenebat:* *ἐπ' ἄκρον τῆς λόγων δεινότητος ἀφικέσθαι.* — *int. n. posset:* es war schwer genau anzugeben, *διακριβοῦσθαι.* — *int. quos esset aem.:* *φιλοτιμεῖσθαι περί.* — *n. int. obtr.:* *μὴ ζηλοτυπεῖν.* — *essetque copula:* sondern dass einträchtig waren (*ὁμονοεῖν*).

VI, 1. *est versatus:* *μεταλαμβάνειν.* — *opt. partium:* der Optimaten, s. X, 6, 3. XIX, 3, 1; *οἱ ταῖς ἐξουσίαις καὶ δόξαις ὑπερέχοντες.* — *et exist.:* und für einen solchen gehalten wurde. — *fluctibus:* *κλύδων*, sing. — *se committeret:* *ἑαυτὸν ἀφιέναι.* — *in sua pot. esse:* *ἐφ' ἑαυτῶν εἶναι.* — *qui se his dedissent:* die von diesen ergriffenen, *περιλαμβάνειν.* — *qui mar. iactarentur:* die auf dem Meere schwankenden, *σαλεύειν.*

§. 2. *honores:* *ἀρχαί.* — *petiit:* *παραγγέλλειν.* — *more maiorum:* *κατὰ τὰ πάτρια.* — *capi:* *μετιέναι.* — *conservatis:* *κατά.* — *in — largitionibus:* wegen des zügellosen (*ἀκόλαστον*) der Bestechung. — *geri:* *διοικεῖν.* — *e re publ.:* *συμφερόντως τῇ πολ.* — *corr. civ. moribus:* weil

3 moribus. Ad hastam publicam numquam accessit. Nullius rei neque praes neque manceps factus est. Neminem neque suo nomine 4 neque subscribens accusavit. In ius de sua re numquam iit. Iudicium nullum habuit. Multorum consulum praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum. Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati 5 locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cum praeturam gerere noluisset, asseclam esse praetoris. Qua in re non solum dignitati serviebat sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat, ut eius observantia omnibus esset carior, cum eam officio non timori neque spei tribui viderent.

VII Incidit Caesarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. Usus est aetatis vacatione neque se quoquam movit ex urbe. Quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, 2 omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompeium coniunctum non offendit. Nullum ab eo habebat ornamentum ut ceteri, qui per eum aut honores aut divitias ceperant. Quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summa cum eius offensione domi remanserunt. 3 Attici autem quies tantopere Caesari fuit grata, ut victor, cum privatis pecunias per epistulas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. Sic vetere instituto vitae effugit nova pericula.

VIII Secutum est illud occiso Caesare, cum res publica penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisse videre- 2 tur. Sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adulescens aequali familiarius

der Charakter des Staats verdorben war.

§. 3. *hast. publicam:* δημόσιαι πωλήσεις, τὰ δεδημευμένα. — *numq. accessit:* ἀπειπεῖν πρός, Part. zur Verbindung mit dem folgenden. — *praes — manc. fact. est:* ἐγγυᾶσθαι und ἐργολαβεῖν. — *suo nomine:* ὑπὲρ ἑαυτοῦ, s. zu XVIII, 7, 2. — *subscribens:* ὑπογράφων.

§. 4. *in ius iit:* er verfolgte niemand. — *iud. habuit:* διαδικάζεσθαι. — *praefecturas:* προστασία. — *delatas:* auf ihn. — *sic — ut:* nahm er zwar an, aber. — *provinciam:* s. XXIV, 1, 1. — *sit secutus:* προπέμπειν. — *rei fam. fructum:* χρηματισμός. — *loc. obtinere*: s. zu XVIII, 1, 5.

§. 5. *non decere:* αἰσχρόν. Danach Part. Constr. 'dass der, welcher verschmäht hatte' (*ἀπειπεῖν πρός*, wie oben §. 3). — *serviebat:* φυλάττειν. — *tranquillitati:* das ungestörte (*ἀθόρυβος*) des Lebens. — *observantia:* φιλοφροσύνη. — *ess. carior:* mehr gefiel. — *tribui:* ἀπονέμειν (pass. mit διά). — *officium* lässt sich hier durch χάρις ausdrücken.

VII, 1. *incidit:* ἐνστῆναι. — *usus est aet. vac.:* ἤδη πρὸς τὰς στρατείας ἀπειρηκέναι διὰ τὸ γῆρας nach Plut. v. Ages. c. 33. — *neque — ex urbe:* er selbst verhielt sich ruhig (s. zu XVI, 4, 1) in der Stadt. — *dedit:* χορηγεῖν.

§. 2. *null. habebat:* Partic. — *ceperant:* λαγχάνειν. — *invitissimi:* μάλα δυσωπούμενοι.

§. 3. *pec. imperaret:* ἀργυρολογεῖν τινα. — *concesserit:* κατάγειν, auf seine Bitten. — *instituto:* ἀγωγή.

VIII, 1. *se convertisse:* ἀποκλίνειν πρός.

§. 2. *usus est:* προσφέρεσθαι (passiv). — *adulescens:* obgleich ein

quam hoc sene, neque solum eum principem consilii haberet sed etiam in convictu. Excogitatum est a quibusdam, ut privatum aera- 3 rium Caesaris interfectoribus ab equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si principes eius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est a C. Flavio Bruti familiari Atticus, ut eius rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis 4 praestanda sine factione existimaret semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eae paterentur; sed neque cum quoquam de ea re collocuturum neque coiturum. Sic ille consensionis globus huius unius dissensione disiectus est. Neque multo post superior esse coe- 5 pit Antonius, ita ut Brutus et Cassius provinciarum, quae iis dicis causa datae erant a consule ****** desperatis rebus in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abiecto Bruto Italiaque cedenti HS centum milia muneri misit, eidem in Epiro absens trecenta iussit dari, neque eo magis potenti adulatus est Antonio neque desperatos reliquit.

Secutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantum IX eum prudentem dicam, minus quam debeam praedicem, cum ille potius divinus fuerit, si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quae nullis casibus agitur neque minuitur. Hostis Antonius 2 iudicatus Italia cesserat. Spes restituendi nulla erat. Non solum inimici, qui tum erant potentissimi et plurimi, sed etiam, qui adversariis eius se dabant, et in eo laedendo aliquam consecuturos sperabant commoditatem, Antonii familiaris insequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, ami- 3

junger Mann seiend. — *princ. consilii:* vor anderen als Rathgeber (συμβουλευτής). — *in convictu:* ὁμόσιτον ποιεῖσθαι.

§. 3. *excogit. est:* ἔδοξε. — *aerarium:* III, 3, 1. — *eius ordinis:* concret. 'des Ritterstandes (ἱππάς)'. — *appell. est:* παρακαλεῖν, aktiv. — *princeps esse:* κατάρχεσθαι.

§. 4. *offic. praestanda:* τὰ καθήκοντα ποιεῖν. — *factio:* στάσις. — *se removisset:* ἀφίστασθαι. — *quant. eae pat.:* κατὰ τὸ ὑπάρχον. — *coiturum:* κοινωνεῖν. — *cons. globus:* ἡ τῶν ξυμφρονούντων ἑταιρεία. — *disc. est:* καταλύειν.

§. 5. *sup. esse coepit:* προτέρημα λαβεῖν. — *dicis causa:* ἐπὶ προφάσει. — *datae erant:* κληροῦσθαι (Br. und Cass.). — *desp. rebus:* s. zu XVIII, 9, 2. — *florenti:* ἵστασθαι. — *abiecto:* προπηλακίζεσθαι, ῥίπτεσθαι ὑπὸ τῆς τύχης. — *dari:* ἐκτίνειν. — *eo mag. adulatus est:* πλημμελεῖν ἐπὶ θωπείᾳ. — *potenti:* ἐξουσίαν λαμβάνειν.

IX, 1. *secutum est:* im Anschluss hieran (ἐχομένως) entstand. — *prudentem:* prud. fuisse. — *min. q. debeam:* nicht nach Gebühr. — *divinus:* μαντικός, μαντική. — *nat. bonitas:* εὐφυΐα καὶ χρηστότης. — *casibus:* σύμπτωμα. — *agitur:* ταράττειν.

§. 2. *host. iudicatus:* da ihm der Krieg angekündigt war (ἐπαγγέλλειν). — *spes — erat:* ohne Hoffnung auf seine zukünftige Wiederherstellung (ἀποκατάστασις). — *qui adv. se dabant:* οἱ τὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἑλόντες. — *laedendo:* προπηλακίζειν. — *al. cons. comm.:* ἴδιόν τι κέρδος ἀποφέρειν (Inf. Fut. mit ἄν). — *rebus:* τὰ ἐπιτήδεια.

cissimus esset Bruto, non modo nihil his indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiaris eius ex urbe profugientis quantum 4 potuit texit, quibus rebus indiguerunt adiuvit. P. vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviae, cum litibus distineretur magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum praestitit, ut nullum illa stiterit vadi- 5 monium sine Attico, sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cum illa fundum secunda fortuna emisset in diem neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit pecuniamque sine fenore sineque ulla stipulatione credidit maximum existimans quaestum memorem gratumque cognosci simulque aperire se non fortunae 6 sed hominibus solere esse amicum. Quae cum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare. Nemini enim in opinionem 7 veniebat Antonium rerum potiturum. Sed sensim is a nonnullis optimatibus familiaribus eius reprehendebatur, quod parum odisse malos civis videretur. Ille autem sui iudicii potius, quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent.

X Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat propter intimam fami- 2 liaritatem Ciceronis et Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat timens proscriptionem latebatque apud P. Volumnium cui, ut ostendimus, paullo ante opem tulerat (tanta varietas his temporibus fuit fortunae, ut modo hi modo illi in summo essent aut fastigio aut periculo) habebatque secum Q. Gellium Canum aequalem 3 simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognorat, adeo coniuncte vixit, ut ad 4 extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi

§. 3. *nihil indulsit:* *οὐ περιορᾶν* c. Partic. — *quib. reb. indig.:* das nöthige. — *adiuvit* = *dedit*, s. oben 7, 1.

§. 4. *prof. potuerint:* Inf. mit *ἄν*. *magn. terr. vexaretur:* *περίφοβον εἶναι*. — *off. s. praestitit:* *προσφέρεσθαι*. — *stit. vadimonium:* *εἰς τὰ δικαστήρια παρελθεῖν*. — *omn. rerum:* *ὑπέρ*.

§. 5. *quin etiam:* *καὶ δὴ καί*. — *fundum:* *χωρίον*. — *sec. fortuna:* als sie noch im Glücke war (*εὐτυχεῖν*). — *in diem:* *εἰς προθεσμίαν*. — *se interposuit:* *μεσιδιοῦσθαι*, *μεσεγγυεῖσθαι* (Isocr. c. soph. §. 5), *κατεγγυᾶσθαι* (lauter Dep. pass.). — *stipulatione:* *τὰ συμβόλαια* (*χειρόγραφον* ist spät). — *aperire:* *ἐνδείκνυσθαι* (*ὡς κτλ.*). — *fort. hominibus:* Gen.

§. 6. *in op. veniebat:* *ἐνθυμεῖσθαι ὡς*.

§. 7. *reprehendebatur:* es wollten (*μέλλειν*) ihm Vorwürfe machen. — *ille — intuebatur:* er aber glaubte, dass es mehr seine Sache sei darauf zu sehen u. s. w.

X, 1. *conversa est:* es geschah ein Umschwung, *μεταβολή*, *παλίρροια*. — *propt. int. familiaritatem:* wegen des Uebermasses seiner Freundschaft.

§. 2. *proscriptionem:* *προγραφή*. — *latebat:* hielt sich heimlich auf. — *ut ostendimus:* *καθάπερ ἐπάνω προεῖπον*. — *varietas:* *περιπέτεια*. — *in summ. fast. aut per:* auf dem Gipfel des Wohlergehens (*εὐπραγία*) oder der Gefahr. — *hab. secum:* *μετά*.

§. 3. *ludo:* *διδασκαλεῖον*. — *adeo coniuncte:* Superl.

tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei sed etiam omnibus eius amicis esset inimicus eosque vellet proscribere, multis hortantibus tamen Attici memor fuit officii et ei, cum requisisset ubinam esset, sua manu scripsit, ne timeret statimque ad se veniret; se eum et illius causa Canum de proscriptorum numero exemisse. Ac ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi sed etiam ei, quem 5 carissimum habebat, praesidio fuit. Neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, sed ut appareret nullam seiunctam sibi ab eo velle fortunam. Quod si gubernator praecipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat, cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quam ut pluri- IX mis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cum proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit, nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est. Qui 2 etiam post proelium Philippense interitumque C. Cassii et M. Bruti L. Iulium Mocillam praetorium et filium eius Aulumque Torquatum ceterosque pari fortuna perculsos instituerit tueri atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari iusserit. Difficile est omnia persequi et non necessarium. Illud unum intellegi volumus illius liberali- 3 tatem neque temporariam neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus 4 ac temporibus iudicari potest, quod non florentibus se venditavit sed afflictis semper succurrit. Qui quidem Serviliam Bruti matrem non minus post mortem eius quam florentem coluerit. Sic liberalitate 5 utens nullas inimicitias gessit, quod neque laedebat quemquam neque, si quam iniuriam acceperat, non malebat oblivisci quam ulcisci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia, quae autem 6

§. 4. *od. fer. in:* ὀργὴν ποιεῖσθαι κατά. — *hortantibus:* νουθετεῖν. — *officii:* χάρις. — *sua manu:* ἰδίᾳ. — *scripsit:* ἐπιστέλλειν. — *praesidium:* φυλακή.

§. 5. *praes. fuit:* διασώζειν. — *null. seiunctam velle:* positiv 'jedes Glück theilen (κοινωνεῖν).'

§. 6. *laude fertur:* ἐπαίνου ἀξιοῦν τινα. — *scopulosus:* σπιλαδώδης. — *singularis:* s. oben 4, 4. — *existimetur:* χρὴ ἀποφαίνειν. — *pervenit:* gerettet wurde.

XI, 1. *se emersit:* ἐκνεῖν. — *nihil al. egit:* οὐδὲν προυργιαίτερον ποιεῖσθαι τοῦ. — *praemiis:* ἐπί. — *imperator:* αὐτοκράτωρ. — *conquireret:* ἀνερευνᾶν. — *defuerit:* ἀπορεῖν. — *pot. facta est:* gestattete er.

§. 2. *fort. perculsos:* ξυμφορᾷ περιπίπτειν. — *supportari:* προσκομίζειν.

§. 3. *intellegi:* 'dass offenbar werde'. — *temporariam:* den Zeitumständen angepasst. ἐπίκαιρος ist spät. — *callidam:* πλεονεκτικός.

§. 4. Der erste Satz hat sich an das vorhergehende anzuschliessen. — *iudicari:* τεκμαίρεσθαι. — *se venditavit:* ἑαυτὸν πιπράσκειν. — *afflictis:* καταπίπτειν. — *coluerit:* θεραπεύειν.

§. 5. *gessit:* τίθεσθαι. — *non malebat:* ἀνθαιρεῖν. — *ulcisci:* ἐπελθεῖν τὰ ἀδικήματα.

§. 6 *immortali:* ἀγήρατος. — *retinebat:* παρακείμενον φυλάττειν.

ipse tribuerat, tam diu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur

sui cuique mores fingunt fortunam hominibus.

Neque tamen ille prius fortunam quam se ipse finxit, qui cavit, ne qua in re iure plecteretur.

XII His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa intima familiaritate coniunctus adulescenti Caesari, cum propter suam gratiam et Caesaris potentiam nullius condicionis non haberet potestatem, potissimum eius deligeret affinitatem praeoptaretque equitis Romani filiam 2 generosarum nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius triumvir rei publicae. Cuius gratia cum augere possessiones posset suas, tantum abfuit a cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit ea nisi in deprecandis amicorum aut 3 periculis aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit. Nam cum L. Saufeii equitis Romani aequalis sui, qui compluris annos studio ductus philosophiae habitabat Athenis habebatque in Italia pretiosas possessiones, triumviri bona vendidissent consuetudine ea, qua tum res gerebantur, Attici labore atque industria factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior se patri-4 monium amisisse et recuperasse. Idem L. Iulium Calidum, quem post Lucretii Catullique mortem multo elegantissimum poetam nostram tulisse aetatem vere videor posse contendere neque minus virum bonum optimisque artibus eruditum, quem post proscriptionem equitum propter magnas eius Africanas possessiones in proscriptorum numerum a P. Volumnio praefecto fabrum Antonii absentem relatum

— *tribuerat:* nimm εὐεργετεῖν. — *Itaque — videatur:* so dass hinsichtlich seiner wenigstens, mit Recht der Dichter zu sagen scheint. — *sui — hominibus:* etwa ὁ τρόπος ἑκάστῳ τὴν τύχην ξυνίσταται. einzuleiten mit ὅτι.

XII, 1. *int. fam. coniunctus:* καταταχθεὶς εἰς τοὺς εὐνουστάτους τῶν φίλων. — *nullius — potestatem:* da es ihm freistand, sich mit jedem zu verschwägern (κηδεύειν). — *generosarum:* εὐγενής.

§. 2. *conc. fut:* καθιστάναι. — *triumv. r. publ.:* εἷς τῶν τριῶν τῆς πολιτείας ἐπιμελητῶν, im folgenden einfach οἱ τρεῖς, ein mehr entsprechender Ausdruck fehlt. — *possessiones:* κτήματα. — *incommodis:* ξυμφορά.

§. 3. *quidem:* δὴ καί. — *stud. ductus:* σπουδάζειν περί. — *possessiones:* hier wohl ἀγροί. — *bona:* οὐσία. — *cons. ea qua:* wie damals — pflegten. — *industria:* φιλοτίμημα. — *recuperasse:* ἀνακτᾶσθαι.

§. 4. *m. elegant.:* οὐδενὸς δεύτερος. — *poetam — aetatem:* von den Dichtern unsrer Zeit (τῶν καθ' ἡμᾶς π.) gewesen sei. — *contendere:* ἀποφαίνεσθαι. — *neque minus:* übers. 'er war aber auch' u. s. w. — *praef. fabrum:* etwa ὁ τῶν μηχανοποιῶν τοῦ Ἀντ. προεστώς (Dion. Hal. Ant. VII, 59, wo er bei Beschreibung der Servianischen Verfassung von den mit zur zweiten Klasse gehörigen *centuriae fabrum* spricht, sagt: προσέκειντο δ' αὐτοῖς δύο λόχοι τεκτόνων καὶ χαλκοτύπων, καὶ ὅσοι ἄλλοι πολεμικῶν ἔργων ἦσαν χειροτέχναι. Die *praefecti sociorum* heissen bei Polyb. VI, 26: τῶν συμμάχων — οἱ καθεσταμένοι μὲν ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἄρχοντες, προσαγορευόμενοι δὲ πραίφεκτοι.). — *relatum:* τάσσειν. — *expedivit:* ἀπολύειν.

expedivit. Quod in praesenti utrum ei laboriosius an gloriosius 5 fuerit, difficile est iudicare, quod in eorum periculis non secus absentis quam praesentis amicos Attico esse curae cognitum est.

XIII Neque vero ille vir minus bonus paterfamilias habitus est quam civis. Nam cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax minus aedificator. Neque tamen non in primis bene habitavit omnibusque optimis rebus usus est. 2 Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilianam ab avunculo hereditate relictam. Cuius amoenitas non aedificio sed silva constabat. Ipsum enim tectum antiquitus constitutum plus salis quam sumptus habebat. In quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. 3 Usus est familia, si utilitate iudicandum est, optima, si forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae optimi et plurimi librarii, ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset, pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. 4 Neque tamen horum quemquam nisi domi natum domique factum habuit. Quod est signum non solum continentiae sed etiam diligentiae. Nam et non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, continentis debet duci, et potius diligentia quam pretio parare non mediocris est industriae. 5 Elegans non magnificus, splendidus non sumptuosus; omnisque diligentia munditiam non affluentiam affectabat. Supellex modica non multa,

§. 5. *in praesenti:* in den damaligen Zeiten. — *laboriosius: ἐπίπονος.* — *iudicare: διαλαμβάνειν.*

XIII, 1. Uebers. 'Jener Mann stand aber in nicht minderem Ansehn wegen seiner Erfahrenheit im Hauswesen (*ἡ οἰκονομικὴ ἐμπειρία*) als wegen seiner politischen Rechtlichkeit (*χρηστότης*)'. — *nemo — aedif.:* 'er blieb hinter jedem zurück im Kaufen und Bauen'. — *neq. t. non: οὐ μὴν ἀλλά.* — *in pr. b. habitavit:* 'er hatte in seinem Hause alles aufs Schönste zubereitet'. — *rebus: ἔπιπλα*, vgl. zu X, 4, 2.

§. 2. *hab. her. relictam:* er hatte aus der Erbschaft des Oheims bekommen (*λαμβάνειν*). — *cuius — constabat:* angenehm nicht sowohl wegen des Gebäudes (*οἰκοδόμημα*) selbst, als wegen des Parkes. — *tectum: οἶκος. ipsum* kann wegbleiben. — *constitutum: ἅτε* c. Partic. — *plus s. q. sumptus:* 'war merkwürdiger (*χαρίεις*) als kostbarer', vgl. zu V, 1, 3. — *commutavit: ἀλλοιοῦν.*

§. 3. *familia: οἰκέται.* — *si — iud. est:* für einen, welcher sieht (*ἀποβλέπειν*) auf. — *vix mediocri: πάνυ εὐτελής.* — *namque — erant:* denn er besass. — *litteratus: πολυμαθής.* — *librarius: ὑπογραφεύς.* — *pedisequus: ἀκόλουθος.* — *fac. posset: ἠσκημένος.* — *quos — desiderat:* welche vorhanden sein müssen in einem wohl eingerichteten Hause.

§. 4. *domi — factum: οἰκογενής, οἰκοτραφής* (*οἰκότριψ* vgl. Nauck, Arist. Byz. p. 196). — *diligentiae: ἐπιμέλεια.* — *quod — videas:* was man wohl die meisten kann thun sehen. — *mediocris: ἡ τυχοῦσα.* — *industria: ἐθελοπονία.*

§. 5. Er war aber u. s. w. — *elegans: εὐπρεπής.* — *magnificus: ἀλάζων.* — *splendidus: λαμπρός.* — *sumptuosus: χρημάτων προετικός.* — *omn. dil. affectabat: φιλοτιμεῖσθαι περί,* auf Atticus bezogen. — *munditia: καθαρότης καὶ φιλοφροσύνη.* — *affluentia: περισσεία.* — *supellex: τὰ σκευή.* — *ut consp. posset: ἄτοπος.* — *in n. partem: ἐξ οὐδετέρων.*

6 ut in neutram partem conspici posset. Nec praeteribo, quamquam nonnullis leve visum iri putem, cum in primis lautus esset eques Romanus et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus non amplius quam terna milia peraeque in singulos mensis ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. 7 Atque hoc non auditum sed cognitum praedicamus. Saepe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.

XIV Nemo in convivio eius aliud acroama audivit quam anagnosten. Quod nos quidem iucundissimum arbitramur. Neque umquam sine aliqua lectione apud eum cenatum est, ut non minus animo quam 2 ventre convivae delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrerent. Cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de cotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine, tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit, neque in sestertio centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque 3 fortuna. Nullos habuit hortos nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam villam neque in Italia praeter Arretinum et Nomentanum rusticum praedium, omnisque eius pecuniae reditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus. Ex quo cognosci potest usum eum pecuniae non magnitudine sed ratione metiri solitum.

XV Mendacium neque dicebat neque pati poterat. Itaque eius comitas non sine severitate erat neque gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu, utrum eum amici magis vererentur an amarent. Quidquid rogabatur, religiose promittebat, quod non liberalis sed 2 levis arbitrabatur polliceri, quod praestare non posset. Idem in

§. 6. *praeteribo: παραλείπειν.* — *quamq. putem:* obgleich mir bewusst. — *leve: οὐδενὸς ἄξιον.* — *lautus: μεγαλόψυχος.* — *non p. liberaliter: λιάν φιλοφρόνως (ἀναπεπταμένην εἶχε τὴν οἰκίαν).* — *omn. ordinum: παντοῖος.* — *terna milia:* Sesterze, s. oben 3, 2. — *ex eph.: κατά γε.* — *exp. sumpt. ferre: καταδαπανᾶν.*

§. 7. *non — cognitum:* nicht durch Hören gelernt habend, sondern wissend. — *praedic.: ἀποφαίνεσθαι περί.* — *dom. reb. interf.: κοινωνεῖν τῆς οἰκονομίας.*

XIV, 1. *in conv. eius:* mit ihm speisend, *συνδειπνεῖν.* — *lectio: ἀνάγνωσμα.* — *ap. eum cen. est:* bewirthete er seine Freunde. — *convivae: ὁ κληθείς.*

§. 2. *vocabat:* u. a. *δαιτυμόνα ποιεῖσθαι.* — *quorum — non abhorr.:* welche übereinstimmten mit ihm hinsichtlich des Charakters. — *facta accessio: προσκτᾶσθαι.* — *cultu: δίαιτα.* — *vit. consuetud.: ἀγωγή.* — *par. splendide: μικρολόγος.* — *affluentius: περισσός.* — *fast. steterit: τὴν στάσιν τηρεῖν.*

§. 3. *suburb. villam* = suburbanum, *προάστειον.* — *marit. villam: ἐπιθαλάσσιος ἔπαυλις.* — *rust. praedium: χωρίον.* — *const. in:* kamen (*γίγνεσθαι ἐκ*). — *metiri: ἀναμετρεῖσθαι.*

XV, 1. *mend. — poterat:* er log weder selbst, noch ertrug er (*ἀνέχεσθαι, περιορᾶν*), dass ein andrer log (Partic.). — *comitas: φιλοφροσύνη.* — *severitas: σεμνότης*, dasselbe Wort mag auch *gravitas* bezeichnen. — *facilitas: εὐκολία.* — *vereri: αἰσχύνεσθαι.* — *liberalis: φιλάνθρωπος.* — *praestare:* nimm *ἐμμένειν.*

nitendo, quod semel annuisset, tanta erat cura, ut non mandatam sed suam rem videretur agere. Numquam suscepti negotii eum pertaesum est. Suam enim existimationem in ea re agi putabat. Qua 3 nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia Ciceronum Catonis Q. Hortensii Auli Torquati multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo iudicari poterat non inertia sed iudicio fugisse rei publicae procurationem.

Humanitatis vero nullum afferre maius testimonium possum, XVI quam quod adulescens idem seni Sullae fuit iucundissimus, senex adulescenti M. Bruto, cum aequalibus autem suis Q. Hortensio et M. 2 Cicerone sic vixit, ut iudicare difficile sit, cui aetati fuerit aptissimus. Quamquam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio praeter 3 eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, undecim volumina epistularum ab consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum. Quae qui legat, non multum desideret historiam contextam eorum temporum. Sic enim omnia de studiis 4 principum vitiis ducum mutationibus rei publicae perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat, et facile existimari possit prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit, sed etiam, quae nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

De pietate autem Attici quid plura commemorem, cum hoc ipsum XVII vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, cum [esset] septem et sexaginta, se numquam cum matre in gratiam redisse, numquam cum sorore fuisse in simultate, quam prope aequalem habebat. Quod est signum aut nullam um- 2 quam inter eos querimoniam intercessisse aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neque 3 id fecit natura solum, quamquam omnes ei paremus, sed etiam doc-

§. 2. *nitendo:* διαπράττεσθαι. — *annuisset:* κατανεύειν. — *agere:* ἐπιμελεῖσθαι. — *suscepti:* relativ. — *pert. est:* δυσχεραίνειν τι u. ἐπί τινι. — *existim.:* εὐδοξία. — *agi:* κινδυνεύειν περί. — *putabat:* Part. — *hab. carius:* προκρίνειν.

§. 3. *negotia:* neutr. des Artikels. — *procurare:* ἐπιτροπεύειν. — *inertia:* ἀργία. — *iudicio:* ἐπίτηδες. — *fugisse:* ἀπειπεῖν πρός. — *procurationem:* ἐπιμέλεια.

XVI, 1. *afferre:* παριστάναι. — *aptissimus:* ἐπιτήδειος πρός.

§. 2. *quamquam:* οὐ μὴν ἀλλά.

§. 3. *ei — indicio:* ein Beleg (τεκμήριον) hierfür (Gen.). — *in vulg. editi:* ἐκδιδόναι. — *volumina:* βιβλίον. — *missarum:* relativ. — *contextam:* συνεχής.

§. 4. *studiis:* φιλοτίμημα. — *perscripta sunt:* ἱστορεῖν. — *appareat:* ἐνεῖναι. — *facile possit:* ἔστι τῷ βουλομένῳ. — *quodammodo:* οἷόν τις. — *quae usu veniunt:* τὰ κυρωθέντα. — *cecinit:* μαντεύεσθαι. — *vates:* χρησμολόγος.

XVII. 1. *quid:* τί χρή. — *gloriantem:* μεγαλύνειν. — *in gr. redisse:* διαλλάττεσθαί τινι und πρός τινα. — *fu. in simult.:* διαφέρεσθαι πρός τινα. — *aequalem:* ἧλιξ.

§. 2. *querimoniam:* ἔγκλημα. — *inter eos interc.:* ‘gegen einander gehabt haben’. — *indulgentia:* πρᾳότης.

trina. Nam principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam non ad ostentationem uteretur.

XVIII Moris etiam maiorum summus imitator fuit antiquitatisque amator. Quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo 2 volumine exposuerit, quo magistratus ordinavit. Nulla enim lex neque pax neque bellum neque res illustris est populi Romani, quae non in eo suo tempore sit notata, et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines 3 possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu Iuniam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeraverit notans, qui a quoque ortus quos honores quibusque tem- 4 poribus cepisset, pari modo Marcelli Claudii de Marcellorum, Scipionis Cornelii et Fabii Maximi Fabiorum et Aemiliorum. Quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae 5 clarorum virorum. Attigit quoque poeticen, credimus, ne eius expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum 6 amplitudine ceteros Romani populi praestiterunt, exposuit ita, ut sub singulorum imaginibus facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinisque versibus descripserit. Quod vix credendum sit tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam unus liber Graece confectus de consulatu Ciceronis.

XIX Hactenus Attico vivo edita a nobis sunt. Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur et, quantum potuerimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, suos cuique mores plerumque conciliare fortunam. Namque

§. 3. *natura:* διά. — *principum:* ἄκρος. — *perc. habuit:* οἰκειοῦσθαι. — *praecepta:* παραίνεσις. — *ostentationem:* ἐπίδειξις.

XVIII, 1. *mor. maiorum:* τὰ πάτρια ἐπιτηδεύματα. — *imitator:* ζηλωτής. — *antiquitatis:* ἀρχαιολογία. — *amator:* u. a. θιασώτης. — *quam — cognitam:* er war so weit vorgedrungen (προελαύνειν) in ihrer Kunde (διακριβοῦσθαι περί τινος). — *in eo vol. quo mag. ordinavit:* kurz 'in dem Verzeichniss (ἀναγραφή) der aufeinanderfolgenden (οἱ ἐφεξῆς) Magistrate (ἄρχοντες)'.

§. 2. *suo:* καθήκων. — *sit notata:* ἀναγράφειν. — *originem:* γένεσις. — *subtexuit:* συμπεριλαμβάνειν. — *propagines:* γενεαλογία.

§. 3. *separatim:* ἰδίως. — *Iun. fam.* = Iuniorum fam. — *stirpe:* ἀρχή. — *ordine:* nach der Zeitfolge, ἀκολούθως τοῖς χρόνοις. — *qui a quoq. ortus:* von wem ein jeder abstamme. — *cepisset:* προάγεσθαι εἰς.

§. 4. *Marc. Claudii:* wiederhole rogatu. — *aliq.* — *notitiae:* φιλομαθεῖν περί.

§. 5. *attigit:* ἅπτεσθαι. Plutarch sagt von Cicero (c. 2) ἐρρύη πως προθυμότερον ἐπὶ ποιητικήν. — *suavitatis:* ἡδονή. — *versibus:* ἐμμέτρως. — *exposuit:* διεξέρχομαι.

§. 6. *descripserit:* διηγεῖσθαι. — *quod cred. sit:* es scheint aber fast unglaublich. — *breviter:* διὰ βραχέων. — *potuisse:* übers. 'dass er im Stande gewesen sei.' — *declarari:* σαφηνίζειν, aktiv. — *Graece:* ἑλληνιστί. — *confectus:* συγγράφειν.

XIX, 1. *hactenus:* μέχρι τοῦδε. — *edita sunt:* ἐκδέδ. ὁ λόγος. — *a nobis:* Dat. — *superst. esse:* περιλείπεσθαι. *ei* bleibt weg. — *quant. potuerimus:* κατὰ τὸ δυνατόν. — *rer. exemplis:* Thatsachen als Belege gebrauchend. — *supra:* 11, 6. —

hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris Divi filii, cum iam ante familiaritatem eius esset consecutus nulla alia re quam elegantia vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis dignitate pari fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas 3 Caesarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerit et conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virgi- 4 nem filiam collocarat. Hanc Caesar vix anniculam Tiberio Claudio Neroni Drusilla nato privigno suo despondit. Quae coniunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

Quamvis ante haec sponsalia, non solum cum ab urbe abesset, XX numquam ad suorum quemquam litteras misit, quin Attico mitteret, quid ageret, in primis quid legeret quibusque in locis et quam diu esset moraturus, sed etiam cum esset in urbe, et propter infinitas 2 suas occupationes minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, cum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret, modo aliquam quaestionem poeticam ei proponeret, interdum iocans eius verbosiores eliceret epistulas. Ex quo accidit, cum aedis Iovis Feretrii in Capitolio ab Romulo con- 3 stituta vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Caesar eam reficiendam curaret. Neque vero a M. Antonio minus 4 absens litteris colebatur, adeo ut accurate ille ex ultimis terris, quid ageret, curae sibi haberet certiorem facere Atticum. Hoc quale sit 5 facilius existimabit is, qui iudicare poterit, quantae sit sapientiae eorum retinere usum benivolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum aemulatio sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit

signific.: προειπεῖν. — *plerumque:* εἰωθέναι, φιλεῖν.

§. 2. *contentus:* ἀρκοῦν ἔχειν τι. — *imp. Div. filii:* d. i. des Augustus. *Imperator* als Kaisertitel ist αὐτοκράτωρ. *divus* θεῖος. — *elegantia:* τὸ εὔχαρι καὶ ἀστεῖον. — *ceperat:* προσάγεσθαι. — *fort. humiliore:* an Glück aber nachstehend, näml. dem Augustus.

§. 3. *prosp. est consecuta:* εὐθενεῖν. — *conciliarit:* παρασκευάζειν.

§. 4. *neptis:* θυγατριδῆ (υἱωνή ist die Tochter des Sohnes). — *collocarat:* συνοικίζειν. — *anniculam:* ἐνιαύσιος. — *privignus:* πρόγονος, vgl. VII, 2, 1. — *despondit:* ἐγγυᾶν. — *coniunctio:* κηδεία. — *sanxit:* βεβαιοῦσθαι. — *familiar.:* ὁμιλία. — *frequentiorem:* συχνός.

XX, 1. *quamvis* = quamquam, καίτοι. — *sponsalia:* ἐγγύη. — *mitteret:* ἐπιστέλλειν. — *legeret:* βιβλίοις ἐντυγχάνειν.

§. 2. *inf. s. occupationes:* ὑπερβολὴ τῆς ἀσχολίας. — *frueretur:* τῆς ὁμιλίας (als einer seltneren) ἀπολαύειν. — *temere:* πώς. — *intercessit:* ἐνεστάναι. — *requireret:* ἐπιζητεῖν. — *proponeret:* προτείνειν. — *iocans:* s. zu XV, 3, 1. — *verbosus:* πολυλόγος. — *eliceret:* ἐκκαλεῖσθαι.

§. 3. *cum aedis* — *prolaberetur:* übers. 'als am Tempel — vor Alter und Vernachlässigung das Dach einstürzte (καταπίπτειν)'. — *reficiendam:* s. zu IX, 4, 5.

§. 4. *acc. cur. s. haberet:* οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι seq. Inf. — *cert. facere:* ἐπιστέλλειν.

§. 5. *hoc q. sit:* hierüber aber. — *existimabit:* διαλαμβάνειν. — *retinere:* τηρεῖν. — *max. rerum:* περί oder ὑπέρ. — *aemulatio:* ζηλοτυπία.

incidere necesse inter Caesarem atque Antonium, cum se uterque principem non solum urbis Romae sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI Tali modo cum septem et septuaginta annos complesset atque ad extremam senectutem non minus dignitate quam gratia fortunaque crevisset (multas enim hereditates nulla alia re quam bonitate consecutus est) tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis 2 triginta medicina non indiguisset, nanctus est morbum, quem initio et ipse et medici contempserunt. Nam putarunt esse tenesmon, cui 3 remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc cum tris mensis sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset, subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut 4 extremo tempore per lumbos fistulae puris eruperint. Atque hoc priusquam ei accideret, postquam in dies dolores accrescere febrisque accessisse sensit, Agrippam generum ad se accersi iussit et cum 5 eo L. Cornelium Balbum Sextumque Peducaeum. Hos ut venisse vidit, in cubitum innixus *quantam* inquit *curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim*, *cum vos testis habeam*, *nihil necesse est pluribus verbis commemorare. Quibus quoniam*, *ut spero*, *satisfeci me nihil reliqui fecisse*, *quod ad sanandum* 6 *me pertineret*, *reliquum est*, *ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi stat alere morbum desinere. Namque his diebus*, *quidquid cibi sumpsi*, *ita produxi vitam*, *ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare a vobis peto*, *primum ut consilium probetis meum*, *deinde ne frustra dehortando impedire conemini.*

XXII Hac oratione habita tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita sed ex domo in domum videretur migrare, cum quidem 2 Agrippa eum flens atque osculans oraret atque obsecraret, ne id,

— ***obtrectatio:*** φϑόνος. — ***intercedebat:*** ἐγγίγνεσϑαι. — ***fuit necesse:*** εἰκός. — ***esse:*** καϑεστάναι.

XXI, 1. ***complesset:*** ἀνύειν. — ***prosper. valet.:*** εὐρωστίας ἀκμή.

§. 2. ***nanct. est:*** περιπίπτειν τινί, ἐμπίπτειν εἰς. — ***tenesmon:*** τεινεσμός. — ***remedia:*** φάρμακον, φαρμακεία (im plur.). — ***celeria:*** σύντομος. — ***faciliaque:*** εὐμαρής. — ***proponebantur:*** προστάσσειν.

§. 3. ***consumpsisset:*** ἀναλίσκειν. — ***tant. vis morbi prorupit:*** τοσοῦτο τὸ πάϑος ἐπέτεινε εἰς. — ***intestinum:*** κοιλία. — ***lumbi:*** τὰ ἰσχία. — ***fistula puris:*** ἀπόστημα. — ***eruperint:*** ἐξανϑεῖν.

§. 4. ***in dies:*** εἰς ἡμέραν. — ***ad se acc. iubet:*** μεταπέμπεσϑαι.

§. 5. ***in cub. innixus:*** ἐπ' ἀγκῶνος ὀρϑωϑείς. — ***in val. tuenda:*** περὶ τὸ ὑγιεινόν. — ***adhibuerim:*** ποιεῖσϑαι. — ***pl. verb. commemorare:*** διὰ πλειόνων μηκύνειν. — ***quib. quon. satisfeci:*** da ich euch nun hinlänglich gezeigt habe (ἐνδ.). — ***ut spero:*** durch δοκεῖν auszudrücken. — ***rel. fecisse:*** παραλείπειν. — ***pertineret:*** τείνειν πρός. — ***rel. est:*** füge ἤδη hinzu.

§. 6. ***nam mihi stat:*** δοκεῖν, abs. Partic. im Anschluss an das vorhergehende (Buttm. §. 145 Anm. 10, 2). — ***alere:*** βόσκειν (Soph. Phil. 311: ἀπόλλυμαι τάλας ἔτος τόδ' ἤδη δέκατον ἐν λιμῷ τε καὶ κακοῖσι βόσκων τὴν ἀδηφάγον νόσον), ein auch der Prosa geläufiger Tropus. — ***sumpsi:*** wörtlich αἱρεῖσϑαι (Thuc. II, 75). — ***dehortando:*** ἀποτρέπειν, Part.

XXII, 1. ***tanta constantia:*** durch ἄτρεπτος ὤν (τι) auszudrücken. — ***migrare ex:*** ἀλλάσσειν. — ***flens, osculans:*** Subst. unter (μετά) Thränen und Küssen.

quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret, ****** et quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret, preces eius taciturna sua obstinatione depressit. Sic cum biduum 3 cibo se abstinuisset, subito febris decessit, leviorque morbus esse coepit. Tamen propositum nihilo setius peregit. Itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie Calendas Aprilis Cn. Domitio C. Sosio consulibus, decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse prae- 4 scripserat, sine ulla pompa funeris comitantibus omnibus bonis maxima vulgi frequentia. Sepultus est iuxta viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Caecilii avunculi sui.

§. 2. *id — cogeret*: *τὸ χρεών*. — *sibi*: soviel an ihm. — *acceleraret*: *σπεύδειν*. — 'Die Lücke findet sich in den Handschriften; sonst würde man nichts vermissen', Nipperdey. — *tum quoque*: auch jetzt noch. — *superesse*: *περιγίγνεσθαι*. — *reservaret*: *σώζειν αὐτόν τινι*. — *tac. obstinatione*: durch das Hartnäckige (*τὸ ἀμετάπειστον καὶ ἀμετάτρεπτον*) seines Stillschweigens. — *depressit*: *ἀποτρίβεσθαι*.

§. 3. *decessit*: *ἐκλείπειν*, intrans. — *prop. peregit*: *ἐμμένειν τοῖς λογισμοῖς ἄχρι τέλους*. — *cons. inierat*: *προαιρεῖσθαι*. — *prid. Cal. Apr.*: *μιᾷ πρὸ τῶν καλανδῶν τοῦ Ἀπριλίου*. Gewöhnlich zählen die Griechen der Römerzeit die Monatstage nach ihrer laufenden Nummer, also hier 'am 31. Tage des März'.

§. 4. *lecticula*: s. zu XXIII, 4, 3. — *pompa*: *μεγαλοπρέπεια*. — *funeris*: *περί*. — *comitant.*: *προπέμπειν*, Part. pass. auf Att. bezogen. — *max. vulgi frequent.*: indem eine grosse Menge herzugeströmt war, *συρρεῖν ἐπὶ θέᾳ*. — *lapidem*: *μιλιάριον*. — *monumento*: *μνημεῖον*.

Register der Eigennamen.

Die mit einem Stern bezeichneten sind ohne Autorität.

Ace *Ἄκη*.
Acheruns *Ἀχέρων, οντος*.
Actaei = Athenienses, *Ἀκταῖοι*.
Adimantus *Ἀδείμαντος*.
Admetus *Ἄδμητος*.
Aegae *Αἰγαί*.
Aegates insulae *αἱ Αἰγοῦσσαι*.
Aegos flumen *Αἰγὸς ποταμοί*.
Aegyptius *Αἰγύπτιος*.
Aegyptus *Αἴγυπτος*.
Aemilius Paulus *Αἰμίλιος Παῦλος*.
Aeolia, Aeolis *Αἰολίς, ίδος*.
Afri *οἱ Λίβυες*.
Africa *Λιβύη*.
Africanus *Λιβυκός*, s. Corn. Scipio.
Agamemno *Ἀγαμέμνων, ονος*.
Agesilaus *Ἀγησίλαος*.
Agis *Ἆγις, ιδος*.
Agno *Ἄγνων, ωνος*.
Alcibiades *Ἀλκιβιάδης*.
Alcmaeon *Ἀλκμαίων, ωνος*.
Alexander *Ἀλέξανδρος*.
Alexandrea *Ἀλεξάνδρεια*.
Alpes *Ἄλπεις, εων, αἱ*.
Alpici *Ἄλπειοι*.
Amphipolis *Ἀμφίπολις*.
Amyntas *Ἀμύντας*.
Andocides *Ἀνδοκίδης*.
Anicia *Ἀνικία*.
Antigenes *Ἀντιγένης, ους*.
Antigonus *Ἀντίγονος*.
Antiochus *Ἀντίοχος*.
Antipater *Ἀντίπατρος*.
Antonius *Ἀντώνιος*.
Apenninus *Ἀπεννῖνος, τὰ Ἀπεννῖνα ὄρη*.
Apollo *Ἀπόλλων, ωνος*.
Apollocrates *Ἀπολλοκράτης*.
Appia via *ἡ Ἀππία ὁδός*.
Apulia *Ἀπουλία*.
Arcadia *Ἀρκαδία*.
Arcas *Ἀρκάς, άδος*.
Archias *Ἀρχίας*.
Archinus *Ἀρχῖνος*.
Arete *Ἀρήτη*.
Argi *Ἄργος, ους, τό*.
Argilius *Ἀργίλιος*.
Argivus *Ἀργεῖος*.
Ariobarzanes *Ἀριοβαρζάνης, ους*.
Aristides *Ἀριστείδης*.
Aristomache *Ἀριστομάχη*.
Armenius *Ἀρμένιος*.
Arretinum *Ἀρρητῖνον*.
Arsideus **Ἀρσιδεύς*.
Artabazus *Ἀρτάβαζος*.
Artaphernes *Ἀρταφέρνης, ους*, Accus. *ην*.
Artaxerxes *Ἀρταξέρξης*.
Artemisium *Ἀρτεμίσιον*.
Asia *Ἀσία*.
Aspendius *Ἀσπένδιος*.
Aspis *Ἀσπίς, ίδος*.
Athaman *Ἀθαμάν, ᾶνος*.
Athenae *Ἀθῆναι*, von Athen *Ἀθήνηθεν*.
Atheniensis *Ἀθηναῖος*.
Attica *Ἀττική*.
Atticus *Ἀττικός*.
Aulus *Αὖλος*.
Aurelius *Αὐρήλιος*.
Autophradates *Αὐτοφραδάτης, ους*.

Babylon *Βαβυλών, ῶνος*.
Baebius Tamphilus *Βαίβιος Τάμφιλος*.
Bagaeus *Βαγαῖος*.
Balbus *Βάλβος*.
Bithynia *Βιθυνία*.
Bithynius *Βιθυνός*.
Bizanthe *Βισάνθη*.
Blitho *Βλίθων*.
Boeotus, Boeotius *Βοιωτός*.

Index.

Berichtigung.

Seite 24 zu VII, 2, 1 ist zu lesen '*privignus: πρόγονος*. Der Stiefvater heisst ἐπιπάτωρ'.

